

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “สภาพการดำเนินงานของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ที่ได้รับเหรียญทอง ในจังหวัดสตูล” ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. การจัดการการศึกษาในอิสลาม
2. ความเป็นมาการจัดการเรียนการสอนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)
3. ความเป็นมาการจัดการเรียนการสอนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดสตูล
4. ความสำเร็จของสถานศึกษา
5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การจัดการการศึกษาในอิสลาม

อิสลามเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้ ทั้งในเรื่องการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต สัจธรรมความดีงามทั้งหลาย อันจะก่อให้เกิดความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หากจะศึกษาถึง ประวัติศาสตร์อิสลามด้านการศึกษาจะเห็นว่า มีมาพร้อมกับการสร้างมนุษย์คนแรกคือ ท่านศาสดาอาดัม عليه السلام ที่ได้รับการสอนจากพระเจ้าให้มีความสามารถเรียนรู้ในนามของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งพระเจ้าได้ทรงตรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

﴿ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

ความว่า “และพระองค์ได้ทรงสอนบรรดานามทั้งปวงแก่อาดัมภายหลังได้แสดงสิ่งเหล่านั้นแก่เหล่าอิกะแล้วตรัสว่า จงบอกบรรดานามเหล่านี้แก่ข้าหากพวกเจ้าเป็นผู้รู้จริง” (อัลบาคอเราะฮ์ 2: 31)

จากอายะฮ์ อัล-กุรอานข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของมนุษยชาติที่เริ่มเข้าสู่กระบวนการศึกษา ตั้งแต่ยุคแรกของการสร้างมนุษย์ อิสลามถือว่าความรู้ทั้งปวงที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้เป็นความรู้ที่อัลลอฮ์ทรงประทานให้ดังที่ทรงตรัสว่า

﴿ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۖ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴾

ความว่า “ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้” (อัลอาลัก: 4 – 5)

ด้วยเหตุว่าความรู้ทั้งปวงมาจากอัลลอฮ์ ﷻ ดังนั้นความรู้ที่จะต้องแสวงหาคือ การรู้จักอัลลอฮ์ หรือความรู้ที่มาจากอัลลอฮ์ หรืออีกนัยหนึ่งก็คืออิสลามเน้นการศึกษาเพื่อความผูกพันกับอัลลอฮ์ก่อน แล้วจึงจะศึกษาศาสตร์แขนงอื่น ๆ

บรรจง บินกาซัน (2544: 32) อิสลามเป็นศาสนาที่ส่งเสริมและกระตุ้นเตือนให้มุสลิมศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา ซึ่งการศึกษานั้นมิได้จำกัดให้ศึกษาเฉพาะแต่เรื่องอิสลามเท่านั้น แต่ให้ศึกษาวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป คำว่า “ตฺรบียะฮฺ” (Tarbiyah) (การศึกษาหรือคำสั่งสอน) มาจากคำว่า “รอบา” “ยฺรฺบู” (Raba, Yarbu) ซึ่งหมายถึง การพัฒนาและการขยายตัว

มัสลัน มาหะมะ (2552: ออนไลน์) กล่าวว่า การศึกษาอิสลาม คือการสร้างมนุษย์เพื่อการเคารพภักดี (อิบาดะฮฺ) และการเป็นผู้แทน (เคาะลีฟะฮฺ) ของพระองค์บนผืนแผ่นดิน การที่มนุษย์จะเป็นบ่าวที่เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) และเป็นเคาะลีฟะฮฺได้ต้องเป็นมนุษย์ที่ดี และสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เป็นบ่าวที่ดีของพระองค์นั้น คือ อิสลาม การที่จะรู้จักและเข้าใจอิสลามต้องอาศัยการศึกษาเท่านั้น และได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลามไว้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ตฺรบียะฮฺ หมายถึง การอบรม การขัดเกลาจิตใจ
 2. ตะลีม หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ รวมถึงความรู้ทางศาสนาและความรู้ทางโลก
 3. ตะดีบ หมายถึง การอบรมบ่มนิสัยให้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีระเบียบวินัย
- จากคำนิยามข้างต้น จะพบว่าการศึกษาในอิสลามมีลักษณะเฉพาะดังนี้
- 3.1 เป็นการศึกษาตลอดชีพ
 - 3.2 เป็นการพัฒนาทุกส่วนของความเป็นมนุษย์ไม่ว่าด้านวิญญาณ สติปัญญา ร่างกายและสังคม
 - 3.3 เป็นการสนองตอบวัตถุประสงค์ของการสร้างมนุษย์ คือ เพื่อเป็นบ่าวของอัลลอฮ์ และเป็นตัวแทนของพระองค์บนผืนแผ่นดิน
 - 3.4 ทำให้สมาชิกของสังคมมีคุณธรรมและจริยธรรม มีความเจริญรุ่งเรือง

อิบรอเฮม หะยีสอาอิ (2552: ออนไลน์) อ้างถึง อิมาม อัลฆอซาลี (478 ฮ.ศ.)

กล่าวว่า การศึกษาหมายถึงกระบวนการทำให้บุคคลเข้าใจใกล้ชิดอัลลอฮ์ ﷻ ความแตกต่างระหว่างการศึกษาอิสลามกับการศึกษาทั่วไป สรุปได้ดังนี้ คือ การศึกษาอิสลามมีจุดประสงค์ หลักสูตรวิธีการและสื่อต่าง ๆ โดยยึดเอาบทบัญญัติศาสนาเป็นหลัก การศึกษาอิสลามไม่ได้มีจุดประสงค์เพียงแค่นี้ให้มีชีวิตอยู่บนโลกนี้อย่างมีความสุขเท่านั้น แต่เน้นการมีชีวิตหลังความตายด้วย การศึกษาอิสลาม

ให้ความสำคัญทั้งที่เป็นวัตถุทางกายและที่เป็นจิตวิญญาณ ดูแลและเสริมสร้างในสิ่งเหล่านี้ให้ครอบคลุมและอัลญามาลี (อ้างใน นิโละาะ แวอูเซ็ง, 2551: 39) ได้นิยามการศึกษาในอิสลามไว้ว่า การศึกษาในอิสลาม คือ กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างความเป็นอัจฉริยภาพของมนุษย์ที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ การศึกษาในอิสลามจะเกี่ยวข้องกับมิติศรัทธา ศาสตร์ จริยธรรม การปฏิบัติธรรมเป็นระบบอย่างมีแก่นสาร ศาสตร์ในที่นี่ หมายถึงชะรีอะฮ์และศาสตร์อื่น ๆ ที่ได้จากการศึกษาหรือแสวงหา

อับดุลสุโกร ดินอะ (2553: ออนไลน์) กล่าวว่า การศึกษาในอิสลาม หมายถึง กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถและทักษะของบุคคล เพื่อตอบสนองความต้องการของชีวิตในทุกแง่มุม หรือกระบวนการสร้างบุคคลให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่จนสามารถเป็นดวงประทีปส่องนำชีวิตเป็นประตูของความสำเร็จ และเป็นกุญแจแห่งอารยธรรม จึงไม่มีประชาชาติใดในโลกอันกว้างใหญ่นี้ที่ปฏิเสธความสำคัญของการศึกษาเพราะต่างตระหนักดีว่า พวกเขามิอาจจะดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุข หากปราศจากการศึกษาและความจริงแล้วการศึกษานั้นไม่เพียงแต่จะมีความจำเป็นต่อมนุษย์เท่านั้น หากแต่ยังมีความสำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสรรพสิ่งทั้งมวลไม่ว่า สัตว์ สิ่งของ รวมทั้งจักรวาลด้วย เพราะอันเนื่องมาจากการศึกษาของมนุษย์นี้แหละทำให้โลกนี้สงบสุขหรือเกิดความหายนะ จากแนวคิดข้างต้น พอสรุปได้ว่าการศึกษาในอิสลาม หมายถึง กระบวนการเรียนรู้โดยยึดเอาบทบัญญัติศาสนาเป็นหลัก เพื่อสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีความสำเร็จตามความประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติ เพื่อนำสู่ความสำเร็จสูงสุดในโลกนี้และโลกหน้า

การศึกษาในทัศนะอิสลามไม่ได้แบ่งแยกว่า จะต้องศึกษาเฉพาะวิชาการด้านศาสนาเพียงด้านเดียว ซึ่งหากพิจารณาจากเนื้อหาการสอนข้างต้นแล้ว จะเห็นว่า ศาสนาอิสลามต้องการให้มุสลิมเข้าใจและมีความรู้ทั้งทางโลกและทางศาสนาควบคู่กันไป ซึ่งตรงกับหลักการของอิสลามว่า “ศาสนาอิสลามไม่แบ่งแยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร” แต่ได้ดำรงชีวิตด้วยความสมดุลระหว่างทางโลกและชีวิตทางศาสนา (บัณชิตยั สะมะฮุนและคณะ, 2549: 20-21)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาของอิสลามได้วางสัจกับไว้ว่า “สิ่งแรกที่ต้องศึกษาเรียนรู้คือ เรื่องของพระผู้เป็นเจ้า (อัลลอฮ์)” (มานี ซูไทย, 2544: 281) โดยถือเป็นพื้นฐานแรกที่สำคัญที่สุดของชีวิตมุสลิมที่จะต้องศึกษาและเข้าใจ การวางพื้นฐานของชีวิตด้วยหลักการและวิชาการทางศาสนาเป็นแนวทางหนึ่งในการเรียนรู้และเข้าใจพระผู้เป็นเจ้า นอกจากนั้นในแนวทางปรัชญาอิสลามยังยืนยันถึงการรู้จักและเข้าใจพระผู้เป็นเจ้าด้วยการเรียนรู้สิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าสร้างขึ้นทั้งหมด ดังนั้นจึงเป็นที่ยืนยันได้ว่า การศึกษาในทัศนะอิสลามนั้นให้ความสำคัญเรื่องการศึกษาทั้งทางโลกและทางศาสนา

เพราะสูงสุดของความรู้ในทัศนะอิสลาม คือ การเรียนรู้และรู้จักพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของตนเองโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากศาสตร์ต่าง ๆ เช่น แพทย์ศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ นิเวศวิทยา หรือศาสตร์อื่น ๆ

บัณฺดิตยฺ สะมะอุนและคณะ (2549: 22-24) กล่าวถึงกระบวนการศึกษาและความรู้ของอิสลามวางอยู่บนมาตรฐานและตัวชี้วัด 4 ประการ คือ

1. อัล-กุรอาน เป็นคัมภีร์ที่ประทานมาจากพระเจ้า (อัลลอฮฺ) เป็นคัมภีร์เล่มสุดท้ายสำหรับโลกนี้ คัมภีร์ที่สำคัญของอิสลามมีหลายเล่มและถือว่าเป็นคัมภีร์ที่ประทานมาจากพระเจ้าเช่นเดียวกัน เช่น ซาบูร (ประทานแก่ศาสดาดาวูดหรือเดวิด) อินญิล/ไบเบิลใหม่ (ประทานให้แก่ศาสดาอีซาหรือเยซู) เตาโรต/ไบเบิลเก่า (ประทานให้แก่ศาสดามูซาหรือโมเซส) และอัล-กุรอาน (ประทานให้แก่ศาสดามุฮัมมัด)

อัล-กุรอานเป็นคัมภีร์ที่ยืนยันในอดีตของอิสลามทั้งหมด ซึ่งคัมภีร์ในอดีตนั้นมีการเปลี่ยนแปลงทั้งตัวบทและความหมาย อัล-กุรอานจึงเป็นมาตรฐานของบรรดาคัมภีร์ในอดีตแต่ไม่ใช่มีเป้าหมายเพื่อการปฏิเสธคัมภีร์ในอดีตทั้งหมด เพราะบางส่วนยังเป็นหลักฐานอ้างอิงให้กับคัมภีร์อัล-กุรอานได้ นอกจากนี้คัมภีร์ในอดีตยังมีรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่อัล-กุรอานไม่ได้กล่าวไว้แต่หากมีความขัดแย้งเกิดขึ้นก็ให้ใช้อัล-กุรอานเป็นมาตรฐาน

2. ซุนนะห์ คือ แบบอย่างของคำพูด การกระทำของศาสดามุฮัมมัด ในช่วงที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นการอธิบายด้วยบทของอัล-กุรอาน ให้มีความละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้น โดยศาสดามุฮัมมัดมีหน้าที่อธิบายความหมายของอัล-กุรอานแก่ประชาชาติให้ครบถ้วนสมบูรณ์ อัล-กุรอานจึงเป็นตัวบท ส่วนซุนนะห์เป็นคำอธิบายตัวบทของอัล-กุรอานอีกชั้นตอนหนึ่ง ทั้งสองส่วนนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่มุสลิมต้องยึดมั่นและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมุสลิม

3. อิจมาอ์อุลลาม่า คือ การตีความปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากที่ศาสดามุฮัมมัดสิ้นชีวิตแล้ว เพราะในช่วงที่ท่านศาสดายังมีชีวิตอยู่ศาสดาจะเป็นผู้ให้คำตอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตัวของท่านเอง เมื่อท่านเสียชีวิตลง หน้าที่นี้ตกอยู่ในบรรดาอุลลาม่า (ผู้รู้ศาสนาระดับสูง) บรรดาผู้จะร่วมกันระดมความคิด และหาทางออกต่อปัญหาที่เกิดขึ้นให้ตรงและสอดคล้องกับอัล-กุรอาน และซุนนะห์มากที่สุด จนออกมาเป็นมติจากบรรดาผู้รู้ ในส่วนนี้เรียกว่า “อิจมาอ์” ดังนั้นคำว่า “อิจมาอ์อุลลาม่า” จึงหมายถึง มติของบรรดาผู้รู้โดยการหาทางออกให้แก่ปัญหาที่เกิดขึ้น มติที่ออกมาจากบรรดาผู้รู้นี้เป็นมติส่วนใหญ่ทั้งที่เอกฉันท์และไม่เอกฉันท์โดยนำมาจากหลักฐานของอัล-กุรอานและซุนนะห์

4. กียาส คือ การเปรียบเทียบกับปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับ

หลักการอิสลามให้มากที่สุด โดยปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ไม่เคยมีหลักฐานปรากฏอยู่ในอัล-กุรอาน ชุมนนะห์ และมติของบรรดาผู้รู้มาก่อน การเปรียบเทียบปัญหาให้สอดคล้องกับหลักฐานทั้งสามเป็นความละเอียดอ่อนของการแก้ไขปัญหาคือขั้นตอนนี้

การศึกษาอิสลามจึงเป็นกระบวนการศึกษาที่มีความครอบคลุมที่สามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้ การศึกษาอิสลามจะเกี่ยวข้องกับการศึกษาเชิงจิตวิญญาณที่จะช่วยพัฒนาจิตสำนึกของความเป็นมนุษย์ และการศึกษาแห่งจิตที่จะช่วยสร้างพื้นฐานความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ในตัวมนุษย์ นอกจากนี้ การศึกษาในอิสลามจะเกี่ยวข้องกับการศึกษาเชิงศักยภาพที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนากายภาพของมนุษย์ ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่สามารถช่วยเสริมสร้างและชี้นำอารมณ์แห่งความรู้สึกของมนุษย์ เช่น ความสุข ความโศก ความรัก และความซึ้ง นอกจากนี้ การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาเชิงสังคมที่จะช่วยให้ปัจเจกบุคคลเข้าใจสังคมของพวกเขาและตระหนักต่อหน้าที่ที่มีต่อสังคม

2.2 ความเป็นมาการจัดการเรียนการสอนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา)

2.2.1 ความหมายของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

สำนักงานพัฒนาการศึกษา (2540: 25) ได้ให้ความหมายของโรงเรียนตาดีกา หรือศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด ซึ่งเดิมเรียกว่า ตาดีกา คำว่า ตาดีกานั้นมาจากคำย่อภาษามลายูว่า (ตามัน) แปลว่า สถานที่ที่ให้การอบรม สั่งสอน (ตีดิกัน) แปลว่าการอบรมบ่มนิสัย การเลี้ยงดู และการให้ความรู้แก่เด็ก (กาน็อก ๆ) แปลว่าเด็กเล็ก ๆ ที่ได้เข้ามารับการอบรมและเรียนรู้ เพราะฉะนั้นคำว่า ตาดีกา จึงหมายถึง สถานที่เลี้ยงดูอบรมจริยธรรมให้แก่เด็ก ๆ

นืออาเรฟ ระเด่นอาหมัด (2548: 5) กล่าวว่า “ตาดีกา” (TADIKA) เป็นคำภาษามลายู ซึ่งย่อมาจากคำต่อไปนี้

TA ย่อมาจาก TAMAN แปลว่า สวนหรือศูนย์

DI ย่อมาจาก DIDIKAN แปลว่า สอนหรือฝึกอบรม

KA ย่อมาจาก KANAK - KANAK แปลว่า เด็กหรือเยาวชน

เมื่อรวมคำทั้งสามคำนี้แล้วจึงมีความหมายว่า ตาดีกา คือสถานที่หรือฝึกอบรมจริยศึกษาสำหรับเด็ก

สำนักงานคณะกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี (2548: 18) ได้อธิบายความหมายของตาดีกาว่า “ตาดีกา ” (TADIKA) เป็นคำมาจากภาษามลายู ที่ล้อมาจากการเลี้ยงดูเด็กเล็กในประเทศมาเลเซีย มาจากคำว่า TAMAN DIDIKAN KANAK KANAK หมายถึง ศูนย์หรือสถานที่ดูแลนำทาง สอนสั่ง ฝึกอบรมให้ความรู้เด็กเล็ก ๆ หรืออาจหมายถึง ศูนย์พัฒนาเยาวชนวัยประถมศึกษา (6 – 12 ปี) ในชุมชนของชาวมุสลิมจะมี “มัสยิด” ซึ่งนอกจากจะเป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจประจำวันแล้วยังเป็นศูนย์รวมในการพัฒนาองค์ความรู้ทางศาสนาแก่ชุมชน เพื่อพัฒนาจิตใจสมาชิกในชุมชน ทั้งด้าน

ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในชุมชน ครูผู้สอนจะเป็นโต๊ะอิหม่าม หรือครูที่เป็นอาสาสมัครจากในชุมชนเอง หรือนักเรียนที่อยู่ในสถาบันการศึกษาปอเนาะในบริเวณ ใกล้เคียงมาสอน โดยจะมีค่าตอบแทนจากการสอนให้บ้างเล็กน้อย ครูส่วนใหญ่จะมาสอนให้ด้วยใจไม่มีเงินเดือนตายตัว แต่ปัจจุบันหน่วยงานของรัฐได้มีการสนับสนุนเงินเดือนแก่ครูดาศีตีกาคณะ 2,000 บาท การเรียนตาศีตีกาจะเป็นการเรียนเพื่อให้เด็กเล็กสามารถอ่านออกเขียนได้จะเน้นให้เด็ก รัับรู้ถึงมารยาท การปฏิบัติตัวของมุสลิม สอนการละหมาด การอ่านอัล-กุรอาน ซึ่งเป็นสิ่งที่มุสลิมทุกคนจะต้องรู้และปฏิบัติได้ถูกต้อง

การจัดการหลักสูตรการเรียนรู้อันเหมาะสมสำหรับเยาวชนมุสลิม และการใช้หลักสูตรอิสลาม ศึกษา ฟ้าฎอัยนุประจําสมัยจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลา มีหลักสำคัญ คือ

1. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ และเข้าใจในหลักการศีกษาอิสลาม ตอนต้นภาคบังคับ (ฟ้าฎอัยนุ) ของศาสนาอิสลาม
 2. เป็นการศึกษาเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ และยึดมั่นในหลักการศาสนาในการ ประกอบศาสนกิจและการดำรงชีวิตประจำวัน
 3. เป็นการศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น
 4. เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนเป็นมุสลิมที่ดี และเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว สังคมและประเทศชาติ
 5. เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สามารถศีกษาต่อในระดับสูง
 6. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์ได้
- นุรุดดีน สาริมิง (2549) ได้ให้ทัศนะว่า “ตาศีกา” (TADIKA) เป็นคำย่อของคำว่า TAMAN DIDIKAN KANAK - KANAK แปลว่าสวนหรือสถานที่อบรมเด็กเล็ก ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรม ที่อยู่ภายใต้การดูแลของมัซยิด อย่างไรก็ตาม ตาศีกาในความเป็นจริงไม่เพียงแต่จัดฝึกรบรรมเด็ก ๆ เท่านั้น แต่ยังสามารถดำเนินการจัดการสอนศาสนาอิสลามสำหรับเด็กปฐมวัยด้วย

สำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการที่ 12 (2550: 15) ได้ให้ความหมาย ของโรงเรียนตาศีกาว่า ตาศีกามาจากภาษามลายู ที่ล่อมาจากระบบการเลี้ยงดูเด็กเล็กในมาเลเซีย ที่เขียนว่า TADIKA เป็นคำย่อที่มาจากคำว่า TAMAN DIDIKAN KANAK KANAK ซึ่งสามารถแยก คำเพื่อให้ความหมายในภาษาไทยได้ดังนี้ ตา TA มาจากคำว่า TAMAN แปลว่าสวน ดี DI มาจากคำ ว่า ดีดิก DIDIKAN แปลว่าเลี้ยงดู/ดูแล KA มาจากคำว่า กานะอะ กานะอะ KANAK KANAK แปลว่า เด็ก ๆ หรือในบางพื้นที่จะเรียกว่า ตามันบิมบิงงันกานะอะกานะอะ TAMAN DIDIKAN KANAK KANAK ซึ่งมีคำที่ต่างกันคือ BIMBINGAN มีความหมายคือ การชักนำ นำทาง ประคับประคอง ดูแล ฯลฯ

อับรอเอ็หม ฌรงครักษาเขต, สุกรี หลังปูเต๊ะ และการ์เดร์ สะอะ (2551: 6 – 7) ได้ให้ความหมายของโรงเรียนตาดีกาว่า ตาดีกาเป็นแหล่งเรียนรู้อิสลามและเป็นสถาบันการศึกษา สำหรับยุวมุสลิมที่เก่าแก่ที่สุดสถาบันหนึ่ง ที่ถือกำเนิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เดิมที สถาบันการศึกษาแห่งนี้จะถูกเรียกว่าโรงเรียนฟิรฎูอัยน มัดราสะฮะเสอโกละฮมลาฮูหรือบาลาเศาะ ที่มาจากบาลัยเศาะลาฮ ที่มักจะเรียกสถาบันการศึกษาแห่งนี้ สถาบันการศึกษาแห่งนี้มุสลิมในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่จะเรียนว่า “โรงเรียน” แต่นักวิชาการจะไม่ค่อยเรียกว่าโรงเรียน บางท่านเรียกว่าศูนย์อบรมหรือเรียกว่าตาดีกาอย่างเดียว การเรียกตาดีกาว่าศูนย์การอบรมศูนย์หรือเรียกว่า ตาดีกาอย่างเดียวน่าจะมีความถูกต้องมากกว่าจะเรียกว่าโรงเรียนตาดีกา เพราะว่าการ เรียกว่าโรงเรียนตาดีกานั้น จะมีคำสองคำที่หมายถึงสถาบัน กล่าวคือ โรงเรียนและสวนในที่นี้หมายถึง ศูนย์ หากแปลตรง ๆ คำว่าโรงเรียนตาดีกา ก็จะหมายถึงโรงเรียนศูนย์อบรมเด็กเล็ก คำว่าโรงเรียน ศูนย์เด็กเล็กจะดูเป็นคำที่แปลตามความเห็นของผู้วิจัย คำว่า ตาดีกาอย่างเดียวจะเป็นคำที่เหมาะสมที่จะเรียกสถาบันแห่งนี้ อย่างไรก็ตามในอนาคตเมื่อทางรัฐได้นำตาดีกาบางโรงเข้ามาในระบบ ตาดีกา ชนิดนี้ก็จะกลายเป็นโรงเรียนไม่ใช่สถาบันศึกษาหรือศูนย์อบรมอีกต่อไป ความจริงคำว่า ตาดีกา ไม่ใช่ชื่อที่เหมาะสมที่เรียกสถาบันแห่งนี้ เพราะช่วงอายุของผู้เข้ารับการอบรมหรือผู้เรียนนั้นจะค้ำกับคำย่อคำสุดท้ายของสถาบันนี้ กล่าวคือคำว่า KA จากคำว่า TADIKA หมายถึงเด็กเล็ก ๆ ที่อยู่ใน ช่วงอายุระดับอนุบาล อย่างไรก็ตามความนิยมของชุมชนที่จะเรียกสถาบันศึกษาแห่งนี้ว่าตาดีกาก็ ไม่ใช่เป็นลสิ่งน่าเสียหายมากนัก เพียงแต่คำนี้ตามความหมายที่แท้จริงอาจจะขาดความเหมาะสม เท่านั้น

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า โรงเรียนตาดีกาหรือศูนย์การศึกษาอิสลามประจำ มัสยิด หมายถึง แหล่งเรียนรู้ศาสนาอิสลามเบื้องต้น (ฟิรฎูอัยน) ที่มุสลิมทุกคนจะต้องเรียนรู้ จัดตั้ง ขึ้นโดยการรวมตัวของชุมชนเพื่ออบรมเยาวชน ที่มีอายุระหว่าง 6 – 12 ปี โดยใช้อาคารเรียนบริเวณ มัสยิด

2.2.2 ความเป็นมาและความสำคัญของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) เป็นสถาบันการศึกษา เกิดขึ้นด้วยความสำนึกในหน้าที่ตามหลักการของศาสนาอิสลามในชุมชนมุสลิม เป็นความต้องการของชุมชนที่จะ ให้เป็นสถานที่อบรมเยาวชนในชุมชนหรือในหมู่บ้าน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ภาคฟิรฎูอัยน (พื้นฐานศาสนาอิสลาม) แก่เยาวชนอายุระหว่าง 6 – 12 ปี ซึ่งเป็นเสมือนการศึกษา ภาคบังคับ ที่เป็นหน้าที่ของบิดา มารดา หรือผู้ปกครองในการที่จะให้การศึกษาหรือสนับสนุนบุตร หลานหรือผู้ที่อยู่ในปกครองได้ศึกษา ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) เกิดมาพร้อมกับ มัสยิดในแต่ละชุมชน จึงจัดการเรียนการสอนตามสภาพความสามารถและความพร้อมของชุมชนของ

ตน ทั้งการบริหารจัดการ หลักสูตรและครูผู้สอน ต้องพึ่งพาตนเองในรูปแบบของเอกชนมาโดยตลอด เดิมทีสถาบันแห่งนี้จะเรียกชื่อต่าง ๆ กันไปแล้วแต่ชุมชน เช่น โรงเรียนพัรฎุอัยน มัตราสะห์ เสอโกละห์มาลาญ โรงเรียนสุเหร่า หรือโรงเรียนชายคามัสยิด ต่อมามีการใช้คำว่าตาดีกาในประเทศไทย ซึ่งนำมาจากประเทศมาเลเซีย คำว่า “ตาดีกา” จึงถูกนำมาใช้เรียกสถาบันการศึกษาแห่งนี้ในสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส จนกระทั่งถึงปี 2540 ทางราชการได้เห็น บทบาทและความสำคัญของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) โดยกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทยได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้รับเป็นพันธกิจในการดูแลตาดีกาให้เป็น กิจจะลักษณะพร้อมให้การสนับสนุนอย่างเหมาะสม ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2540 ภาครัฐได้เข้ามาดูแลและได้มีการเปลี่ยนชื่อมาเป็นศูนย์อบรม ศาสนาและจริยธรรมประจำมัสยิด (ตาดีกา) อยู่ในความรับผิดชอบดูแลของกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2546 กระทรวงศึกษาธิการปรับโครงสร้างการบริหารงานราชการ แผ่นดินตามนโยบายของรัฐบาล ศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำมัสยิด (ตาดีกา) มาอยู่ในความ รับผิดชอบของกรมศาสนากระทรวงวัฒนธรรม ปี พ.ศ. 2547 ศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำ มัสยิด (ตาดีกา) อยู่ในความรับผิดชอบดูแลของกระทรวงมหาดไทย ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อ วันที่ 25 ตุลาคม 2548 ให้กระทรวงศึกษาธิการดูแลรับผิดชอบศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำ มัสยิด (ตาดีกา) โดยเปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) (เอกสารประกอบการ ประชุมปฏิบัติการกำหนดแนวทางในการสนับสนุนส่งเสริมศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา), 2550: 65 – 66)

ครูผู้สอนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) เดิมทีคือโต๊ะครู(TOK GURU) หมายถึงผู้มีความรู้ทางศาสนาอิสลามและผู้มีจิตอาสาในชุมชน หรือนักเรียนที่ศึกษาอยู่ใน สถาบันการศึกษาพอเอนาะบริเวณใกล้เคียง ที่มีความรู้ที่จะสอนได้ การสอนเป็นไปด้วยความสมัครใจ เสียสละ และมีความศรัทธาในการถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองมีให้กับผู้อื่น โดยมุ่งหวังผลบุญทาง จิตวิญญาณ โดยมีค่าตอบแทนจากการสอนให้บ้างเล็กน้อย ไม่มีเงินเดือนตายตัว เงินค่าตอบแทนครู ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ได้เงินชะกาตพิตเราะห์ที่ชุมชนบริจาคแก่มัสยิด เงินสมทบจากผู้ปกครองนักเรียน เงินรายได้ของมัสยิด แต่ปัจจุบันหน่วยงานของภาครัฐเข้ามา จัดระบบการบริหารศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ได้มีการสนับสนุนเงินเดือนให้ครูคน ละ 2,000 บาทต่อเดือน

2.2.3 รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) เดิมทีการ

บริหารแล้วแต่บริบทของชุมชน อาจบริหารโดยอิหม่าม คณะกรรมการมัสยิด ผู้นำชุมชน หรือแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารการศึกษาขึ้นมาเป็นการเฉพาะ แต่เมื่อศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) อยู่ในความดูแลของภาครัฐจึงกำหนดคณะกรรมการบริหารศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ประกอบด้วย อิหม่ามมัสยิดเป็นประธานโดยตำแหน่ง และผู้ทรงคุณวุฒิที่ผ่านการแต่งตั้งจากคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด จำนวนไม่น้อยกว่า 6 คนและไม่เกิน 12 คน ซึ่งมีตัวแทนครูผู้สอน 1 คน คณะกรรมการบริหาร จะมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาและอบรมให้แก่นักเรียนตามหลักสูตรที่กรมการศาสนารับรอง บริหารงานทั่วไป และดำเนินงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

2.2.4 งบประมาณในการนำมาจัดการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

ในช่วงแรกของการก่อตั้งศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) มีการเรียเงินจากสมาชิกในชุมชนเพื่อก่อสร้างอาคารเรียนหรือจัดเลี้ยงน้ำชาเพื่อหาเงินมาดำเนินการ โดยการเชิญชวนผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคเงินสมทบทุนในการก่อสร้างอาคารและวัสดุ อุปกรณ์ ในการจัดการเรียนการสอน เช่นโต๊ะ เก้าอี้ เมื่อมีการเรียนการสอนเกิดขึ้นโรงเรียนจะเก็บเงินบำรุงการศึกษาจากผู้ปกครองอย่างน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชน แต่ก็ไม่ให้เป็นที่เดือดร้อนและเกินความสามารถของผู้ปกครองและเป็นไปในรูปแบบอะลุ่มอล่วย เงินที่ได้มาจะนำมาใช้ในการบริหารจัดการและค่าตอบแทนครูผู้สอน

ต่อมาเมื่อภาครัฐเข้ามาดูแลจึงมีเงินอุดหนุนให้แก่ครูผู้สอนและค่าบริหารจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) และครูที่มีสิทธิ์รับเงินอุดหนุนจะต้องตั้งอยู่ในมัสยิดที่จดทะเบียนจัดตั้งแล้วเท่านั้น โดยจะให้การอุดหนุนไม่เกินมัสยิดละ 1 แห่ง
2. เงินอุดหนุนค่าตอบแทนครูผู้สอนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) และค่าบริหารจัดการแบ่งได้ดังนี้
 - 2.1 ผู้เรียนจำนวนไม่เกิน 80 คน ต่อผู้สอน 2 คน ได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 2,000 บาทต่อคน ค่าบริหารจัดการศูนย์เดือนละ 1,000 บาท
 - 2.2 ผู้เรียนตั้งแต่ 81 - 120 คน ให้จ่ายค่าตอบแทนผู้สอน 3 คน ได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 2,000 บาทต่อคน ค่าบริหารจัดการศูนย์เดือนละ 1,000 บาท
 - 2.3 ผู้เรียนตั้งแต่ 121 คน ให้จ่ายค่าตอบแทนผู้สอน 4 คน ได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 2,000 บาทต่อคน ค่าบริหารจัดการศูนย์เดือนละ 1,000 บาท

2.2.5 หลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

หลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) เดิมทีจะไม่มีหลักสูตรที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน สอนตามความรู้และประสบการณ์ของครูผู้สอนในแต่ละศูนย์ที่จะคิดค้นหลักสูตรขึ้นมา หรือใช้หลักสูตรร่วมที่มีจำหน่ายในร้านหนังสือ เช่น แบบเรียนของชมรมตาดีกาหรือของประเทศมาเลเซีย เป็นต้น (ตาเฮรูลเลาะห์ หะมะ , 2552: 23) แต่โดยทั่วไปจะเน้นในเรื่องศาสนา ภาษาและอัล-กุรอาน โดยใช้ภาษามลายูเป็นสื่อ

ตาดีกาจะสอนเฉพาะวิชาศาสนา หนังสือเรียนส่วนใหญ่จะเป็นภาษามลายู หนังสือที่เป็นภาษาอาหรับจะมีเฉพาะรายวิชาภาษาอาหรับเท่านั้น ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนคือภาษามลายูท้องถิ่นปะปนกับภาษามลายูกลาง หนังสือเรียนจะเป็นภาษามลายูกลาง แต่การอธิบายเนื้อหาจะเป็นภาษามลายูถิ่นคล้าย ๆ กับสำเนียงภาษามลายูของรัฐกลันตันประเทศมาเลเซีย (อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต, 2549: 7)

การเรียนตาดีกาจะเป็นการเรียนเพื่อให้เด็กสามารถอ่านออกเขียนได้จะเน้นให้เด็กได้รับรู้ถึงมารยาท การปฏิบัติตัวของมุสลิม การสอนการละหมาด การอ่านอัล-กุรอาน ซึ่งเป็นสิ่งที่มุสลิมทุกคนจะต้องรู้และปฏิบัติให้ถูกต้อง (สำนักงานคณะกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี. 2548: 18)

ต่อมากรมการปกครองได้เป็นเจ้าภาพในการดำเนินการจัดทำหลักสูตรมีชื่อว่า หลักสูตรอิสลามศึกษาพหุอรรถประโยชน์ประจำมัสยิด พ.ศ. 2548 / ฮ.ศ.1426 (ฉบับปรับปรุง) คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี นราธิวาสและยะลา หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า หลักสูตร “48” หลักสูตรดังกล่าวได้กำหนดกรอบสาระสำคัญเกี่ยวกับ ความนำ หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ เวลาเรียน การจัดหลักสูตร การจัดเวลาเรียน สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น สื่อการเรียนรู้ การวัดและการประเมินผล การเรียนรู้ เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตร เอกสารหลักฐานการศึกษา การเทียบโอนผล การเรียน และการพัฒนาศักยภาพครู ซึ่งมีรายละเอียดตามที่ปรากฏในหลักสูตรดังนี้

1. ความนำ

อิสลามให้ความสำคัญเรื่องการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง และอิสลามบังคับให้มุสลิมทุกคนศึกษาเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ดังที่อัลลอฮ์ ได้ตรัสในคัมภีร์ อัล-กุรอาน ซูเราะฮ์ อัล-อะลัก อายะฮ์ที่ 4-5 ความว่า “ผู้ทรงสอนความรู้ด้วยปากกา และผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้ ” และท่านนบีมุฮัมมัด ได้กล่าวในประเด็นการศึกษาเช่นเดียวกันความว่า “การศึกษาเป็นสิ่งบังคับสำหรับมุสลิมทั้งชายและหญิง” (รายงานโดยอะหมัดและอิบนุมาญะฮ)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติในมาตรา 38

ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพ ดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง มิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนนอกจากนี้ มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่ พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 มาตรา 4 กำหนดให้มัสยิดเป็นสถานที่ซึ่งมุสลิมใช้ประกอบศาสนากิจ โดยจะต้องมีละหมาดวันศุกร์เป็นปกติ และเป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม และให้คณะ กรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีหน้าที่ตามมาตรา 35 (4) ให้สนับสนุนสัปบุรุษในการปฏิบัติศาสนกิจส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทางที่ชอบตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามและได้กำหนดให้อิหม่ามมีหน้าที่ตามมาตรา 37 (3) (4) (5) ให้อิหม่ามมีหน้าที่

- 1) แนะนำให้สัปบุรุษประจำมัสยิดปฏิบัติให้ถูกต้องตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามและกฎหมาย
- 2) อำนวยความสะดวกแก่มุสลิมในการปฏิบัติศาสนกิจ
- 3) สั่งสอนและอบรมหลักธรรมทางศาสนาอิสลามแก่บรรดาสัปบุรุษประจำมัสยิด

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ตามมาตรา 6 ให้การจัดการศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมมีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

มาตรา 8 (2) ได้กำหนดให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

จากสิ่งที่กล่าวอ้างข้างต้น นับว่าเป็นข้อมูลที่เอื้ออำนวย และให้โอกาสต่อการสอนศาสนาอิสลามภาคบังคับประจำมัสยิดขึ้น เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม และจริยธรรม เป็นบ่าวที่ได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ พร้อมทั้งเป็นคนดีของครอบครัวและสังคม

2. หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาศาสนาอิสลามของมัสยิดมีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้จัดการศึกษาเน้นความรู้คู่คุณธรรมจึงกำหนดหลักการของหลักสูตรอิสลามศึกษาฟัรฎูอัยนประจำมัสยิดไว้เป็นบรรทัดฐานดังนี้

การจัดการหลักสูตรการเรียนรู้สำหรับเยาวชนมุสลิมและการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาฟัรฎูอัยนประจำมัสยิดในจังหวัดปัตตานี นราธิวาสและยะลามีหลักการสำคัญคือ

2.1 เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ และความเข้าใจในหลักการภาคบังคับ (ฟัรฎูอัยน) ของศาสนาอิสลาม

2.2 เป็นการศึกษาเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ และยึดมั่นในหลักการศาสนาในการประกอบศาสนกิจ และการดำรงชีวิตประจำวัน

2.3 เป็นการศึกษาที่สนองต่อความต้องการของท้องถิ่น

2.4 เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นมุสลิมที่ดี และเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว สังคมและประเทศชาติ

2.5 เป็นการศึกษาพื้นฐานที่สามารถศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

2.6 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์ได้

3. จุดหมาย

การศึกษาวิชาอิสลามศึกษาตามหลักสูตรนี้ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนา

คุณภาพชีวิตมีความตระหนักในหลักการศรัทธา และปฏิบัติศาสนกิจตามที่ศาสนากำหนด ดังต่อไปนี้

3.1 มีความรู้ ความเข้าใจหลักการขั้นพื้นฐานของศาสนาอิสลาม

3.2 มีความสามารถในการอ่านและการเขียน

3.3 มีนิสัยรักการอ่าน และใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ

3.4 เป็นมุสลิมที่ดี เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และประเทศชาติ

3.5 สามารถนำหลักคำสอนของศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4. โครงสร้าง

เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนของมัสยิดสามารถดำเนินการอย่างมีระบบ และผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติ ในการจัดการหลักสูตรอิสลามศึกษาฟัรฎูอัยนประจำมัสยิด ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพจึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตร ดังนี้

4.1 ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 2 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาของผู้เรียน คือ

ช่วงชั้นที่ 1 ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น ปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 2 ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น ปีที่ 4-6

4.2 สารการเรียนรู้

สารการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน ประกอบด้วย 8 รายวิชา ดังนี้

- 1) อัล-กรูอาน
- 2) อัล-ฮะดีษ
- 3) หลักศรัทธา
- 4) ศาสนบัญญัติ
- 5) ศาสนประวัติ
- 6) จริยธรรม
- 7) ภาษาอาหรับ
- 8) ภาษามลายู

5. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามสารการเรียนรู้ 8 สาร การเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสม ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตัวเอง ตามความถนัดและความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ได้แก่การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมโดยอาจจัดเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนองนโยบายในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรมจริยธรรมมีระเบียบวินัย และคุณภาพ เพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งผู้ดำเนินการจะต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมายมีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

5.1 กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตน เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญา และการสร้างสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่เป็นครูแนะแนว ให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อ และการพัฒนาตนเอง วางแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

5.2 กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่พัฒนาผู้เรียน เป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

5.3 กิจกรรมส่งเสริมผู้เรียนให้อ่านคล่องแคล่ว และจำอัล-กุรอาน แม่นยำ ให้สนับสนุนการจัดการเรียนการสอน โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับผู้จัดการหลักสูตร ให้ผู้เรียนได้เรียนอย่างทั่วถึง

6. มาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรอิสลามศึกษาพหุอัยนุประจํามัธยมศึกษา กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ 8 สาระการการเรียนรู้ที่เป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมของแต่ละสาระการเรียนรู้ เพื่อใช้เป็นจุดหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ซึ่งกำหนดเป็น 2 ลักษณะ คือ

6.1 มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาอิสลามศึกษาพหุอัยนุประจํามัธยมศึกษาเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบการศึกษาอิสลามศึกษาพหุอัยนุประจํามัธยมศึกษา สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้

6.2 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละช่วงชั้นคือ อิสลามศึกษาตอนต้น ปีที่ 3 และอิสลามศึกษาตอนต้น ปีที่ 6 และถือเป็นการจบหลักสูตรระดับอิสลามตอนต้น มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรอิสลามศึกษาพหุอัยนุประจํามัธยมศึกษา กำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้นสำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ที่เข้มข้นขึ้นตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ให้ผู้จัดการหลักสูตรสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้

7. เวลาเรียน

หลักสูตรอิสลามศึกษาพหุอัยนุประจํามัศึกษากำหนดเวลาในการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 อิสลามศึกษาตอนต้น ปีที่ 1 - 3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 400 - 480 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 5 - 6 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 2 อิสลามศึกษาตอนต้น ปีที่ 4 -6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 400 - 480 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4 -6 ชั่วโมง

แต่ละช่วงชั้น เปิดสอนสัปดาห์ละ 2 วัน ๆ ละ 5- 6 ชั่วโมง หรือสัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 2 ชั่วโมง

สาระการการเรียนรู้ต้องใช้เป็นหลักเพื่อสร้างพื้นฐานการคิด การเรียนรู้ และการแก้ปัญหากิจกรรมที่เสริมสร้างการเรียนรู้นอกสาระการการเรียนรู้ 8 สาระแล้ว สามารถจัดกิจกรรมการพัฒนาตนตามศักยภาพ

8. การจัดหลักสูตร

หลักสูตรอิสลามศึกษาฟิรฎูฮ์ยอนประจำมัสยิด เป็นหลักสูตรที่กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนต้น สำหรับผู้เรียนทุกคนที่เป็นสัปปุรุซประจำมัสยิด สามารถปรับใช้ได้กับการจัดการศึกษาในระบบ และการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยหลักสูตรอิสลามศึกษาฟิรฎูฮ์ยอนประจำมัสยิดที่มีสยิดนำไปใช้จัดการเรียนรู้ ในการจัดการเรียนการสอนนั้น กำหนดโครงสร้างที่เป็นสาระการเรียนรู้ จำนวนเวลาอย่างกว้าง ๆ ผู้เรียนเมื่อเรียนจบ 6 ปี โดยคำนึงถึงสภาพปัญหา ความพร้อม เอกลักษณ์ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งนี้ให้มัสยิดได้จัดทำรายละเอียดรายวิชาในแต่ละสาระการเรียนรู้ให้ครบถ้วนตามมาตรฐานที่กำหนด การจัดการหลักสูตรต้องจัดสาระการเรียนรู้ให้ครบทั้ง 8 สาระ ในทุกช่วงชั้นให้ เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ และระดับพัฒนาการของผู้เรียนโดยจัดหลักสูตรเป็นรายปี

การศึกษาระดับนี้เป็นช่วงแรกเริ่มของการศึกษาศาสนาอิสลาม หลักสูตรที่จัดขึ้น มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิต กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ทักษะพื้นฐาน ด้านการอ่าน การเขียน การคิดวิเคราะห์ การติดต่อสื่อสาร และพื้นฐานความเป็นมนุษย์ เน้นการบูรณาการอย่างสมดุลทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และวัฒนธรรม

9. การจัดเวลาเรียน

ให้ผู้จัดการหลักสูตรจัดเวลาเรียนให้ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมในแต่ละชั้นปี แต่ละท้องถิ่น ทั้งการจัดเวลาเรียนสาระการเรียนรู้ 8 สาระ และรายวิชาที่จัดทำเพิ่มเติม รวมทั้งต้องจัดให้มีเวลาสำหรับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียนตามความเหมาะสม การจัดเวลาเรียนสำหรับช่วงชั้นที่ 1 คือ อิสลามศึกษาตอนต้น ปีที่ 1 -3 และช่วงชั้นที่ 2 คือ อิสลามศึกษาตอนต้น ปีที่ 4-6 ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายปี โดยมีเวลาเรียนวันละ 5-6 ชั่วโมง ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาเช่นเดียวกับการศึกษาในโรงเรียน ผู้เรียนจำเป็นต้องพัฒนาทักษะพื้นฐานที่จำเป็น เพื่อช่วยให้สามารถเรียนวิชาอื่นได้รวมเร็วขึ้น ทักษะเหล่านี้ ได้แก่ ภาษามลายูและภาษาอาหรับ ด้านการอ่าน และการเขียน ดังนั้น การฝึกทักษะด้านการอ่าน และการเขียน จึงควรกำหนดเวลาประมาณร้อยละ 50 ของเวลาเรียนทั้งหมดในแต่ละสัปดาห์ ส่วนเวลาที่เหลือก็ใช้สอนให้ครบทุกวิชา ซึ่งรวมทั้งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้วย

10. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรอิสลามศึกษาฟิรฎูฮ์ยอนประจำมัสยิด กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณภาพของผู้เรียน เมื่อเรียนจบหลักสูตรซึ่งกำหนดไว้เฉพาะส่วนที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพ สำหรับสาระตามที่ศาสนาบังคับ ตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ผู้จัดการหลักสูตรสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ สาระการเรียนรู้อิสลามศึกษามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สาระที่ 1 อัล-กุรอาน

1.1 เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักการอ่านอัล-กุรอาน สามารถท่องจำและอธิบายอัล-กุรอาน เพื่อนำไปในการดำเนินชีวิต

1.2 ยึดมั่นในหลักคำสอนอัล-กุรอาน และนำมาปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

สาระที่ 2 อัล-ฮะดีษ

2.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญ สามารถท่องจำอัล-ฮะดีษ และนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต

2.2 ยึดมั่นหลักคำสอนอัล-ฮะดีษ และนำไปปฏิบัติตามในการดำเนินชีวิต

สาระที่ 3 หลักศรัทธา

3.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญ หลักฐานของหลักศรัทธา และโทษของการตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ การสิ้นสภาพจากการเป็นมุสลิม เพื่อเป็นบ่าวที่ยำเกรง และภักดีต่ออัลลอฮ์

3.2 ยึดมั่นในหลักศรัทธา นำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และสามารถแก้ปัญหาสังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สาระที่ 4 ศาสนบัญญัติ

4.1 เข้าใจกฎ หลักการ และบทบัญญัติอิสลามเกี่ยวกับอิสลามเกี่ยวกับอบิดาอะฮ์ มุอามาละฮ์และอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจ และดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

4.2 เห็นคุณค่า ปฏิบัติตามบทบัญญัติอิสลาม และสามารถนำมาวิเคราะห์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของเหตุและผล

สาระที่ 5 ศาสนประวัติ

5.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของประวัติศาสตร์อิสลามในแต่ละยุคสมัยนบีและคอลีฟะฮ์รอชิดีน

5.2 มีความภาคภูมิใจในการมีวิถีชีวิตตามแนวทางของศาสดา

สาระที่ 6 จริยธรรม

6.1 เข้าจริยธรรมอิสลาม สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

6.2 ยึดมั่น และปฏิบัติตามจริยธรรมอิสลามในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง

สาระที่ 7 ภาษาอาหรับ

เข้าใจกระบวนการฟัง ดู พูด อ่าน และเขียน เห็นคุณค่า และมีทักษะในการใช้ภาษาอาหรับ เพื่อการเรียนรู้ ค้นคว้า ติความบทบัญญัติอิสลาม และสื่อความหมาย

สาระที่ 8 ภาษามลายู

เข้าใจกระบวนการฟัง ดู พูดอ่าน และเขียน เห็นคุณค่าและมีทักษะในการใช้ภาษามลายู เพื่อการเรียนรู้ สื่อความหมาย และค้นคว้าความรู้จากแหล่งวิทยาการเกี่ยวกับศาสนาอิสลามอย่างสร้างสรรค์ และมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 1 โครงสร้างหลักสูตรอิสลามศึกษาพัรฎอัยนุ ประจำมัธยม พ.ศ. 2548

ที่	สาระการเรียนรู้	ช่วงชั้นที่ 1				ช่วงชั้นที่ 2	
		ปีที่ 1 (ชม./ปี)	ปีที่ 2 (ชม./ปี)	ปีที่ 3 (ชม./ปี)	ปีที่ 4 (ชม./ปี)	ปีที่ 5 (ชม./ปี)	ปีที่ 6 (ชม./ปี)
1	อัล-กรุอ่าน	40	40	40	40	40	40
2	อัล-หะดีษ	40	40	40	40	40	40
3	หลักศรัทธา	40	40	40	80	80	80
4	ศาสนบัญญัติ	80	80	80	40	40	40
5	ศาสนประวัติ	40	40	40	40	40	40
6	จริยธรรม	40	40	40	40	40	40
7	ภาษาหรับ	80	80	80	80	80	80
8	ภาษามลายู	80	80	80	80	80	80
	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	40	40	40	40	40	40
	รวม	480	480	480	480	480	480

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี

11. การจัดการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 กำหนด แนวทางในการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

ฉะนั้น ครู ผู้สอน และผู้จัดการศึกษาจะต้องมีบทบาทเป็นผู้ชี้แนะ ผู้ถ่ายทอดความรู้ และเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริมและสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหา และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ของความรู้ของตน การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษาพัรฎอัยนุประจำมัธยม นอกจากจะมุ่งปลูกฝังด้านปัญญาพัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถ

ในการรับรู้เข้าใจและคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณแล้ว ยังมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้ถูกต้องเหมาะสม

การเรียนรู้สาระการเรียนรู้ต่าง ๆ มีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย ผู้สอน ต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านร่างกาย และสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจและความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น ควรใช้รูปแบบ/วิธีการที่หลากหลาย เน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเองจากผู้สอน การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้บูรณาการ การเรียนรู้คู่คุณธรรม

ทั้งนี้ต้องพยายามนำกระบวนการ การจัดการ กระบวนการอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เนื้อหาและกระบวนการต่าง ๆ ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวมการบูรณาการเป็นการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ร่วมกัน ยึดครูเป็นหลักโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พร้อมนำกระบวนการเรียนรู้จากกลุ่มสาระเดียวกันหรือต่างสาระการเรียนรู้มาบูรณาการ ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจัดได้หลายลักษณะ

12. แนวทางจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น

การจัดการเรียนรู้ต้องสนองต่อความจำเป็นที่เหมาะสมของผู้เรียน โดยคำนึงถึงหลักจิตวิทยาพัฒนาการ และจิตวิทยาการเรียนรู้ ทั้งนี้ในแต่ละคาบเรียนนั้นไม่ควรใช้เวลานานเกินความสนใจของผู้เรียน ต้องจัดการเรียนรู้ให้ครบทุกกลุ่มสาระ ในลักษณะบูรณาการที่มีภาษาอาหรับ และภาษามลายูเป็นหลัก เน้นการเรียนรู้ตามสภาพจริง มีความสุข และปฏิบัติถูกต้อง เพื่อพัฒนาพื้นฐานการติดต่อสื่อสาร ทักษะพื้นฐานในการคิด

13. สื่อการเรียนรู้

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรอิสลามศึกษาฟรฎอัยนประจำมัสยิดนี้ มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หลักคำสอนที่ถูกต้องอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เรียนรู้ได้จากสื่อการเรียน และแหล่งธรรมชาติ รวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนและอื่น ๆ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเองหรือนำสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวและในระบบสารสนเทศมาใช้ในการเรียนรู้ โดยใช้วิจารณ์ญาณในการเลือกใช้สื่อ และแหล่งความรู้ โดยเฉพาะหนังสือเรียนควรมีเนื้อหา สาระ ครบคลุมตลอดช่วงชั้น สื่อสิ่งพิมพ์ควรจัดให้มีอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ควรให้ผู้เรียนสามารถยืมได้จากศูนย์สื่อหรือห้องสมุดของสถานศึกษา

ลักษณะของสื่อการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้ ควรมีความหลากหลาย และถูกต้อง ทั้งสื่อ

ธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และอื่น ๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า น่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตาม และรวดเร็วขึ้น รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้ง และต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อให้การใช้สื่อการเรียนรู้เป็นไปที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่มีหน้าที่จัดการศึกษาอิสลามศึกษา ควรดำเนินการดังนี้

- 13.1 จัดทำ และจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้
- 13.2 ศึกษา ค้นคว้า เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน
- 13.3 จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน และสำหรับเสริมความรู้ของผู้สอน
- 13.4 ศึกษาวิธีการเลือก และการใช้สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเหมาะสม หลากหลาย และสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
- 13.5 ศึกษาวิธีการวิเคราะห์ และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นเองและที่เลือกนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ โดยมีการวิเคราะห์ และประเมินสื่อการเรียนรู้ที่ใช้อยู่ นั้นอย่างสม่ำเสมอ
- 13.6 จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อสารการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ในสถานศึกษา และในชุมชน เพื่อการศึกษาค้นคว้าแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้
- 13.7 จัดให้มีเครือข่ายการเรียน เชื่อมโยง และแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างมัธยมศึกษา สถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น ๆ
- 13.8 จัดให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อ และการใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะ ๆ

14. การวัด และการประเมินผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ให้ผู้รู้ใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียนเพราะจะช่วยให้ได้ ข้อมูลสารสนเทศ ที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน รวมทั้ง ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้ อย่างเต็มศักยภาพ

สถานศึกษาประจำมัธยม ในฐานะผู้รับผิดชอบจัดการศึกษา จำต้องจัดทำหลักเกณฑ์ และแนวปฏิบัติในการวัดผล และการประเมินผลการเรียนของสถานศึกษา เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกัน และเป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน สถานศึกษาต้องวัดผลการเรียนรู้ของผู้เรียน จากการประเมิน ทั้งในระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา และระดับจังหวัด ตลอดจนการประเมิน

ภายนอก เพื่อใช้เป็นข้อมูลสร้างความมั่นใจเกี่ยวกับคุณธรรมของผู้เรียนแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน จุดหมายสำคัญของการประเมินระดับชั้นเรียน คือ มุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรม และค่านิยม อันพึงประสงค์ อันเป็นผลเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่/เพียงใด ดังนั้น การวัด และประเมินผลจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย เน้นการปฏิบัติให้สอดคล้อง และเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน และสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปในกิจกรรมเรียนรู้ของผู้เรียน โดยประเมินความประพฤติ พฤติกรรม การเรียน การร่วมกิจกรรมและผลงานจากโครงการหรือแฟ้มสะสมผลงาน ผู้ใช้ผลการประเมินในระดับชั้นเรียนที่สำคัญ คือ ตัวผู้เรียน ครูผู้สอน และพ่อแม่ ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย

การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อดูความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้ ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดเป็นรายชั้นปี และช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้นี้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการเรียน การสอน และคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นที่ไปตามมาตรฐานการเรียนรู้รวมทั้งนำผลการประเมินรายช่วงชั้นไปพิจารณาตัดสินการเลื่อนช่วงชั้น กรณีผู้เรียนไม่ผ่านมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ สถานศึกษาต้องจัดให้มีการเรียนการสอนซ่อมเสริม และจัดให้มีการประเมินใหม่

การประเมินคุณภาพระดับจังหวัด สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนเรียนในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น ได้แก่ ชั้นอิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 3 อิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 6 เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับจังหวัด ในสาระการเรียนรู้

15. เกณฑ์การผ่านช่วงชั้น และการจบหลักสูตร

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรอิสลามศึกษาพหุอรรถประโยชน์ประจำมัธยม ซึ่งใช้เวลาประมาณ 6 ปี ผู้เรียนจะสามารถจบการศึกษาในระดับชั้นอิสลามศึกษาตอนต้น โดยผู้เรียนต้องผ่านการศึกษาระดับชั้นตามเกณฑ์ ดังนี้

15.1 ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

15.2 ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

15.3 ผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่กำหนด

2.3 ความเป็นมาการจัดการเรียนการสอนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดสตูล

ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดสตูล เกิดขึ้นด้วยภูมิปัญญาของชุมชนตามหลักการที่ชุมชนต้องรับผิดชอบด้านการศึกษาของเยาวชนเหมือนกับชุมชนมุสลิมอื่น ๆ เดิมทีศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดสตูล จะเรียกว่า โรงเรียนสากอลาะห์ สากอลาะห์มาลาญู โรงเรียนสุเหร่า โรงเรียนมัสยิด หรือโรงเรียนชายคามัสยิด ต่อมาเรียกว่าโรงเรียนตาดีกา ล้อมตามสามจังหวัดภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส ปี พ.ศ. 2547 โรงเรียนเหล่านี้เปลี่ยนชื่อเป็น ศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำมัสยิด (ตาดีกา) ปี พ.ศ.2548 เปลี่ยนชื่อเป็น ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการถือเป็นแหล่งเรียนรู้อิสลามศึกษาของมัสยิดที่ต้องการให้เยาวชน มีความรู้ ความเข้าใจ มีจริยธรรมและปฏิบัติตามหลักการทางศาสนาอิสลาม ปัจจุบันศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดสตูล ที่จดทะเบียนมีจำนวน 196 ศูนย์

ตารางที่ 2 จำนวนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ครู และนักเรียน ในจังหวัดสตูล

อำเภอ	จำนวนศูนย์	จำนวนครู			จำนวนนักเรียน		
		ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
เมือง	56	114	198	312	2,723	2,811	5,544
ท่าแพ	24	80	72	152	1,329	1,192	2,521
ละงู	54	111	127	238	2,466	2,330	4,796
ทุ่งหว้า	17	34	37	71	563	550	1,113
ควนโดน	23	86	68	154	1,374	1,153	2,527
ควนกาหลง/มะนัง	22	52	68	120	969	963	1,932
รวม	196	477	570	1,047	9,424	8,999	18,433

ที่มา : สำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสตูล พ.ศ. 2553: 18

หลักสูตรที่ใช้มีหลักสูตรหลายหลักสูตร ดังนี้

- (1) หลักสูตรการศึกษาศาสนาอิสลามภาคบังคับระดับพื้นฐาน (ฟิรฎูอัยน) ฮ.ศ. 1423 พ.ศ. 2545) ของสมาคมครูสัมพันธ์
- (2) หลักสูตรอิสลามศึกษาฟิรฎูอัยนประจำมัสยิด พ.ศ. 2548/ฮ.ศ.1426 (ฉบับปรับปรุง) ของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลา

(3) หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
ของกระทรวงศึกษาธิการ

(4) หลักสูตรอิสลามศึกษาภาคปริญาชั้น ประจําสมัย พ.ศ. 2548 ของสำนักงาน
คณะกรรมการอิสลามประจําจังหวัดสตูล ซึ่งจัดทำขึ้นร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล

(5) หลักสูตรอื่น ๆ ที่คณะกรรมการกลางรับรอง
การจัดการศึกษาอบรมในศูนย์การศึกษาอิสลามประจําสมัย (ตาตีกา) ใช้เวลา
ดำเนินการ ดังนี้

(1) จัดการเรียนการสอนสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า 5 ชั่วโมง และปีละไม่น้อยกว่า 240 ชั่วโมง

(2) จัดการเรียนการสอนในวันเสาร์และวันอาทิตย์ ระหว่างเวลา 08.00 – 15.00 น.
หรือวันธรรมดา (วันจันทร์-วันศุกร์) ระหว่างเวลา 16.00 – 18.00 น. ตามแต่ความพร้อมของชุมชน

(3) กิจกรรมการเรียนการสอนมีทั้งภาคทฤษฎี (วิชาการ) และภาคปฏิบัติ

(4) จัดให้มีสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม

ศูนย์การศึกษาอิสลามประจําสมัย (ตาตีกา) จังหวัดสตูล ปัจจุบันที่ได้จดทะเบียนมี
จำนวน 196 ศูนย์ มีครูจำนวน 1,047 คน มีนักเรียนประมาณ 18,00 คน ส่วนใหญ่ใช้หลักสูตร
อิสลามศึกษาภาคปริญาชั้น ประจําสมัย พ.ศ. 2548 ของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจํา
จังหวัดสตูล ซึ่งจัดทำขึ้นร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล ควบคู่กับหลักสูตรการศึกษาศาสนา
อิสลามภาคบังคับระดับพื้นฐาน (ปริญาชั้น) ฮ.ศ. 1423 พ.ศ. 2545 ของสมาคมคุรุสัมพันธ์ เวลาเรียน
ส่วนใหญ่สอนในวันเสาร์และวันอาทิตย์ บางศูนย์ฯ สอนเฉพาะวันเสาร์ บางศูนย์ฯ สอนเฉพาะวัน
อาทิตย์ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละศูนย์

2.4 ความสำเร็จของสถานศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับความสำเร็จของสถานศึกษา คำว่า “ความสำเร็จของสถานศึกษา”
(School Effectiveness) เป็นเรื่องของผลผลิต (Output) หรือผลิตภาพ (Productivity) และความสำเร็จ
ของสถานศึกษาที่จะเป็นเครื่องชี้ว่าสถานศึกษานั้น ๆ สามารถปฏิบัติภารกิจได้ดีเพียงใด ซึ่งถ้า
หากปราศจากการประเมินความสำเร็จของสถานศึกษาแล้ว จะไม่มีทางทราบได้เลยว่าการปฏิบัติ
ภารกิจของสถานศึกษาเป็นอย่างไร โดยทั่วไปแล้วการประเมินความสำเร็จเป็นการวัดเพื่อพิจารณา
ความแตกต่างระหว่างความคาดหวังและผลการปฏิบัติหากมีความแตกต่างน้อยก็จะมีความสำเร็จมาก
และถ้าหากมีความแตกต่างมากก็จะมีความสำเร็จน้อย หรืออาจเป็นการวัดเพื่อดูความสอดคล้องกัน
ระหว่างผลผลิต (Output) กับเป้าหมายที่ระบุไว้

2.4.1 ความหมายของความสำเร็จของสถานศึกษา

รุ่ง แก้วแดง และชัยณรงค์ สุวรรณสาร (2536 : 169) ให้ความหมายของความสำเร็จขององค์การว่า เป็นผลการปฏิบัติงานที่เป็นไปหรือบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์การ ดังนั้นความสำเร็จของสถานศึกษา จึงหมายถึง ผลสำเร็จหรือผลผลิตที่เกิดขึ้นของงานนั้น ซึ่งจะต้องตอบสนองหรือบรรลุตามวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (253 6: 97) กล่าวว่า ความสำเร็จขององค์การ หมายถึง การที่องค์การสามารถดำเนินการจนบรรลุเป้าหมาย หรือบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

สำหรับในเชิงการบริหารการศึกษา กล่าวถึงความสำเร็จขององค์การว่าเทียบได้กับความความสำเร็จของสถานศึกษาหรือโรงเรียน สถานศึกษา (School Effectiveness) ซึ่งเป็นเครื่องมือตัดสินใจในการทำงานขั้นสุดท้ายว่า การบริหารการศึกษาจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด รวมถึงคุณภาพชีวิตการทำงาน ซึ่งความเห็นส่วนใหญ่เป็นการเน้นการบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา ดังนั้นความหมายของความสำเร็จของสถานศึกษาจึงหมายถึง ความสามารถในการปรับตัวเปลี่ยนแปลง พัฒนาให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและความสามารถในการประสานสัมพันธ์ของสมาชิกในสถานศึกษาเพื่อรวมพลังให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการปฏิบัติภารกิจในสถานศึกษาเพื่อให้ภารกิจบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา

2.4.2 คุณลักษณะสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จ

สถานศึกษาเป็นองค์การที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของคนภายในประเทศ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต ดังนั้น การพัฒนาสถานศึกษาภายในประเทศให้มีคุณลักษณะเป็นสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

อรุณ จันทวานิช (2546 : 20 - 23) ได้ศึกษาคุณลักษณะของสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จจากนักการศึกษาทั้งไทยและต่างประเทศหลาย ๆ ท่าน แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในบริบทของสถานศึกษาในประเทศไทย ซึ่งกล่าวถึงคุณลักษณะของสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จของโรงเรียนสมบูรณ์แบบ ไว้ว่า โรงเรียนสมบูรณ์แบบ หรืออีกนัยหนึ่งคือ สถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จ คือ โรงเรียนที่มีสังคมบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ มีความพร้อมทางด้านทรัพยากรวัสดุเทคโนโลยี งบประมาณ และทรัพยากรบุคคลซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถจัดการศึกษาได้อย่างดีทั้งในด้านการบริหารจัดการและการจัดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพสูงตามมาตรฐานที่กำหนดและได้รับการพัฒนาอย่างครบถ้วนทุกด้าน เป็นโรงเรียนที่สามารถจัดการศึกษาเป็นแบบอย่างในการให้ความช่วยเหลือชุมชนและสถานศึกษาอื่นในชุมชนได้

แนวคิดพื้นฐาน “โรงเรียนสมบูรณ์แบบ ” ได้มาจากทฤษฎีและผลการศึกษาวิจัยต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การกำหนดองค์ประกอบ ปัจจัยหลักความสำเร็จและดัชนีชี้วัดความเป็นโรงเรียนสมบูรณ์แบบโดยใช้แนวคิดเชิงระบบ CIPP Model เป็นกรอบกำหนดรูปแบบเพื่อผู้บริหารโรงเรียนจะได้นำไปใช้ประกอบพิจารณาดำเนินการพัฒนาโรงเรียนตามศักยภาพ ความพร้อมและความเป็นไปได้ของแต่ละโรงเรียนและแต่ละเขตพื้นที่

คุณลักษณะสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จตามแนวคิด “โรงเรียนสมบูรณ์แบบ ” ได้เสนอองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จไว้ 4 ด้าน มีจำนวนองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในแต่ละด้านรวม 14 องค์ประกอบ ดังนี้

1. คุณลักษณะด้านผลผลิต/ผลลัพธ์ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้
 - 1.1 ผู้เรียนมีคุณภาพมาตรฐาน มีพัฒนาการทุกด้าน เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข เรียนต่อและประกอบอาชีพได้
 - 1.2 โรงเรียนเป็นที่ชื่นชมของชุมชน
 - 1.3 โรงเรียนเป็นแบบอย่าง และให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน และโรงเรียนอื่น
2. คุณลักษณะด้านกระบวนการ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้
 - 2.1 การจัดการกระบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด
 - 2.2 การจัดบรรยากาศการเรียนรู้เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
 - 2.3 การบริหารจัดการที่ดี ใช้โรงเรียนเป็นฐาน และเน้นการมีส่วนร่วม
 - 2.4 การประกันคุณภาพการศึกษามีประสิทธิภาพ เป็นส่วนหนึ่งของระบบบริหารโรงเรียน
3. คุณลักษณะด้านปัจจัย ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ดังนี้
 - 3.1 ครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษามีอาชีพจำนวนเพียงพอ
 - 3.2 คุณลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนได้มาตรฐาน
 - 3.3 หลักสูตรเหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น
 - 3.4 สื่อ อุปกรณ์ เทคโนโลยีทันสมัย
 - 3.5 แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนหลากหลาย
 - 3.6 งบประมาณมุ่งเน้นผลงาน
4. คุณลักษณะด้านบริบท มี 1 องค์ประกอบ คือสภาพแวดล้อมภายนอกโรงเรียนดี สังคมบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ

ตารางที่ 3 ระบบความคิด คุณลักษณะสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จ

บริบท (SCHOOL CONTEXT)	ปัจจัยนำเข้า (SCHOOL INPUT)	กระบวนการ (SCHOOL PROCESS)	ผลผลิต/ผลลัพธ์ (SCHOOL OUTPUT/OUTCOME)
1. สภาพแวดล้อม - สภาพแวดล้อม ภายนอกโรงเรียนดี มี สังคม บรรยากาศ สิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวย ต่อการจัดการศึกษา	1. ทรัพยากรบุคคล - ครู ผู้บริหาร และ บุคลากรทางการศึกษา มีอาชีพและจำนวน เพียงพอ 2. ทรัพยากรวัสดุ เทคโนโลยีและ งบประมาณ - ลักษณะทางกายภาพ ของโรงเรียนได้ มาตรฐาน - หลักสูตรเหมาะสมกับ ผู้เรียนและท้องถิ่น - สื่อ/อุปกรณ์ เทคโนโลยีทันสมัย - แหล่งการเรียนรู้ใน โรงเรียนหลากหลาย - งบประมาณมุ่งเน้น ผลงาน	1. กระบวนการเรียนรู้ - การจัดกระบวนการ เรียนรู้เน้นผู้เรียน สำคัญที่สุด - การจัดบรรยากาศ การเรียนรู้เอื้อต่อการ พัฒนาคุณภาพผู้เรียน 2. การบริหารจัดการ - บริหารจัดการดี ใช้ โรงเรียนเป็นฐาน เน้น การมีส่วนร่วม 3. การประกันคุณภาพ การศึกษา - การประกันคุณภาพ การศึกษามี ประสิทธิภาพเป็นส่วน ของระบบบริหาร โรงเรียน	1. ผู้เรียน - ผู้เรียนมีคุณภาพ มาตรฐานมีพัฒนาการ ทุกด้านเป็นคนดี คน เก่ง มีความสุข เรียนต่อ และประกอบอาชีพได้ 2. โรงเรียน - โรงเรียนเป็นที่ชื่นชม ของชุมชน - โรงเรียนเป็น แบบอย่างและให้ความ ช่วยเหลือแก่ชุมชนและ โรงเรียนอื่น

ที่มา : กรมวิชาการ(ระบบออนไลน์) [HTTP://WWW.SCC.AC.TH/VICHAKARN/_2/2_HTML](http://www.scc.ac.th/vichakarn/_2/2_html) วันที่ 1 มิถุนายน 2551

แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จตามที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จจากนักการศึกษาหลายท่าน ทั้งของไทยและต่างประเทศ เพื่อให้มีความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาภายในประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จอีกมาก

การศึกษาปัจจัยความสำเร็จที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จ ก็เป็นอีก การศึกษาหนึ่งที่จะเป็นกุญแจสำคัญในการเข้าสู่แนวทางการพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณลักษณะของ สถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จต่อไป

2.5 ความสำเร็จในการจัดการศึกษา

ความสำเร็จของการบริหารโรงเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี 2542 ได้กำหนดให้โรงเรียน สถานศึกษา ร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรเอกชนและส่วนที่เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายในสังคมร่วมสนับสนุนจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน โดยมุ่งเน้นให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารสู่สถานศึกษา ความสำเร็จในการบริหารโรงเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้โรงเรียนสามารถอยู่รอดและมี เสถียรภาพอันมั่นคง

รุ่งเรือง สุขากริรมย์ (2544 : 8-14) กล่าวว่า จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำ นโยบายปฏิรูปการศึกษาในระดับสถานศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักรนิวซีแลนด์ แคนาดา สาธารณรัฐเกาหลี ฮองกงและสิงคโปร์ พบว่า แม้บริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของ ประเทศเหล่านั้นจะแตกต่างกันไป แต่ปัจจัยร่วมที่มีผลอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของ ระบบการศึกษาของประเทศเหล่านั้น ที่ทำให้สถานศึกษาภายในประเทศประสบความสำเร็จ และ สามารถพัฒนาการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ได้แก่ ผู้นำองค์กรการศึกษา คุณภาพของครู ความร่วมมือของพ่อแม่ ผู้ปกครอง การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษา และการมีระบบการ ประกันคุณภาพภายในที่มีประสิทธิภาพ

เก็จกนก เอื้อวงศ์ (2547: 20) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการดำเนินการในระบบ ประกันคุณภาพของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งมีปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกสถานศึกษา

1. ปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ด้านโครงสร้างองค์การด้าน วัฒนธรรมองค์การ ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านงบประมาณและด้านสภาพทางกายภาพ
2. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี และด้านการเมือง

ฉัตรนภา พรหมมา (2544: 8 – 9) ได้ศึกษารูปแบบและปัจจัยที่ประสบ ความสำเร็จในการใช้วัฒนธรรมเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริ ชุมชน หาดสองแคว จังหวัดอุดรธานี แบ่งเป็นปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนดังนี้

1. ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ การพัฒนาความเป็นอยู่ของชุมชน วิถีชีวิต และภูมิปัญญาของชุมชน รูปแบบ กระบวนการทำงานและวิธีการในการใช้วัฒนธรรมเสริมสร้าง

ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ คนดีและคนเก่งที่เป็นกำลังสำคัญในการใช้วัฒนธรรมเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

2. ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนภาครัฐ เอกชนและ NGO ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีภายนอก ผลของสื่อมวลชน การลงทุนจากภายนอก การเปลี่ยนแปลง (ความเจริญ) ของชุมชนใกล้เคียง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

วรารภรณ์ บุญเจียม (2546: 40) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้ผลการประเมินภายนอกเพื่อพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ปัจจัยด้านลักษณะของผู้ประเมิน ภายนอกด้านลักษณะของสถานศึกษา ด้านลักษณะของผลการประเมินภายนอกและรูปแบบของการใช้ผลการประเมินภายนอกของสถานศึกษา

สมใจ โหตระการศรี (2550: 32) ได้กล่าวถึงความสำเร็จว่า เป็นแรงขับเพื่อที่จะทำให้งานที่ทำนั้นประสบความสำเร็จดีที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐาน เป็นแรงขับเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จเป็นแรงจูงใจที่จะกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีกว่า และมีประสิทธิภาพสูงกว่า มีความสำเร็จตามความมุ่งหมาย

อำรุง จันทวานิช (2546 : 20 - 23) ได้กล่าวถึงปัจจัยหลักความสำเร็จ 38 ปัจจัยที่เป็นตัวบ่งชี้องค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในแต่ละด้าน รวมถึงดัชนีชี้วัดความสำเร็จของปัจจัยหลักความสำเร็จเหล่านั้นอีก 61 ดัชนี ตามแนวคิดของโรงเรียนสมบูรณ์แบบ ดังนี้

(1) คุณลักษณะด้านผลผลิต/ผลลับ (3 องค์ประกอบ)

องค์ประกอบที่ 1 ผู้เรียนมีคุณภาพมาตรฐาน มีพัฒนาการทุกด้าน เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข เรียนต่อและประกอบอาชีพได้

ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 4 ปัจจัย ได้แก่

- 1) ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์
- 2) ผู้เรียนมีพัฒนาการทุกด้านเต็มตามศักยภาพ
- 3) ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านเกณฑ์ตามที่หลักสูตร และสถานศึกษา

กำหนด

- 4) คุณภาพผู้เรียนเป็นที่ยอมรับของสังคม

ดัชนีชี้วัด มี 5 ดัชนี ได้แก่

- 1) ร้อยละของผู้เรียนที่เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข
- 2) ร้อยละของผู้เรียนที่มีพัฒนาการตามวัย
- 3) ร้อยละของผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านเกณฑ์ตามหลักสูตร

และสถานศึกษากำหนด

- 4) ร้อยละของผู้ศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น และประกอบอาชีพ
- 5) ร้อยละของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่พึงพอใจ และยอมรับคุณภาพผู้เรียน

องค์ประกอบที่ 2 โรงเรียนเป็นที่ชื่นชมของชุมชน

ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 1 ปัจจัย ได้แก่

- 1) ชุมชนพึงพอใจและศรัทธาต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน
ดัชนีชี้วัด มี 2 ดัชนี ได้แก่

- 1) ร้อยละของผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนที่พึงพอใจต่อการจัดการศึกษาของ

โรงเรียน

- 2) ค่าเฉลี่ยร้อยละของ ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนที่ร่วมมือต่อกิจกรรมต่าง ๆ

ของโรงเรียน

องค์ประกอบที่ 3 โรงเรียนเป็นแบบอย่าง และให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนและ

โรงเรียนอื่น

ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 3 ปัจจัย ได้แก่

- 1) โรงเรียนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนและโรงเรียนอื่นในการพัฒนา
- 2) ครูและบุคลากรร่วมและสนับสนุน ส่งเสริมกิจกรรมชุมชน
- 3) ครูและบุคลากรส่งเสริมและสนับสนุน โรงเรียนอื่นพัฒนาการจัดการศึกษา
ดัชนีชี้วัด มี 3 ดัชนี ได้แก่

- 1) จำนวนกิจกรรมที่เป็นแบบอย่าง
- 2) ค่าเฉลี่ยร้อยละของครู และบุคลากรที่ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมชุมชน
- 3) ร้อยละของครู และบุคลากรที่ส่งเสริม สนับสนุนโรงเรียนอื่นพัฒนาการจัด

การศึกษา

(2) คุณลักษณะด้านกระบวนการ (4 องค์ประกอบ)

องค์ประกอบที่ 4 การจัดการกระบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด

ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 4 ปัจจัย ได้แก่

- 1) ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 2) ผู้เรียนคิดเองและปฏิบัติจริง
- 3) ครูจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ
- 4) ครูปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

ดัชนีชี้วัด มี 5 ดัชนี ได้แก่

- 1) ค่าเฉลี่ยร้อยละของผู้เรียนที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 2) ค่าเฉลี่ยร้อยละของผู้เรียนที่คิดกิจกรรมเองและปฏิบัติเอง

- ผู้เรียน
- 3) ร้อยละของครูที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลของ
 - 4) ร้อยละของครูที่มีพฤติกรรมการสอนเน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด
 - 5) ร้อยละของผู้ปกครอง และชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้อองค์ประกอบที่ 5 การจัดบรรยากาศการเรียนรู้เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
- ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 2 ปัจจัย ได้แก่
- 1) อาคารสถานที่ ห้องเรียน และบริเวณโรงเรียนถูกสุขลักษณะ ปลอดภัย รมรื่น สวยงามเอื้อต่อการเรียนรู้
 - 2) ผู้เรียนมีวัฒนธรรมการเรียนรู้
- ดัชนีชี้วัด มี 4 ดัชนี ได้แก่
- 1) ระดับความสำเร็จของ การจัดกิจกรรม 5 ส
 - 2) จำนวนแหล่งวิชาการและมุมกิจกรรมของโรงเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้
 - 3) จำนวนชมรม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
 - 4) ร้อยละของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมชมรม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- องค์ประกอบ 6 การบริหารจัดการที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน และเน้นการมีส่วนร่วม
- ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 2 ปัจจัย ได้แก่
- 1) การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
 - 2) บริหารจัดการด้วยหลักธรรมาภิบาล
- ดัชนีชี้วัด มี 2 ดัชนี ได้แก่
- 1) จำนวนกิจกรรมการบริหารจัดการที่เปิดโอกาสให้ครู บุคลากรทางการศึกษา คณะกรรมการโรงเรียน นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนมีส่วนร่วม
 - 2) ร้อยละของกิจกรรม การบริหารจัดการที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลที่
- ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย
- องค์ประกอบ 7 การประกันคุณภาพการศึกษามีประสิทธิภาพ เป็นส่วนหนึ่งของระบบ
- บริหารโรงเรียน
- ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 2 ปัจจัย ได้แก่
- 1) มีระบบการประกันคุณภาพภายในที่ชัดเจน ครบวงจร ปฏิบัติได้
 - 2) มีความพร้อมรับการประเมินภายนอก
- ดัชนีชี้วัด มี 3 ดัชนี ได้แก่
- 1) มีระบบและมีแผนงานการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน
 - 2) มีการดำเนินการตามระบบและแผนงาน

- 3) มีการประเมินตนเองและการจัดทำรายงาน
- (3) คุณลักษณะด้านปัจจัย (6 องค์ประกอบ)
- องค์ประกอบ 8 ครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษามีอาชีพและจำนวนเพียงพอ
ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 7 ปัจจัย ได้แก่
- 1) ครูมีความสามารถจัดการเรียนการสอนตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู
 - 2) ครูประพฤติปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู
 - 3) ครูได้รับการพัฒนาตรงตามความต้องการ สอดคล้องกับภาระหน้าที่ความ

รับผิดชอบ

- 4) ครูครบตามเกณฑ์ที่กำหนดและมีภาระงานที่เหมาะสม
 - 5) ครูมีขวัญ และกำลังใจในการประกอบวิชาชีพ
 - 6) ผู้บริหารสามารถพัฒนางานได้ตามมาตรฐานวิชาชีพ
 - 7) ผู้บริหารประพฤติ ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ
- ดัชนีชี้วัด มี 10 ดัชนี ได้แก่

แบบอย่างได้

- 1) ร้อยละของครูที่ปฏิบัติงานได้ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู
- 2) ร้อยละของครูที่ประพฤติ ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพครูจนถือเป็น
- 3) ร้อยละของครูที่ได้รับการพัฒนาตรงตามความต้องการ
- 4) ร้อยละของครูที่ได้รับการพัฒนาสอดคล้องกับภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบ
- 5) อัตราส่วนของครูต่อนักเรียน
- 6) ร้อยละของครูที่สอนตรงตามสาขาวิชาที่มีความถนัด
- 7) คาบเฉลี่ยคาบการสอนต่อสัปดาห์
- 8) ร้อยละของครูที่มีขวัญและกำลังใจในการทำงาน
- 9) คุณภาพของผลการปฏิบัติงานที่ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพของผู้บริหาร
- 10) การประพฤติ ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพจนถือเป็นแบบอย่างได้ของ

ผู้บริหาร

องค์ประกอบ 9 ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนได้มาตรฐาน
ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 4 ปัจจัย ได้แก่

- 1) พื้นที่โรงเรียน
- 2) โครงสร้างพื้นฐาน
- 3) อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องบริการ
- 4) พื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมกีฬาและการพักผ่อนเหมาะสม

ดัชนีชี้วัด มี 7 ดัชนี ได้แก่

- 1) ความเพียงพอและเหมาะสมของพื้นที่ใช้สอยของโรงเรียน
 - 2) ความสะอาดและเพียงพอของน้ำดื่ม น้ำใช้
 - 3) ความสะอาดและเพียงพอของห้องน้ำ ห้องส้วม
 - 4) มีระบบไฟฟ้าที่สมบูรณ์
 - 5) ความสะดวก สบายของถนนและทางเดิน
 - 6) ความปลอดภัยของถนนและทางเดิน
 - 7) ความเพียงพอและเหมาะสมของพื้นที่จัดการกิจกรรมกีฬา
- องค์ประกอบ 10 หลักสูตรเหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น

ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 1 ปัจจัย ได้แก่

- 1) หลักสูตรของสถานศึกษาสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น

ดัชนีชี้วัด มี 3 ดัชนี ได้แก่

- 1) จำนวนรายวิชาครบตามโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 2) ร้อยละของรายวิชาที่นำสาระท้องถิ่นเข้าบูรณาการ
- 3) จำนวนรายวิชาที่ผู้ปกครอง และบุคลากรในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำ

องค์ประกอบ 11 สื่อ อุปกรณ์ เทคโนโลยีทันสมัย

ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 1 ปัจจัย ได้แก่

- 1) สื่อ อุปกรณ์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อการบริหารจัดการเหมาะสม

ทันสมัยและเพียงพอ

ดัชนีชี้วัด มี 2 ดัชนี ได้แก่

- 1) ความเพียงพอ เหมาะสม และทันสมัยของสื่อ อุปกรณ์ เทคโนโลยี
- 2) นวัตกรรมเพื่อการบริหารจัดการ และอัตราส่วนนักเรียนต่อหน่วยของ

คอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการเรียนการสอนแต่ละครั้ง

องค์ประกอบ 12 แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนหลากหลาย

ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 3 ปัจจัย ได้แก่

- 1) ห้องสมุดได้มาตรฐาน
- 2) มีศูนย์วัฒนธรรมชุมชนในโรงเรียน
- 3) มีแหล่งการเรียนรู้และเทคโนโลยีสารสนเทศที่หลากหลายไว้บริการแก่ผู้เรียน

และชุมชน

ดัชนีชี้วัด มี 6 ดัชนี ได้แก่

- 1) จำนวนหนังสือต่อนักเรียน
- 2) ร้อยละของนักเรียนที่เข้าใช้ห้องสมุดต่อภาคเรียน
- 3) ประเภทของวัฒนธรรมที่จัดบริการในศูนย์วัฒนธรรม
- 4) ร้อยละของนักเรียนที่ใช้บริการศูนย์วัฒนธรรมต่อภาคเรียน
- 5) จำนวน/ประเภทแหล่งการเรียนรู้และเทคโนโลยีสารสนเทศที่จัดบริการใน

โรงเรียน

องค์ประกอบ 13 งบประมาณมุ่งเน้นผลงาน

ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 1 ปัจจัย ได้แก่

- 1) มีการจัดงบประมาณตามมาตรฐานการจัดการทางการเงิน 7 ด้าน (Hurdles) ดัชนีชี้วัด มี 1 ดัชนี ได้แก่

- 1) การจัดงบประมาณตามมาตรฐานการจัดการทางการเงิน 7 ด้าน (Hurdles)

ที่สำเร็จตามเป้าหมาย

(4) คุณลักษณะด้านบริบท (1 องค์ประกอบ)

องค์ประกอบ 14 สภาพแวดล้อมภายนอกของโรงเรียนดี มีสังคม บรรยากาศสิ่งแวดล้อม

เอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ

ปัจจัยหลักความสำเร็จ มี 3 ปัจจัย ได้แก่

- 1) ที่ตั้งเหมาะสม
- 2) ชุมชนร่วมมือ
- 3) แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนหลากหลาย

ดัชนีชี้วัด มี 8 ดัชนี ได้แก่

- 1) ค่าเฉลี่ยจำนวนเวลาในการเดินทางมาเรียนของนักเรียน
- 2) จำนวนแหล่งอบายมุขบริเวณโรงเรียน
- 3) ระดับมลภาวะตามเกณฑ์มาตรฐานสิ่งแวดล้อม
- 4) จำนวนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ที่ชุมชนให้การสนับสนุนเพื่อการศึกษา

ของโรงเรียน

- 5) ค่าเฉลี่ยร้อยละของผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนที่ให้ความร่วมมือใน

กิจกรรมต่าง ๆ

- 6) จำนวน/ประเภทแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน
- 7) จำนวน/ประเภทแหล่งการเรียนรู้ที่โรงเรียนนำมาใช้ในการจัดการศึกษาของ

โรงเรียน

8) ค่าเฉลี่ยร้อยละของนักเรียนที่ใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

จันทราณี สงวนนาม (2545: 121) ได้รวบรวมแนวคิดและผลงานที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของสถานศึกษา จากนักวิจัยและนักการศึกษาหลายท่าน และได้สรุปปัจจัยที่ทำให้สถานศึกษามีคุณลักษณะสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จ ดังนี้

1. ภาวะผู้นำและแบบผู้นำของผู้บริหาร
2. การกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนของสถานศึกษา
3. การเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร
4. บรรยากาศของโรงเรียน
5. ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์
6. การใช้อำนาจหน้าที่และการตัดสินใจ
7. ความสามารถในการแก้ปัญหา และการพัฒนางาน
8. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับผู้ร่วมงาน
9. ความพึงพอใจในการทำงาน
10. ความสามารถในการยืดหยุ่นต่อสถานการณ์เฉพาะหน้า
11. ประสิทธิภาพทางการบริหาร
12. ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับสถานศึกษา

จากปัจจัยและตัวชี้วัดต่าง ๆ ที่สามารถบอกความเป็นสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จตามที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น หากสถานศึกษาสามารถพัฒนาปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ให้เจริญงอกงามและมีความชัดเจนในการปฏิบัติแล้ว ก็จะทำให้สถานศึกษานั้น ๆ มีความเป็นไปได้ที่จะก้าวเข้าสู่ความเป็นสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของสถานศึกษาได้

จากแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า ความสำเร็จในการบริหารงานขององค์กร คือ ความสามารถขององค์กรในการบริหารจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยใช้ทรัพยากรที่มีอย่างคุ้มค่า

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่านมาบูรณาการในแต่ละด้านที่คาดว่าจะส่งผลต่อการจัดการศึกษา คือด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านอาคารสถานที่ ด้านบรรยากาศและด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีสาระโดยสรุปดังนี้

2.5.1 ด้านบุคลากร

1) ความหมายบุคลากร

บุคลากรเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำหน้าที่ปฏิบัติงานเพื่อสนองตอบภารกิจของสถานศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยยึดความคล่องตัว อิสรภาพใต้กฎหมาย ระเบียบ เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา หากไม่มีบุคลากรหรือมีบุคลากรที่ไม่มี

ประสิทธิภาพการบริหารองค์การย่อมดำเนินไปโดยลำบาก มีนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการบริหารงานบุคคล ไว้ดังนี้

เสนาะ ตีเยาว์ (2543: 11) กล่าวว่า การบริหารงานบุคคล คือ การจัดระเบียบและดูแลบุคคลให้ทำงาน เพื่อให้บุคคลใช้ประโยชน์และความรู้ ความสามารถของแต่ละบุคคลให้มากที่สุด

ณัฐพันธ์ เชมรนนท์ (2546: 15) กล่าวว่า การบริหารงานบุคคลกร หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหาร ผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับงานบุคคลกร หรือ บุคคลที่ต้องปฏิบัติงานเกี่ยวกับบุคคลกรขององค์การร่วมกันใช้ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการสรรหา การคัดเลือก และการบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้เข้าปฏิบัติงานในองค์การ พร้อมทั้งดำเนินการธำรงรักษาและพัฒนาให้บุคคลกรขององค์การมีศักยภาพที่เหมาะสมในการปฏิบัติงาน และมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่เหมาะสม ตลอดจนเสริมสร้างหลักประกันให้แก่สมาชิกที่ต้องพึ่งพาจากการร่วมงานกับองค์การให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในอนาคต

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 51) ให้ความหมายของการบริหารงานบุคคลไว้ว่า ด้านการบริหารงานบุคคล หมายถึง การดำเนินงานที่ประกอบด้วย การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง การสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ วินัย และการรักษาวินัย การลาออกจากราชการ

นงนุช วงษ์สุวรรณ (2546: 6) ได้สรุปความหมายของการบริหารงานบุคคลว่า เป็นกระบวนการทางการบริหารที่จะสรรหาบุคคลมาปฏิบัติงานให้บุคคลได้ปฏิบัติงานให้บุคคลกรได้ปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถด้วยความเต็มใจ

สุนันทา เลานันท์ (2546: 5) ได้สรุปว่า การบริหารงานบุคคลกรเป็นกระบวนการตัดสินใจและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้อกับบุคคลกรทุกระดับในหน่วยงาน เพื่อให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีประสิทธิภาพสูงสุดที่จะส่งผลสำเร็จต่อเป้าหมายขององค์การ กระบวนการต่าง ๆ ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้อ ได้แก่ การวางแผนงานบุคคลกร การวิเคราะห์งาน การสรรหา การคัดเลือก การฝึกอบรม และการพัฒนา การประเมินผลการปฏิบัติงาน การจ่ายค่าตอบแทนสวัสดิการและผลประโยชน์เกื้อกูลสุขภาพและความปล อดภัยบุคคลกรและแรงงานสัมพันธ์ การพัฒนาองค์การตลอดจนการวิจัยด้านบุคคลกร

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 51) ได้ให้ความหมายของการบริหารงานบุคคลไว้ว่า ด้านการบริหารงานบุคคล หมายถึง การดำเนินงานที่ประกอบด้วย การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่งและการบรรจุแต่งตั้ง การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ วินัยและการรักษาวินัย และการออกจากราชการ

จากความหมายการบริหารงานบุคคลข้างต้นสรุปได้ว่า การบริหารงานบุคคลเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการแสวงหาคัดเลือก และบรรจุบุคคลที่

เหมาะสมเข้าปฏิบัติงานในองค์การ และทำการพัฒนาบุคลากรในองค์การ ให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มความสามารถ มีความพอใจในการปฏิบัติงาน รวมถึงการธำรงรักษาบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพแก่องค์การตลอดไป และมีความรักความหวงแหนในองค์การนำพาองค์การให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การ

2) ความสำคัญของการบริหารบุคลากร

การบริหารงานบุคลากรมีความสำคัญมากสำหรับองค์การ เพราะสามารถทำให้องค์การบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้ ซึ่งก็คือความสำเร็จขององค์การ นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความสำคัญของการบริหารงานบุคลากรไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541: 7) ได้ให้ความสำคัญของการบริหารงานบุคลากรว่า เป็นกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับบุคลากรในหน่วยงาน ในอันที่จะให้ได้บุคลากรมาปฏิบัติงานตามต้องการ และเพื่อให้บุคลากรปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีขอบข่ายกว้างขวาง ครอบคลุมตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การจัดทำแผนอัตรากำลัง การกำหนดค่าตอบแทน การสรรหาบรรจุแต่งตั้ง การพัฒนา การสร้างขวัญกำลังใจ การดำเนินการทางวินัย ตลอดจนการให้พ้นจากการปฏิบัติงานในหน่วยงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2542 : 15) กล่าวถึงความหมายของบุคลากรไว้ว่า หมายถึง ผู้บริหาร ครูผู้สอน และบุคลากรสนับสนุน หรือผู้ปฏิบัติงาน หน้าที่ต่าง ๆ ในสถานศึกษา

พระประชุม รอดประเสริฐ (2547: 59) ได้กล่าวว่า คนนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญและแตกต่างไปจากปัจจัยอื่น ๆ เพราะคนเป็นปัจจัยเดียวที่มีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึกเป็นผู้สร้าง เป็นผู้ใช้ ปัจจัยหรือทรัพยากรอื่น ๆ อาจก่อให้เกิดการสร้างสรรค์หรือเป็นการทำลายย่อมเป็นได้ทั้งสองทาง ฉะนั้นคนในองค์การจึงเป็นได้ทั้งผู้สร้างองค์การให้ก้าวหน้า หรืออาจเป็นผู้ทำลายองค์การ หากคนไม่ได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง

สุดา สุวรรณภิรมย์ (254: 7) ได้อธิบายว่า การบริหารงานบุคลากร เป็นงานที่ผู้บริหารในองค์การทุกคนต้องให้ความสำคัญ ทั้งนี้เพราะงานด้านบริหารงานบุคลากรเป็นงานที่มุ่งเลือกสรรบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ มีทัศนคติที่ดีเข้ามาทำงานในองค์การ อีกทั้งยังดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อฝึกอบรมพัฒนาและปรับปรุงให้บุคคลซึ่งเป็นสมาชิกในองค์การเหล่านี้มีความรู้ ความสามารถ เพิ่มพูนมากขึ้น และทำงานในฝ่ายของตนเองรวมทั้งประสานงานระหว่างฝ่ายหรือหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิชัย โสสุวรรณจินดา (2549: 10) กล่าวว่า การบริหารงานบุคคลที่ดีจะช่วยให้องค์กรมั่นคงและเจริญเติบโต ซึ่งเป็นผลจากการได้บุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาทำงานกับ

องค์กร ช่วยให้บุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาทำงานกับองค์กร มีขวัญและกำลังใจที่ดี เกิดความจงรักภักดีในองค์กร และลดขัดแย้งระหว่างผู้ปฏิบัติงานกับองค์กร ส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุข

จากแนวคิดของนักวิชาการที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การบริหารงานบุคคลเป็นงานที่มีความสำคัญต่อผู้บริหารในองค์กรทุกคน เพราะโดยทั่วไปองค์กรมีปัญหาถูกระทบจากอิทธิพลการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมเป็นอันมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการบริหารงานบุคลากรในองค์กรโดยตรง ผู้บริหารต้องมีความเข้าใจและมีศิลปะในการจูงใจ เพื่อให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ มีทัศนคติที่ดีเข้ามาทำงานในองค์กร และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อฝึกอบรม พัฒนาบุคลากรในองค์กรให้มีความรู้ ความสามารถ เพิ่มพูนมากขึ้น เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อจะส่งผลสำเร็จต่อเป้าหมายขององค์กร

2.5.2 ด้านผู้บริหารสถานศึกษา

1) ความหมายของผู้บริหารการศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลสำคัญในการเชื่อมโยงหน่วยงานต่าง ๆ ให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในการบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิผลสูงที่สุดนั้นคุณลักษณะที่สำคัญของผู้บริหารคือ ระดับการศึกษา ประสบการณ์บริหาร ตลอดจนภาวะผู้นำของผู้บริหาร นักวิชาการศึกษาได้ให้ความหมายของการบริหารไว้หลายความหมาย ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 4) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารการศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่ง ทั้งของรัฐและเอกชน

สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (2542: 4) ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาว่า หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษาของสถานศึกษาแต่ละแห่ง ทั้งของรัฐและเอกชน

ประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์ (2545 : คำนำ) ได้กล่าวถึงความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งของรัฐและเอกชน

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545: 53) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้ดำรงตำแหน่งบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเป็นบุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาที่มีชื่อตำแหน่ง หน้าที่ และความรับผิดชอบ ลักษณะงานที่ปฏิบัติ และคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง

ธีระ รุญเจริญ (2546: 56) กล่าวว่า การบริหารการศึกษาหมายถึง การบริหารโรงเรียนตามนโยบายของรัฐ เป็นการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งกำหนดให้มีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการ งานประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป

สมพร เพ็ญจันทร์ (2547: 32) ได้นิยามความหมายของคำว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การดำเนินงาน หรือในรูปการกระทำต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผู้มาทำงานร่วมกัน หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ของบุคคล

หวน พินธุพันธ์ (2549 : 15) ให้ความหมายของผู้บริหารว่า ผู้บริหาร คือ บุคคลที่มีหน้าที่บริหารและควบคุมดูแลกิจการตลอดจนดำรงตำแหน่งชั้นสูงในองค์กรใดองค์กรหนึ่ง และในการบริหารจะต้องมีบุคคลหนึ่งทำหน้าที่หัวหน้าหน่วยงาน ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีทั้งศาสตร์และศิลป์มีความสามารถบริหารงานได้ทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็นการธนาคาร อุตสาหกรรม ธุรกิจ การศึกษา ถ้าเป็นโรงเรียนผู้บริหารก็คือ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่หรือผู้อำนวยการ

ประพิศ โบราณมูล (2550 : 1) อธิบายความหมายของ ผู้บริหาร (Administrator) คือบุคคลที่รับผิดชอบให้การปฏิบัติงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากความหมายของนักวิชาการศึกษาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าสถานศึกษา ได้แก่ ครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ ผู้รับใบอนุญาต หรือผู้จัดการที่รับผิดชอบให้การปฏิบัติงานของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยผู้บริหารจะมีหน้าที่ดูแลและร่วมวางนโยบายด้านต่าง ๆ ทุกด้าน เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

2) ความสำคัญของผู้บริหารการศึกษา

มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ ดังนี้

สุรศักดิ์ ปาเฮ (2543: 9,91) กล่าวว่า ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาโรงเรียน และผู้บริหารเปรียบเทียบกับได้ว่าเป็นจอมทัพสำคัญที่นำพาองค์กรให้เข้าไปในกระแสแห่งการปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี

สงบ ประเสริฐพันธ์ (2543: 17-19) กล่าวว่า ปัจจัยภายในโรงเรียนที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพโรงเรียน ได้แก่ บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ครู และอาจารย์ในการจัดการเรียนการสอน และผู้นำสถานศึกษาทุกระดับ มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างสำคัญ ตั้งแต่ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ และผู้อำนวยการ เพราะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในสถานศึกษานั้น ทั้งในการสร้างสรรค์และทำลาย

กรมวิชาการ (2545: 1) ระบุว่า ผู้บริหารโรงเรียน คือ ผู้นำทางการศึกษาและเป็นบุคลากรที่สำคัญในการดำเนินการบริหารโรงเรียนให้มีความเจริญก้าวหน้าบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

และตามนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา ด้วยเหตุนี้ บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นผู้บริหาร การบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงานด้วยความร่วมมือของบุคลากร ซึ่งจำเป็นต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ เพราะผู้บริหารต้องเป็นผู้นำของครู นักเรียน และประชาชนในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ และจะต้องเป็นตัวอย่างของผู้ร่วมงานและชุมชนอีกด้วย

อาร์กซ์ อินทร์พวง (2546: 13) ระบุว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ เพื่อนำพาสถานศึกษาให้สามารถดำเนินการตามนโยบายไปสู่วัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดของทรัพยากรที่มีอยู่

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า ผู้บริหารมีความสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนมีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายได้ หรือเพื่อนำพาสถานศึกษาให้สามารถดำเนินการตามนโยบายไปสู่วัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้เงื่อนไข และข้อจำกัดทรัพยากรที่มีอยู่

3) คุณลักษณะของผู้บริหารการศึกษา

ผู้บริหารเปรียบได้กับเป็นจอมทัพสำคัญที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องมีลักษณะพิเศษกว่าบุคคลโดยทั่วไป ตามหลักการของอิสลามผู้บริหารมิใช่เป็นผู้นำเฉพาะโลกนี้เท่านั้น หากแต่เป็นผู้นำทั้งทางโลกและทางธรรม ผู้นำอิสลามจึงต้องแบกรับการมอบหมาย (อัล-อามานะฮ์) ดังนั้นผู้นำอิสลามจึงต้องเป็นผู้มีศานธรรม มีความรู้ ความสามารถในการบริหาร ปกครองตามอัลกุรอานและแบบอย่างของท่านศาสดา มุฮัมมัด ﷺ เป็นทางนำ ภาวะผู้นำที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้กำหนดไว้และได้เลือกผู้นำสังคมมนุษยชาติมีตำแหน่ง “นบี-รอซูล เป็นต้นฉบับ(กระทรวงศึกษาธิการ: 2542) ดังนั้นผู้นำมุสลิมควรมีคุณลักษณะพื้นฐานดังต่อไปนี้

1. มีความรู้และสติปัญญาดี ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿ وَمِنَ النَّاسِ وَالذَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ ۗ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِ الْعُلَمَاءِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ۙ ﴾

ความว่า “ . และในหมู่มนุษย์ และสัตว์ และปศุสัตว์ ก็มีหลากหลายสีเช่นเดียวกัน แท้จริง บรรดาผู้ที่มีความรู้จากปวงบ่าวของพระองค์เท่านั้นที่เกรงกลัวอัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์ นั้นเป็นผู้ทรงอำนาจ ผู้ทรงอภัยเสมอ” (ฟาฏีร์: 28)

﴿أَمَّنْ هُوَ قَانَتْ آتَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآحِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ
وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾

ความว่า “ผู้ที่เขาเป็นผู้กักตุนในยามค่ำคืน ในสภาพของผู้สวด และผู้ยืนละหมาดโดยที่เขาหวั่นเกรงต่อโลกอาคิเราะฮฺ และหวังความเมตตาของพระเจ้าของเขา (จะเหมือนกับผู้ที่ตั้งภาคีต่ออัลลอฮฺกระนั้นหรือ?) จงกล่าวเถิดมุฮัมมัด บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ ? แท้จริงบรรดาผู้มีสติปัญญาเท่านั้นที่จะใคร่ครวญ” (อัซซุมัร 9)

2. มีคุณธรรมและบุคลิกภาพที่ดี ดังที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

ความว่า “คือบรรดาผู้ที่บริจาคทั้งในยามสุขสบาย และในยามเดือดร้อนและบรรดาผู้ซุ่มโทษและบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ และอัลลอฮฺนั้นทรงรักผู้กระทำความดีทั้งหลาย” (อาละอิมรอน : 134)

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

ความว่า “และแท้จริง เจ้านั้นอยู่บนคุณธรรมอันยิ่งใหญ่” (อัลกอลัม: 4)

จากอัลกุรอานที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าอิสลามได้ให้ความสำคัญคุณลักษณะของผู้นำที่มีความรู้และสติปัญญา เนื่องจากภาระหน้าที่ด้านบริหารนั้นจะต้องใช้ความรู้ ใช้ความคิด ในการตัดสินใจ การที่ผู้นำมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถคาดคะเนทิศทางของสังคมและประเมินสังคมได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง สามารถตัดสินใจได้ถูกต้องเหมาะสม จะเป็นที่เชื่อถือของผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลทั่วไป ดังนั้นผู้นำที่มีความรอบรู้มากเพียงใด ฐานะความเป็นผู้นำก็จะมั่นคงมากขึ้นเท่านั้น

3. มีความยุติธรรมและ รับผิดชอบ ดังที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۗ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮฺทรงใช้ให้รักษาความยุติธรรมและทำดีและการบริจาคแก่ญาติใกล้ชิด

และให้ละเว้นจากการทำลามกและการชั่วช้า และการอธรรมพระองค์ทรงตักเตือนพวกเขา เพื่อพวกเขาจักได้รำลึก” (อันนะหฺลุ: 90)

﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่า แท้จริงสิ่งที่พระเจ้าของฉันทรงห้ามนั้น คือบรรดาสิ่งที่ชั่วช้าน่ารังเกียจ ทั้งเป็นสิ่งที่เปิดเผยจากมันและสิ่งที่ไม่เปิดเผย และสิ่งที่เป็นการบาปและการข่มเหงรังแกโดยไม่เป็นธรรมและการที่พวกเขาให้เป็นภาคีแก่อัลลอฮ์ ซึ่งสิ่งที่พระองค์มิได้ทรงประทานหลักฐานใด ๆ ลงมาแก่สิ่งนั้นและการที่พวกเขากล่าวให้อภัยแก่อัลลอฮ์ในสิ่งที่พวกเขาไม่รู้” (อัล-อะฮฺรอฟ: 33)

ศาสนาอิสลามกำหนดลัทธิมนุษยชนไว้มากมายไม่ว่าเกี่ยวกับชีวิต และทรัพย์สินของพลเมือง ทุกคนถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นชาวมุสลิมหรือไม่ก็ตาม อีกทั้งศาสนาอิสลามยังคงดำรงรักษาไว้ซึ่งเกียรติยศศักดิ์ศรี ดังนั้นผู้นำจะต้องดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมในอันที่จะปกป้องสิ่งเหล่านี้ อิสลามส่งเสริมให้มนุษย์มีความยุติธรรม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ห้ามกระทำการชั่วร้าย เพราะอัลลอฮ์ ﷻ ทรงรักผู้ที่มีความยุติธรรม โดยเฉพาะผู้นำจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความยุติธรรมต่อผู้ใต้บังคับบัญชา

4. มีความศรัทธา (อิหม่าน) ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فِتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَمْ نَكُن مَّعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَمْ لَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ۚ قَالَهُ يُحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾

ความว่า “บรรดาผู้ที่คอยดูพวกเขาอยู่นั้นถ้าหากพวกเขาได้รับชัยชนะจากอัลลอฮ์ ﷻ พวกเขา ก็กล่าวว่าเรามีได้ร่วมกับพวกท่านดอกหรือ? และหากว่ามีส่วนได้ใด ๆ แก่บรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธา พวกเขาก็กล่าวว่าเรามีได้มีอำนาจเหนือพวกท่านดอกหรือ? และเรามีได้ป้องกันพวกท่านให้พ้นจากบรรดาผู้ศรัทธากระนั้นหรือ? อัลลอฮ์จะทรงตัดสินระหว่างพวกเขาในวันกิยามะฮ์และอัลลอฮ์จะไม่ ทรงให้บรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธามีทางได้เหนือบรรดาผู้ศรัทธาเป็นอันขาด” (อัน-นิซาอ: 141)

5. มีความซื่อสัตย์ เป็นภาวะผู้นำที่สำคัญ จากประวัติศาสตร์อิสลามพบว่า บุคคลที่อัลลอฮ์จะส่งมาเป็นนบี เช่น ท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ นั้นเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ที่ทุกคนในยุคของ

ท่านยอมรับ ซึ่งความซื่อสัตย์อันสมบูรณ์ที่ท่านมีอยู่นั้น ชาวอาหรับถึงกับเรียกท่านว่า “อัลอามีน” หมายถึงผู้ซื่อสัตย์ ถ้าผู้นำไม่มีความซื่อสัตย์เขาจะไม่สามารถนำประชาชาติไปสู่เป้าหมายได้

6. มีสัจจะ เพราะความมีสัจจะนำมาซึ่งความน่าเชื่อถือจากหมู่ประชาชน จะไม่ถูกสงสัยหรือคลางแคลงใจในคำพูดหรือการกระทำของเขา จะทำให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความราบรื่นและประสบความสำเร็จ

7. ความอ่อนน้อมถ่อมตน สุภาพอ่อนโยนจะพบคุณสมบัติข้อนี้จากท่าน ศาสตาดามูฮัมหมัด ﷺ อย่างสมบูรณ์ ท่านไม่เคยแข็งกระด้างกับใคร แม้กับศัตรู ไม่เคยพูดโหวกฮาก หยาบคาย ท่านจะแสดงตนด้วยความนอบน้อมเสมอ ทั้งสมาชิกในครอบครัวตลอดถึงบุคคลทั่วไป

8. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น ท่าน ศาสตาดามูฮัมหมัด ﷺ จะให้การช่วยเหลือผู้อื่นก่อนเสมอ แม้ท่านเองจะต้องลำบากสักปานใดก็ตาม เมื่อผู้นำช่วยเหลือผู้อื่น เอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นเขาก็จะได้รับการสนองตอบทางจิตใจจากผู้นั้น เมื่อผู้นำต้องการบังคับบัญชาก็ไม่มีใครขัดขวางเพราะความมีน้ำใจของผู้นำ ความเอื้อเฟื้อเป็นเงื่อนไขหนึ่งของมนุษยสัมพันธ์

9. ความบริสุทธิ์ใจ มีจิตใจที่สะอาด ปราศจากความอิจฉาริษยาไม่มีความลำพอง ไม่โอ้อวดความดีงามของตนเอง ไม่ยิ่งหย่องทรนงตนพร้อมที่จะรับฟังคำติติง ข้อเสนอแนะและการวิภาควิจารณ์ของคนอื่นได้อย่างสงบและขอบคุณเขา มิใช่รับข้อเสนอด้วยความรู้สึกเกลียด โกรธหรือจำยอม

10. ความมั่นใจ ผู้นำต้องมีความมั่นใจในการทำงาน จะลังเลสงสัยไม่ได้ เมื่อคิดทำอะไรก็จะมีการศึกษากับบุคคลที่เกี่ยวข้อง จากนั้นตัดสินใจและเริ่มทำด้วยจิตใจที่มอบหมายแต่อัลลอฮ์ ﷻ ขอความสำเร็จจากพระองค์ (อิสติคอเราะฮ์)

11. ให้อภัย ไม่อาฆาตแค้น ไม่ผูกใจเจ็บแก่ผู้ใดทั้งสิ้น เมื่อใครทำผิด ก็ไม่ถือเป็นเรื่องใหญ่โตจนให้อภัยไม่ได้ ผู้นำที่มีจิตใจแข็งกระด้าง โกรธ คมแค้น เป็นผู้นำไม่ได้ ท่าน ศาสตาดามูฮัมหมัด ﷻ เมื่อวันที่ท่านชนะพวกอาหรับมักกะฮ์ ทั้ง ๆ ที่พวกอาหรับทำกับท่านรุนแรงมาโดยตลอด แต่ท่านก็ให้อภัย

12. การสื่อสาร หรือการเผยแพร่ ผู้นำจะต้องรู้จักวิธีการสื่อความต้องการของตนไปสู่ผู้อื่น โดยที่เขายอมรับและไม่ปฏิเสธ การสั่งงานและการบังคับบัญชา จะโดยวาจาหรือหนังสือก็ตาม หากผู้นำไม่รู้จักวิธีการที่ดี คำสั่งของเขาอาจชะงักงันก็ได้

มีนักการศึกษาได้กล่าวถึงลักษณะของผู้บริหารมากมาย เช่น

รฺชนี เซียงซีระ (2543: 22) กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนว่า คุณลักษณะของผู้บริหารเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่ง คุณลักษณะที่ดีที่พึงประสงค์ควรประกอบด้วย ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์ บุคลิกภาพเป็นที่น่าไว้วางใจ ควรแก่การเชื่อถือ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2543: 81-84) กล่าวว่า ผู้บริหารสามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลสารสนเทศในการควบคุมให้องค์กรดำเนินไปในแนวทางที่ตั้งเป้าหมายไว้ ผู้บริหารสามารถทราบความไม่แน่นอนที่อาจเกิดขึ้นได้ ทำให้ลดความเสี่ยงของการตัดสินใจลงได้โดยทั่วไปแล้วสารสนเทศตามความต้องการของผู้บริหารมีลักษณะ ดังนี้

1. สามารถสนองตอบต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร
2. ถูกต้องต่อหน้าที่และความรับผิดชอบที่ผู้บริหารนั้นมียุทธวิธีทำให้ผู้บริหารนั้น ๆ สามารถนำไปใช้งานตามหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. มีระดับความละเอียดเหมาะสมกับระดับของผู้บริหาร กล่าวคือผู้บริหารระดับสูงต้องการเฉพาะสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ แต่ผู้บริหารรองลงมาต้องการสารสนเทศเพื่อใช้ในการปฏิบัติงาน
4. ต้องรับกับสถานการณ์ปัจจุบันอย่างทันเหตุการณ์
5. มีความถูกต้องในระดับที่ยอมรับได้โดยไม่จำเป็นต้องถูกต้องเสมอไป
6. สามารถสนองตอบต่อการใช้งานของผู้บริหาร เพื่อให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจได้ทันทีหรือสามารถควบคุมสถานการณ์บางสถานการณ์ได้ทันที
7. ต้องมีพื้นฐานของหลักการข้อยกเว้นตามความเหมาะสมเพื่อผู้บริหารง่ายต่อการตัดสินใจ
8. เป็นสารสนเทศที่ประหยัดต่อการประมวลผล
9. สามารถสื่อความหมายได้ทันที ง่ายต่อการทำความเข้าใจ
10. มีความซ้ำซ้อนน้อยที่สุด

สรุปการบริหารงานในโรงเรียน มีองค์ประกอบหลายอย่างที่จะทำการบริหาร โรงเรียนมีคุณภาพและสามารถทำให้ผู้เรียนมีศักยภาพในการศึกษาหาความรู้ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนสนองตอบความต้องการของผู้เรียน ใ่วางใจของผู้ปกครองที่นำบุตรหลานไปใช้บริการ คุณลักษณะของผู้บริหารที่สำคัญยิ่งในการจัดการศึกษา เพราะองค์ประกอบในการปฏิบัติงานในหน้าที่จะต้องตรงกับแนวทางในการบริหารจัดการในแนวทางปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2545

1.2 ความรู้ความสามารถทางวิชาชีพ หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวกับวิชาชีพหรืองานที่ต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ซึ่งจะตรงกับลักษณะงานในตำแหน่งของผู้บริหารนั้น ความรู้ทางวิชาชีพนี้จะเกี่ยวข้องกัทักษะการปฏิบัติงานและคุณสมบัติของผู้บริหารอย่างใกล้ชิดมีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ทรรศนะที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน

4) บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร

ผู้บริหารเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในสถานศึกษาเพราะว่าบทบาทของผู้บริหารจะมีอิทธิพลต่อการบริหารโรงเรียนอย่างมาก โดยรวมความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโรงเรียนขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้บริหารเป็นสำคัญ ผู้บริหารหากเปรียบก็เสมือนหนึ่งหัวใจของหน่วยงาน ดังนั้นผู้บริหารจึงควรเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูงสุด ภาระหน้าที่ของผู้บริหารมีมาก บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารจึงมีผู้กล่าวไว้หลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

วันทนา เมืองจันทร์ (2543: 11 – 15) กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารที่มีผลความสำเร็จทางการบริหารโรงเรียน ดังนี้

1. บทบาทของผู้บริหารในฐานะผู้นำ ผู้บริหารต้องมีอุดมการณ์ในการทำงาน รู้วิธีนำเทคโนโลยีนวัตกรรมทางการศึกษามาใช้พัฒนาการเรียนการสอนและเป็นผู้นำทางวิชาการ
2. บทบาทในการดำเนินการ ผู้บริหารต้องดำเนินงานอย่างเป็นระบบและให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ จัดให้มีระบบสารสนเทศ การนิเทศภายใน ตลอดจนการเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกมีส่วนร่วมในการประเมินงาน
3. บทบาทในการปรับปรุงเสริมแต่งให้ก้าวหน้า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จในการบริหารทุกคน จะมีคุณธรรมประจำใจ ใจกว้าง ใจดี ใจเย็น ยิ้มแย้มแจ่มใสเปิดโอกาสและสนับสนุนให้บุคลากร ได้พัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาชีพ ผู้บริหารจะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานทุกด้าน รวมทั้งจัดข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคในการทำงานให้หมดไป
4. บทบาทในฐานะนักพูดที่มีศิลป์และนักฟังที่ดี ผู้บริหารจะต้องมีทักษะในการพูดเพื่อประสานงาน การพูดเพื่อให้ความรู้ การบรรยาย การสอน การนิเทศ การให้คำปรึกษาและแนะนำแก้ปัญหา รวมทั้งทักษะการพูดเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ การพูดเพื่อกำกับติดตามประเมินผลการทำงานและจะต้องฝึกการเป็นนักฟังที่ดี
5. บทบาทในฐานะผู้เข้าสังคมได้ดี ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะเข้าสังคมกับบุคลากร ครูอาจารย์ นักเรียน ประชาชนและชุมชนตลอดจนผู้นำทางศาสนาได้อย่างเหมาะสม
6. บทบาทในการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ร่วมงาน ผู้บริหารที่ดีจะต้องเป็นผู้ให้ตลอดเวลา ตั้งแต่การให้ความรัก ความหวังดี เมตตากรุณา ห่วงใยต่อสวัสดิภาพของบุคลากรในหน่วยงาน รวมทั้งให้เกียรติยกย่องความรู้ความชำนาญด้านต่าง ๆ ของผู้ใต้บังคับบัญชา
7. บทบาทในการสร้างศรัทธาค่านิยม บทบาทนี้สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการอุทิศเวลาให้แก่ราชการ เป็นผู้บุกเบิกและริเริ่มงานใหม่ ๆ สามารถทำงานได้ทุกเรื่องจนประสบผลสำเร็จและใช้หลักมนุษยสัมพันธ์โดยเฉพาะการประพุดิตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนรอบข้างโดยยึดคุณธรรมประจำใจ พร้อมทั้งสร้างค่านิยมขององค์การให้คณะครู อาจารย์ บุคลากรในโรงเรียน

8. บทบาทนักริเริ่มและสร้างสรรค์ ผู้บริหารส่วนมากที่ประสบผลสำเร็จจะเป็นนักริเริ่มสร้างสรรค์ เพียรพยายามสร้างบรรยากาศในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และการสร้างสรรค์รูปแบบการจัดการ การบริหารการทำงานที่มีประสิทธิภาพ

9. บทบาทในการเป็นนักเปลี่ยนแปลงและพัฒนา บทบาทนี้ผู้บริหารต้องใช้ความอดทนใช้จิตวิทยาสูงในการที่จะเปลี่ยนทัศนคติของบุคลากรในโรงเรียนไปในทางบวกรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรโดยสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่ดีให้เกิดขึ้น ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการทำงาน รวมทั้งการนำสื่อเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอนการบริหาร

10. บทบาทในการกำหนดวิสัยทัศน์ ผู้บริหารที่ประสบผลสำเร็จเป็นบุคคลที่มองการณ์ไกล กล้าเสี่ยงเพื่อความเจริญและเอาชนะอุปสรรคเพื่อพัฒนาโรงเรียน โดยอาศัยความฉับไว กระตือรือร้นที่จะพัฒนาโรงเรียนให้ก้าวไกล นำหน้าอยู่ตลอดเวลา

จันทรานี สงวนนาม (2545: 125) กล่าวว่า ผู้บริหารมีภารกิจ ดังนี้

1. ต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ
2. ต้องรู้จักใช้คนเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายต่าง ๆ
3. ต้องบำรุงขวัญบุคคลเพื่อให้มีความสุขในการทำงาน
4. ต้องจัดให้มีนวัตกรรมภายในองค์การเพื่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเพื่อให้บุคคลได้ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลง

2.5.3 ด้านครู

1) ความหมายของครู

มีนักการศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ให้ความหมายของคำว่า ครูไว้ดังนี้

กู๊ด (Good 1973: 25) ให้ความหมายของคำว่าครูไว้ว่า

1. ครู คือ บุคคลที่มีความสามารถในการแนะนำ และนำทางให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้แก่นักเรียน หรือนิสิตนักศึกษา
2. ครู คือ บุคคลที่ร่ำรวยด้วยประสบการณ์และเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่าง เป็นผู้ที่มีความสามารถช่วยเหลือและทำให้เกิดความเจริญงอกงามพร้อมทั้งพัฒนาบุคคลอื่นที่เข้ามาติดต่อกับชีวิตด้วย ครู คือ ผู้ที่มีความสามารถสั่งสอนคนอื่น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ มปป.: 4) ได้ให้ความหมายของครูว่า หมายถึง ผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมพัฒนาอย่างดีเป็นพิเศษจากสถาบันฝึกหัดครู เพื่อทำหน้าที่สั่งสอนศิษย์ นำศิษย์ไปสู่คุณธรรมชั้นสูง หรือทำหน้าที่หลัก

ด้านการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

ประพันธ์ จุ่มคำมูล (2543: 1) ได้ให้ความหมายของครูไว้ว่า ครู แปลว่า นัก ผู้มีความหนักแน่น หรือผู้มีภาระหนัก และครูหมายถึง ผู้ให้ คือผู้ให้ความรู้โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ตามสารานุกรมภาษาอังกฤษได้ให้ความหมายของคำว่าครูไว้ว่า ครู คือ ผู้ที่มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ (วิทยาลัยครูสวนสุนันทา. ม.ป.ป.: 2)

1. เตรียมการสอน (Preparing for the classes)
2. ยกอุทาหรณ์สอนสิ่งที่ยาก ๆ ให้เข้าใจง่าย (Setting a good example to student)
3. การเตรียมการสอนของศิษย์ (Checking student program)
4. แนะนำการเรียน (Guiding learning of student)

ยนต์ ชุ่มจิต (2544: 209) ให้ความหมายของครูไว้ดังนี้

1. คำว่า “ครู” มาจากรากศัพท์เดิมในภาษาบาลีว่า “คุรุ-ครู” หรือมาจากภาษาสันสกฤตว่า “คุรุ” ซึ่งเป็นรากศัพท์เดิมของคำว่า “คารวะ” แปลงเป็น “เคารพ”
2. การคารวะหรือเคารพ หมายถึง การตระหนัก ซึ่งหมายถึง การเอาใจจดจ่อในความดี อันมีอยู่ในตัวตนหรือสิ่งของ ครูเป็นผู้ตระหนักโดยใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญในสิ่งที่ดี – ชั่ว ถูก – ผิด ควร – มิควร และเป็นผู้ที่ศิษย์ควรตระหนัก
3. คำว่า ครู ในสมัยโบราณหมายถึงเป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณของศิษย์ไปสู่คุณธรรมชั้นสูง
4. ความหมายโดยทั่วไปของครู หมายถึง ผู้อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ เป็นผู้มีความหนักแน่นควรแก่การเคารพบูชาของศิษย์

พุทธทาสภิกขุ (อ้างถึงใน นภากร เกตุคชา 2547: 8) กล่าวว่า ครูคือ ผู้นำทางวิญญาณของมวลมนุษยโลก ให้รู้จักเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางที่พึงปรารถนา ครูเป็นผู้ที่ยกฐานะทางวิญญาณของผู้เรียนให้สูงขึ้น เป็นผู้เปิดประตูวิญญาณให้เกิดแสงสว่างด้วยวิธีสามารถเอาชนะกิเลสหรือรอดพ้นจากทุกข์ ครูจึงเป็นปูชนียบุคคลที่โลกต้องบูชา ด้วยเหตุนี้ ครูจึงต้องเป็นผู้เสียสละต้องอุทิศตนที่จะปฏิบัติหน้าที่โดยไม่หวังผลตอบแทน เงินเดือนเป็นเพียงเครื่องสักการบูชา มิใช่ค่าจ้าง ค่าของครูตั้งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคล

ตามทัศนะของอิสลาม อัลลอฮ์ ไว้วางกฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นครู ผู้อบรมสั่งสอนแก่เยาวชนไว้อย่างชัดเจน นั่นคือแบบอย่างของท่านศาสดามุฮัมมัด ผู้เป็นครูของมนุษยชาติ ผู้ซึ่งอัลลอฮ์ได้ส่งมาเพื่อแนะนำแนวทางและเป็นแบบอย่างที่ดี ดังที่พระองค์ได้กล่าวยกย่องว่า

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾

ความว่า “โดยแน่นอน ในรอสูลของอัลลอฮมีแบบฉบับอันดีงามสำหรับพวกเจ้าแล้ว สำหรับผู้ที่หวัง (จะพบ) อัลลอฮและวันปรโลกและรำลึกถึงอัลลอฮอย่างมาก” (อัลอะฮซาบ: 21)

ดังนั้นครูมุสลิมไม่ว่าจะเป็นครูสอนในรายวิชาใด จะต้องสร้างจริยธรรมให้กับตนเอง ต้องมีคุณลักษณะอันงดงาม ด้วยการศึกษาจริยวัตรของท่าน ศาสดามุฮัมมัด ﷺ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนและบุคคลโดยทั่วไป คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร และปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ อิสลามศึกษา (2544: 249-301) กล่าวถึงลักษณะครูอิสลามศึกษาไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. มีสัจจะ (الصدق) ครูอิสลามศึกษาจักต้องมีสัจจะ ไม่ว่าจะพูดกับใครก็ตาม คำพูดของครูต้องเป็นที่น่าเชื่อถือ มีสาระเป็นองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดต่อไปได้ โดยเฉพาะนักเรียน จะต้องนำสาระที่ได้รับจากครูผู้สอนไปสร้างเจตคติที่ดี และก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีตามมา

2. ไว้วางใจได้ (الأمانة) ครูอิสลามศึกษาจักต้องเป็นผู้ที่สังคมเชื่อถือและไว้วางใจได้ โดยเฉพาะพ่อแม่ ผู้ปกครองที่นำบุตรมาเรียนที่โรงเรียน ครูจะต้องเป็นแม่พิมพ์ที่ดี สามารถสร้างให้ ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ได้ นั่นคือผู้เรียนต้องมีคุณธรรม หน้าที่อันนี้ถือว่าเป็นภารกิจที่ ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจักต้องแสดงออกมาให้สังคมมั่นใจได้ และข้อสำคัญผู้เรียนได้รับความรู้ครบถ้วน ตามมาตรฐานสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

3. เป็นผู้ถ่ายทอดที่ดี (التبليغ) คุณลักษณะข้อนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อครูผู้สอน อิสลามศึกษา เพราะการนำคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในคำสอนอิสลามมาถ่ายทอดสู่ผู้เรียนและชุมชนให้ เข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกต้องได้นั้น ผู้สอนต้องรู้จักประมวลความรู้และข้อปฏิบัติต่าง ๆ ทั้ง ที่มีอยู่ในอัลกุรอานและอัลหะดีษมาจัดเป็นองค์ความรู้อิสลามศึกษา และถ่ายทอดสู่ผู้เรียนให้เข้าใจ กระจำงชัดโดยไม่ปิดบัง คุณลักษณะดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นแบบฉบับของท่าน ศาสดามุฮัมมัด ﷺ สุ่มวลมนุษยชาติ และคำสอนนั้นก็สอดคล้องกับพื้นฐานของผู้เรียน และสัมพันธ์กับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในแต่ละช่วงเวลา และสิ่งที่สำคัญที่สุดในคุณลักษณะข้อนี้คือ ครูอิสลามศึกษาจะต้องปฏิบัติตน ให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ในฐานะที่เป็นผู้ได้รับความเชื่อมั่นจากสังคม และนี่คือแบบฉบับของการ ถ่ายทอดที่ดี

4. เป็นผู้ชาญฉลาด (الفطنة) ครูอิสลามศึกษาต้องเป็นผู้ที่ค้นหาความรู้อยู่เสมอ มีความเข้าใจพื้นฐานความรู้ทุกสาระวิชา เป็นผู้ที่สามารถบูรณาการความรู้แห่งอิสลามศึกษาเข้ากับ สาระความรู้วิชาอื่น ๆ ที่กำหนดไว้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ อีกทั้งเป้าหมายของการ เรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐานต้องการให้ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้ในภาพรวม คือ ผู้เรียน “เก่ง ดี มีความสุข อยู่ในสังคมอย่างสันติสุข” โดยไม่แบ่งแยกออกเป็นส่วนตัว

5. นอบน้อมถ่อมตน ไม่เยอหยิ่งหรือโอ้อวด (التواضع) คุณธรรมในด้านนอบน้อมถ่อมตน ไม่เยอหยิ่งหรือโอ้อวด เป็นจริยธรรมที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับครูอิสลามศึกษา เพราะครูคือบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน หากครูมีลักษณะข้อนี้ ผู้เรียนก็ย่อมสั่งสมเข้าเป็นลักษณะนิสัยส่วนตัว จนกลายเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสังคมในที่สุด

6. มีขันติและมั่นคง (الصبر والتحمل) ครู คือ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมอันพึงประสงค์ ดังนั้นความขันติและมั่นคงของครูผู้สอน จึงมีความสำคัญ มีความละเอียดอ่อน เพราะครูต้องประสานสัมพันธ์กับหลายฝ่าย ตั้งแต่เด็กนักเรียนไปจนถึงพ่อแม่ ผู้ปกครอง ตลอดไปถึงชุมชน ครูต้องไม่ย่อท้อต่อการปฏิบัติงาน จะต้องยืนหยัดมั่นคง หนักแน่นในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

7. หนักแน่นและให้อภัย (الحلم والعفو) การปฏิบัติหน้าที่ของครูผู้สอนอิสลามศึกษา ให้บรรลุผลสำเร็จ กล่าวคือ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้นั้น ครูต้องใช้ความหนักแน่น ความอดทนและให้อภัยอยู่ตลอดเวลา ทั้งต่อผู้เรียน ผู้ร่วมงาน และผู้เป็นหัวหน้า โดยเฉพาะในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนร่วมกันนั้น ทุกคนมีโอกาสทำผิดพลาดได้ ดังนั้นความหนักแน่น อดทน และการให้อภัยที่ครูผู้สอนมีต่อผู้เรียนจึงเป็นสิ่งที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

8. เมตตาสงสาร (الرحمة) สังคมมนุษย์ประกอบด้วยบุคคลที่มีสภาพแตกต่างกัน ทั้งในด้านฐานะ เศรษฐกิจ การศึกษา และระดับทางสังคม ครูผู้สอนอิสลามศึกษาต้องศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคลเพื่อหาความแตกต่างให้พบ และเมื่อพบแล้วจำเป็นต้องให้ความเมตตา และแก้ไขปัญหาด้วยความเมตตาและจริงใจ เพื่อผู้เรียนเกิดความอบอุ่นใจ และความมั่นใจ

9. รู้จักพอเพียงและพอใจในสิ่งที่มี (الرضا والقناعة) การรู้จักความพอดี พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ และได้รับนั้นเป็นคุณสมบัติแท้จริงของผู้ศรัทธาต่ออิสลาม ครูผู้สอนศาสนาอิสลามในฐานะผู้ศรัทธาต่ออิสลามจึงพึงมีลักษณะข้อนี้ ซึ่งส่งผลให้ไม่เป็นผู้อิจฉาริษยาผู้อื่น เป็นผู้รู้จักประมาณตนเอง พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่โลภและกอบโกยในทรัพย์สิน ไม่คดโกง และไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

10. กล้าหาญ (الشجاعة) ความกล้าหาญเป็นคุณลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับครูสอนอิสลามศึกษา กล่าวคือ เมื่อครูผู้สอนปฏิบัติงานใด ๆ ก็แล้วแต่จะต้องมีความกล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ และกล้าตัดสินใจ โดยใช้อัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ เป็นแนวทางในการทำงาน

จากความหมายของนักวิชาการข้างต้น สรุปความหมายของครู ได้ว่า ครู หมายถึง

บุคคลที่เป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายในการถ่ายทอดความรู้ คุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชน ครูจึงต้องมีคุณลักษณะพิเศษกว่าบุคคลโดยทั่วไป เป็นผู้สามารถเป็นแบบอย่างได้ดี เป็นผู้ที่มีความหนักแน่น เสียสละเป็นผู้ให้ความรู้โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ

2) ความสำคัญของครู

รุ่ง แก้วแดง (2540: 134) กล่าวว่า ครู คือ ผู้ทำหน้าที่กำหนดอนาคตของคนในชาติ ชาติใดก็ตามที่ได้ครูเป็นผู้มีความรู้ เป็นคนเก่ง เป็นคนเสียสละ ตั้งใจทำงานเพื่อประโยชน์ของนักเรียน ชาตินั้นก็จะได้พลเมืองเก่ง ฉลาด มีศักยภาพ และความสามารถที่จะแข่งขันกับทุกประเทศในโลกได้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543: 106 – 109) กล่าวว่า ผู้ที่ได้ชื่อว่ามิบบทบาทเป็นครูนั้นไม่ว่าจะเป็นครูในระบบ หรือครูนอกระบบ เช่น พ่อแม่ สื่อมวลชน ผู้นำประเทศ หรือพวกเราทุกคนในสังคม นับเป็นบุคคลที่สำคัญมาก เพราะครูคือส่วนหนึ่งของผู้สร้างชีวิตและมีส่วนในการกำหนดอนาคตของเยาวชน กำหนดอนาคตของสังคม อนาคตของคนในสังคมว่า จะมีความคิด อุดมการณ์และโลกทัศน์อย่างไร ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับการปลูกฝังของครูในปัจจุบันนั่นเอง ครูจึงเป็นดังผู้วางโครงสร้างของการพัฒนาตนเอง การพัฒนาสังคม และการพัฒนาประเทศชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

ปริญดา พิมานแมน (2543: 34) กล่าวว่า ในยุคโลกาภิวัตน์ที่การศึกษาต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ครูในอนาคตต้องปรับตัว ร่วมมือ ร่วมใจและตั้งใจที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลง ครูจะต้องร่วมกันทำงานให้เกิดประสิทธิผล เพราะครูมีบทบาทสำคัญต่อความเจริญอกงามทางสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ สังคมและจิตใจของนักเรียน

มาลินี ถาวร (2547: 13) กล่าวว่า ครูเป็นบุคคลสำคัญมากในสังคมเนื่องจากครูเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง และเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศดังคำกล่าวที่ว่า ครูคือผู้สร้างคนในสังคมให้เกิดการเรียนรู้ มีคุณธรรม ทักษะ ความสามารถ มีความคิดสร้างสรรค์ และมีศักยภาพอันเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองได้

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า ครูเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนประสบความสำเร็จ เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา และครูยังเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพราะครูได้รับการฝึกอบรมมาอย่างดี ดังคำกล่าวที่ว่า ครูคือผู้สร้างคนในสังคมให้เกิดการเรียนรู้ มีคุณธรรม ทักษะ ความสามารถ และมีความคิดสร้างสรรค์ และมีศักยภาพอันสูงอันเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองได้

3) ลักษณะของครูที่ดี

ครูเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในด้านการเสริมสร้างความคิด พัฒนาสติปัญญา ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยม ตลอดจนชี้แนะวิถีทางดำเนินชีวิตแก่นักเรียน ครูซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้แต่เพียงอย่างเดียวย่อมไม่เป็นที่เพียงพอ หากจะต้องมีคุณลักษณะอื่น ๆ ประกอบอีกหลายประการ ดังนี้

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2542: 50-54) ได้สรุปลักษณะของครูที่ดีจากผลการวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. คุณลักษณะทางด้านส่วนตน ครูที่ดีควรมีลักษณะต่อไปนี้

1.1 ความประพฤติดี ครูต้องเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์ โดยธรรมชาติศิษย์มีความโน้มเอียงที่จะประพฤติและปฏิบัติตามแบบอย่างตัวครู ทั้งด้านจริยธรรมและการแสดงออกอยู่แล้ว ดังนั้นครูจึงต้องเป็นผู้มีความประพฤติดีทั้งในห้องเรียนและในการดำเนินชีวิตตามปกติ

1.2 มีความใฝ่รู้ดี ครูที่มีความรู้ดีมักจะสอนได้ดีด้วย ในการประกอบอาชีพครูนั้นการสอนเป็นงานที่สำคัญที่สุด ฉะนั้นครูจึงควรมีความรู้ในเรื่องที่จะสอนอย่างดี นอกจากนี้ครูจำเป็นต้องมีความรู้รอบตัวอย่างกว้างขวาง ทันสมัย ทันวิทยาการที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

1.3 สุขภาพกายดี งานของครูเป็นงานที่หนักและเหน็ดเหนื่อย ต้องทำงานตั้งแต่การเตรียมการสอน จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตรวจงาน ควบคุมความประพฤติของศิษย์ ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ศิษย์ ตลอดจนการวัดและประเมินผลการเรียน ครูจึงต้องมีสุขภาพกายที่แข็งแรงเพื่อจะสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้โดยเรียบร้อยสมบูรณ์

1.4 มีสุขภาพจิตดี งานครูเป็นงานที่ต้องอดทนต่อการรบกวนอารมณ์จากศิษย์ ครูต้องมีความอดทนอดกลั้นต่อความโกรธหรือความไม่พอใจกับความประพฤติของศิษย์ ตลอดจนอดทนต่อความรู้สึกผิดหวังที่ไม่ได้ตั้งใจซึ่งอาจเกิดจากความไม่พร้อมของศิษย์ ครูจึงต้องมีสุขภาพจิตที่ดีพอ จึงจะทำให้ครูสามารถควบคุมตนเองได้ดี

1.5 บุคลิกภาพดี บุคลิกภาพเป็นส่วนที่สำคัญที่ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือในตัวครูให้แก่ศิษย์ บุคลิกภาพหลายอย่างเป็นคุณลักษณะที่ฝึกฝนปรุงแต่งได้ เช่น การแต่งกายที่เหมาะสม ความสามารถทางการสอน วิธีพูด มารยาททางสังคมต่าง ๆ เป็นต้น ศิษย์จะเกิดความเชื่อถือต่อครูได้ง่ายหากว่าครูมีบุคลิกภาพที่ดี ยิ่งครูวางตัวดีก็จะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับศิษย์ได้มากยิ่งขึ้น

1.6 ความตรงต่อเวลา การตรงต่อเวลาเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือและน่าเคารพให้แก่ครู โรงเรียนกำหนดเวลาเรียนไว้เป็นตารางเวลาที่แน่นอนในแต่ละภาคเรียน ครูจึงต้องเป็นคนตรงต่อเวลาในการเข้าสอน ตลอดจนการตรวจงานของศิษย์ให้เสร็จตามกำหนด การทำบันทึกต่าง ๆ เช่น การทำบัญชีเรียกชื่อ การทำผลการเรียน การทำสมุดรายงาน จะต้องเสร็จตามกำหนดเวลาด้วย

1.7 เจตคติที่ดีต่อศิษย์ ครูต้องเป็นผู้เข้าใจถึงความต้องการและความสามารถของศิษย์ ตลอดจนความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านต่าง ๆ ของศิษย์ รู้จักยอมรับความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้ศิษย์ได้แสดงความคิดเห็นโดยเปิดเผย พร้อมทั้งจะช่วยเหลือให้ศิษย์ได้พัฒนาอย่างเต็มที่ทุก

ด้านตามศักยภาพของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ครูจะต้องช่วยกระตุ้นให้ศิษย์มีความปรารถนาที่จะเรียนรู้ มีจิตใจใฝ่รู้ ความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเองอยู่เสมอโดยไม่หยุดยั้ง

1.8 ความสามารถในการพูด ครูจะต้องพูดและใช้ภาษาอยู่เสมอเพื่ออธิบายหรือสั่งสอนศิษย์ ครูจึงต้องสามารถใช้การพูดเป็นสื่อที่จะให้ศิษย์เข้าใจบทเรียนได้ง่าย นอกจากนี้จะต้องออกเสียงให้ถูกต้องและชัดเจน เพื่อเป็นตัวอย่าง ด้วยความสามารถในด้านนี้ยังรวมถึงน้ำเสียงที่ไพเราะน่าฟังและการพูดแบบเข้มแข็งเด็ดขาดตามสภาวะและเหตุการณ์ด้วย

2. คุณลักษณะทางด้านวิชาการและงานครุมีลักษณะดังนี้

2.1 รอบรู้วิทยาการกว้างขวาง ครูจะต้องเป็นผู้ชี้แนะในการศึกษาเล่าเรียนให้แก่ นักเรียน ช่วยเหลือด้านการเรียนและด้านความประพฤติของนักเรียน ตลอดจนการแนะแนวให้นักเรียนเข้าใจและสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ของตนเองได้ ครูจึงต้องเป็นผู้รอบรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

2.2 มีความรู้ในวิธีสอนดี ครูต้องมีความรู้ดีในเรื่องที่ต้องสอน วิชาที่ต้องรับผิดชอบในการให้ความรู้หรือประสบการณ์แก่นักเรียน ความรู้ในวิชาที่สอนนั้นจะดีมากน้อยเพียงไรก็ขึ้นอยู่กับ การเตรียมการสอน ความขยันหมั่นเพียรและความใฝ่รู้ของครูด้วย

2.3 มีความรู้ในวิชาสอนดี ครูที่มีความรู้จะต้องสามารถสอนได้ดีด้วย ในการประกอบอาชีพครูนั้นการสอนเป็นงานสำคัญที่สุด ฉะนั้นครูจึงควรวางแผนการสอนอย่างดีไม่ว่าจะเป็น การกำหนดจุดประสงค์ รูปแบบการสอน วิธีการสอน อุปกรณ์การสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียน

2.4 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ครูที่ดีจะต้องมีความพยายามริเริ่มและหาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาแก่ศิษย์ให้มีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น การพยายามปรับปรุงงานสอนให้ทันต่อเหตุการณ์อยู่เสมออันเป็นการพัฒนาการสอนที่ได้ผลดีที่สุดเป็นความคิดริเริ่มนอกจากนี้ความพยายามหาความรู้เพิ่มเติมทั้งในด้านวิชาการ วิธีสอน ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ในวงการศึกษานี้จำเป็นอย่างมากสำหรับอาชีพครูในปัจจุบัน

2.5 เจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ ครูต้องมีศรัทธาต่องานครู สนใจที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะมาจากศิษย์ เพื่อนครูด้วยกัน หรือผู้ปกครอง ผู้บริหารก็ต้องแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วงด้วยความกระตือรือร้นที่จะทำงานให้ได้รับความสำเร็จอย่างดี นอกจากนี้ครูต้องตั้งใจพัฒนาการทำงานให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอด้วย

2.6 มีความสามารถในการปรับบทเรียนให้กับนักเรียน ครูที่สอนดีต้องรู้จักปรับปรุงวิธีสอนตลอดเวลา เนื้อหาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการและสังคมอยู่เสมอ ความสามารถปรับบทเรียนให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของนักเรียนด้วย

2.7 ความเข้าใจในศิษย์ ครูที่ดีต้องเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลของศิษย์แต่ละคน ทั้งการสอนและการปกครองจะเป็นไปด้วยดีหากว่าครูเข้าใจปัญหาพื้นฐานของแต่ละคนที่แตกต่างกันไป ยิ่งครูสามารถเข้าใจศิษย์ได้ดีเท่าไร ก็ย่อมจะสามารถช่วยเหลือศิษย์ในด้านการเรียนและความประพฤติได้ดียิ่งขึ้นเท่านั้น

2.8 มีความสามารถในการใช้กลวิธีการสอนต่าง ๆ ครูต้องสามารถใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาสาระและวัยของศิษย์แต่ละชั้นเรียน เพื่อให้ศิษย์เกิดความสนใจและตั้งใจจะเรียน นอกจากนี้ครูจะต้องใช้อุปกรณ์การสอนหรือการสอนให้เหมาะสมกับบทเรียน ครูต้องรู้จักปลุกเร้าให้ศิษย์รู้จักคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ ตลอดจนช่วยให้รู้วิธีการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง

3. คุณลักษณะทางด้านสังคม ผลการวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะทางด้านสังคมของครูอาจจำแนกได้ดังนี้

3.1 สัมพันธภาพที่ดีกับศิษย์ หน้าที่ของครูไม่ใช่เพียงแต่สอนเท่านั้น ยังต้องอบรมกล่อมเกลานิสัยใจคอ ความประพฤติของศิษย์ และจะต้องสามารถเป็นผู้นำและช่วยเหลือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ครูจึงต้องรู้จักสร้างความสัมพันธ์อันดีกับศิษย์

3.2 สัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนครู ในโรงเรียนย่อมประกอบด้วยครูหลายคนแบ่งงานกันตามความถนัด และความสามารถ ครูจึงต้องรู้จักทำงานเป็นที่รับผิดชอบในส่วนของตนให้ดีที่สุด และรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน

3.3 สัมพันธภาพที่ดีกับผู้ปกครอง ครูและผู้ปกครองต่างก็มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเสริมสร้างความเจริญให้แก่ตัวเด็ก ทั้งครูและผู้ปกครองต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของเด็ก ครูจึงต้องมีความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครองด้วย

3.4 สัมพันธภาพที่ดีต่อบุคคลทั่วไปในชุมชนและท้องถิ่น นอกจากผู้ปกครองนักเรียนแล้วบุคคลอื่น ๆ ที่ครูต้องเกี่ยวข้องด้วยในการปฏิบัติหน้าที่ครู ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานต่าง ๆ ผู้นำหรือผู้ที่ประชาชนให้ความนับถือ เป็นต้น บุคคลเหล่านี้มีส่วนช่วยกิจกรรมของโรงเรียน หากมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ครูจึงจำเป็นที่จะต้องช่วยทำให้บุคคลเหล่านี้มีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียนเพื่อประโยชน์แก่นักเรียนและโรงเรียน

ณัฐพรหม อินทยศ (2550) ได้กล่าวว่า “ครูที่ดี” ตามแนวคิดของนักจิตวิทยา มนุษยนิยม คือครูที่นักเรียนรู้สึกว่าเป็นที่พึ่งได้เสมอทั้งในยามสุขและทุกข์ และเป็นผู้ที่พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือนักเรียนอยู่เสมอ และครูควรมีลักษณะ 5 ประการ คือ ครูจะต้องเป็นผู้ที่ตระหนักรู้ (Aware) ครูจะต้องเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญต่อความรู้สึกของนักเรียน สามารถเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) ครูจะต้องมีความเข้าใจและยอมรับนักเรียนแต่ละคนว่าเป็นปัจเจกบุคคล สามารถยอมรับทั้งข้อดีและข้อเสียของนักเรียน ครูต้องยอมรับความสามารถของนักเรียนในกรณีที่นักเรียนแสดง

ความสามารถที่ครูเองไม่มี และถือว่าตนสามารถที่จะเรียนรู้จากนักเรียนได้ และครูต้องเป็น
กัลยาณมิตรของนักเรียน

คุณลักษณะทั้งหลายของครูดังกล่าวนี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่สร้างสมบ่มเพาะและ
ฝึกฝนได้ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือตัวบุคคลผู้ที่ประสงค์จะเข้าสู่วงการอาชีพครูนั่นเอง จะต้องมีความ
ศรัทธาในอาชีพครู มีความเชื่อมั่นว่าวิชาชีพครูเป็นอาชีพที่มีคุณค่า เชื่อมั่นว่าตนสามารถเป็นครูที่ดีได้
แล้วตั้งใจใฝ่หาความรู้ศึกษาวิธีสอน สังคมวิทยาการทั้งหลายตลอดจนพยายามปรับปรุงบุคลิกภาพของ
ตนให้เหมาะสม

2.5.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณ

งบประมาณเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการบริหารงานทุกชนิด ทุกหน่วยงานและทุก
องค์การไม่ว่าจะเป็นฝ่ายรัฐหรือเอกชน องค์การการกุศลหรือฝ่ายธุรกิจ ทุกหน่วยงานและทุกองค์การ
จะต้องจัดทำงบประมาณให้มีประสิทธิภาพ เพื่อสามารถใช้งบประมาณที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
รวมทั้งคาดการณ์ล่วงหน้าถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเงินที่จะเพิ่มหรือลดในอนาคตด้วย เพื่อสามารถ
ชี้วางแผนแก้ปัญหาได้ทันการณ์และไม่เป็นเหตุให้การดำเนินงานต้องหยุดชะงัก งบประมาณเป็นสิ่ง
บ่งชี้แนวความคิดในการบริหารงาน ตลอดจนวิธีการดำเนินงานงบประมาณจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ
กับวัตถุประสงค์ นโยบาย วิธีดำเนินงานและโครงสร้างของหน่วยงาน การดำเนินการกับงบประมาณ
ในรูปแบบที่เหมาะสม มีความจำเป็นในการช่วยส่งเสริมการดำเนินงานของหน่วยงานองค์การให้บรรลุ
วัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

1) ความหมายของการบริหารงบประมาณ

การบริหารงบประมาณเป็นการบริหารเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ส่งผลให้เกิด
คุณภาพที่ดีต่อผู้เรียน ในการบริหารจัดการมุ่งเน้นความเป็นอิสระ คล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึด
หลักการบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ นักวิชาการและนักการบริหารหลายท่านได้ให้ความหมายของการ
บริหารงบประมาณไว้ ดังนี้

สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 48) กล่าวว่า การบริหารงบประมาณ
หมายถึง การจัดการใช้จ่ายงบประมาณที่ได้รับให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ
เกี่ยวข้องตั้งแต่การขออนุมัติเงินประจำงวด การจัดซื้อจัดจ้าง การเบิกจ่าย การโอน และการ
เปลี่ยนแปลงรายการเงินประจำงวด และการรายงานผลการใช้งบประมาณ

Thomas D. Lynch (อ้างใน ไพรัช ตระการศิริพันธ์, 2544: 2) กล่าวว่า
งบประมาณ คือ งบประมาณเป็นแผนที่จัดขึ้นเพื่อให้โครงการต่าง ๆ (Program) ที่กำหนดขึ้นมีการ
ประมาณทรัพยากรที่มีค่าและต้องการที่จะนำมาใช้ และมีการเปรียบเทียบการกระทำในอดีต และ
ความต้องการในอนาคต

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 39-40) ได้ให้ความหมายของการบริหารงบประมาณ หมายถึง การดำเนินงานที่ประกอบด้วยการจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงิน และผลการดำเนินงาน การระดม ทรัพยากร และการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน การบริหารบัญชี และการบริหารพัสดุและสินทรัพย์

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (2544: 1-3) ได้กล่าวว่า งบประมาณ คือ บัญชีหรือจำนวนเงินที่กำหนดไว้เป็นรายรับและรายจ่าย โดยให้ความหมายแยกออกเป็น 2 ด้าน คือ (1) ในด้านของบัญชี งบประมาณหมายถึง การแสดงรายรับและรายจ่าย (2) ในด้านของแผน งบประมาณ หมายถึง แผนการใช้จ่ายทรัพยากรของรัฐในการที่จะดำเนินการใด ๆ เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า งบประมาณไม่ใช่เงิน แต่เป็นเพียง แผนการใช้จ่ายหรือประมาณการรับมาจ่ายเงินล่วงหน้า หรือตัวเลขในบัญชีที่แสดงจำนวนเงินรับจ่าย เท่านั้น

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า งบประมาณ หมายถึง เครื่องมือในการบริหารงาน ที่มีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 4 อย่าง คือ การวางแผน การประมาณการรายรับ การประมาณ การรายจ่าย และวิธีการประเมินผลการใช้จ่ายเงิน โดยที่องค์ประกอบทั้งหมดใช้ดำเนินการในช่วงเวลา ใดเวลาหนึ่งเพื่อการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพโดยมีกระบวนการดำเนินการใน 3 ขั้นตอน คือ การ จัดเตรียมแผนงบประมาณ การอนุมัติงบประมาณ และการบริหารงบประมาณ

2) ความสำคัญของการบริหารงบประมาณ

นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงบประมาณ ดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543: 24) ได้กล่าวถึงเหตุผลที่ต้อง พัฒนาโครงสร้างงบประมาณที่ดีในแต่ละโรงเรียน คือ

1. งบประมาณ แสดงให้เห็นถึงแผนการเงิน ซึ่งโรงเรียนสามารถนำไป วิเคราะห์การปฏิบัติงานทางการเงินเพื่อการบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาของโรงเรียน
2. งบประมาณ ทำให้เจ้าหน้าที่และผู้ปกครองเกิดความตระหนักถึง แหล่งเงินที่โรงเรียนจะจัดหารายได้มาใช้
3. งบประมาณ ช่วยกำหนดจัดลำดับความสำคัญของงาน/กิจกรรม โรงเรียน
4. งบประมาณ ช่วยพัฒนาความร่วมมือและการติดต่อสื่อสารระหว่าง ครูใหญ่ผู้อำนวยการ เจ้าหน้าที่ และกลุ่มองค์กรผู้ปกครอง
5. งบประมาณ ช่วยพัฒนาความสนใจในผลประโยชน์และความมีอิสระ ของเจ้าหน้าที่

ศุภวัฒน์ ปภัสสรระกาญจน์ (2546 : 150) กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงบประมาณว่า งบประมาณมีความสำคัญในแง่การบริหารงาน ทำให้เกิดควมมีประสิทธิภาพในการจัดสรรและการบริหารรายรับและรายจ่ายเนื่องจากงบประมาณจำเป็นต้องมีการประมาณการรายได้ที่จะได้รับ และมีการประมาณการเพื่อการจัดสรรเงินไปสู่การใช้จ่ายในด้านต่าง ๆ ตลอดจนทำให้ทราบถึงช่องว่างที่อาจก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงบประมาณ งบประมาณมีความสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. ความสำคัญต่อการวางแผน งบประมาณเป็นเครื่องมือสำคัญในการวางแผนของฝ่ายบริหารเพราะในการจัดทำงบประมาณจะต้องวิเคราะห์ทางเลือกที่เหมาะสม โดยประหยัด เป็นประโยชน์สูงสุดและมีความเป็นไปได้ ซึ่งจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายของงานที่จะทำ และระยะเวลาของการบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ตลอดจนหน้าที่หรือกิจกรรมที่ส่วนต่าง ๆ ต้องรับผิดชอบเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย
2. ความสำคัญของการประสานงาน เพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมายและแนวทางในการดำเนินงานให้บรรลุผลสำเร็จ แล้วเป็นหน้าที่ของหัวหน้าหน่วยงานที่จะต้องวางแผนงบประมาณ ถูกจัดทำขึ้นอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน ซึ่งเป็นกระบวนการ มีแนวปฏิบัติที่ชัดเจน ทั้งในด้านเป้าหมายและกระบวนการ ทำให้มีผลต่อการนำเสนอเพื่อขออนุมัติ ซึ่งดำเนินงานในหน่วยงานให้ประสานสอดคล้องกันทั้งภายในและระหว่างหน่วยงานอื่น ซึ่งเราเรียกว่าการประสานงานแผนในรูปแบบของแผนปฏิบัติการใช้จ่ายเงินหรือแผนงบประมาณจะมีผลช่วยลดความซ้ำซ้อน ความสูญเสียเปล่าและความขัดแย้ง ตลอดจนประโยชน์สูงสุดของการใช้งบประมาณ ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดได้เป็นอย่างดี
3. ความสำคัญต่อการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินงาน นอกจากงบประมาณจะมีความสำคัญต่อการวางแผนและการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ แล้ว ฝ่ายบริหารยังสามารถใช้แผนงบประมาณเป็นเครื่องมือควบคุม กำกับ ติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ ได้ในขั้นตอนการบริหารแผนและติดตามประเมินผลแผน ซึ่งจะช่วยให้ทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค เพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาได้ทันต่อเหตุการณ์และเป็นข้อมูลในการวางแผนปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า งบประมาณเป็นทรัพยากรการบริหารที่มีความสำคัญที่จะสนับสนุน และส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์การ ตลอดจนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะนำมาซึ่งทรัพยากรการบริหารในการพัฒนาในด้านอื่น ๆ อาทิ เทคโนโลยี บุคลากร การศึกษา วัสดุอุปกรณ์หรือเทคนิควิธีการสมัยใหม่ที่มีประโยชน์และความจำเป็นต่อการพัฒนาองค์การอย่างยั่งยืน

2.5.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอาคารสถานที่

1) ความหมายของอาคารสถานที่

อาคารสถานที่ที่เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้สถานศึกษาดำเนินงานไปอย่างสะดวก อาคารสถานที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินงานของโรงเรียน เช่นเดียวกับบ้านเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคน ได้มีนักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของอาคารสถานที่เอาไว้ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540) การบริหารงานอาคารสถานที่ หมายถึง การที่ผู้บริหารใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ดำเนินงานอาคารสถานที่ร่วมกับบุคลากรในโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

อุบล บุญชุ่ม (2548: 21) อาคารสถานที่ หมายถึง อาคารที่ใช้ในการศึกษาสำหรับการเรียนการสอนตั้งแต่ห้องเรียน อาคารโรงฝึกงาน ห้องปฏิบัติการและสถานที่ที่นักเรียนไปฝึกงาน

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 183) อาคารสถานที่ หมายถึง บ้านเรือน ร้าน แพร สำนักงานอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นใด ซึ่งบุคคลได้เข้าอยู่หรือเข้ามาใช้สอยได้ รวมทั้งอสังหาริมทรัพย์หรือสิ่งปลูกสร้างอันเป็นชุมชนของประชาชนไม่ว่าในร่มหรือกลางแจ้ง

จากความหมายและ ส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า อาคารสถานที่ คือ สิ่งปลูกสร้างที่ใช้สำหรับการจัดการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งปลูกสร้างถาวรหรือสิ่งปลูกสร้างชั่วคราว สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญทำให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จได้

2) ความสำคัญของอาคารสถานที่

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอาคารสถานที่ จะนำมาซึ่งความสำเร็จของสถานศึกษา เพราะสถานศึกษาจะประสบความสำเร็จได้ย่อมมาจากการดำเนินงานด้านอาคารสถานที่ที่เหมาะสม ซึ่งเป็นตัวแปรที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา ในส่วนของปัจจัยด้านอาคารสถานที่ ได้แก่ ทรัพยากรทางการศึกษา และสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาเพราะปัจจัยด้านอาคารสถานที่มีส่วนสำคัญที่เกื้อหนุนงานด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะการเรียนการสอนให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามจุดหมายที่ต้องการได้เป็นอย่างดี ได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงอาคารสถานที่ว่า เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสามารถช่วยสนับสนุนในด้านการบริหารจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

รุ่ง พุ่สวัสดิ์ (2529: 111) ได้กล่าวไว้ว่า งานอาคารสถานที่ มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการช่วยเสริมสร้างความเจริญงอกงามทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและสังคมของนักเรียนและบุคลากรอยู่มาก อาคารสถานที่ยังใช้พบปะสังสรรค์ระหว่างนักเรียนต่อนักเรียน ครูต่อนักเรียน ครูต่อครู ครูต่อผู้บริหาร ผู้บริหารต่อนักเรียนและผู้บริหารโรงเรียนกับประชาชนทั่วไป อีกทั้งเป็นขวัญและกำลังใจในการทำงานของครูและบุคลากรทุกคนในโรงเรียนด้วย ดังนั้น อาคารสถานที่จึงเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการศึกษาแก่บุคคลทั่วไป นอกจากนี้ อาคารสถานที่ยังเป็นแหล่งที่ให้การศึกษ เพื่อหล่อหลอมให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

สุปรีชา หิริญโร (2531: 175) ได้เสริมความสำคัญของอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่า มีส่วนช่วยสร้างเสริมความเจริญงอกงามทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและสังคมของนักเรียน เป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมทางการศึกษา เพื่อนักเรียนและชุมชน นอกจากนี้ อาคารและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนยังมีอิทธิพลหล่อหลอมพฤติกรรม ค่านิยม เจตคติ และสังคมของนักเรียนอีกด้วย โดยจำแนกเป็นบริเวณห้องเรียน เป็นห้องเรียนทั่วไป และห้องเรียนวิชาเฉพาะ ห้องบริการและสนับสนุนการเรียน เช่น ห้องพักครู ห้องน้ำ – ห้องส้วม ห้องพยาบาล ห้องสมุด เป็นต้น บริเวณพักผ่อนหย่อนใจ และบริเวณที่พักอาศัย

กิติมา ปรีดีดิลก (2532: 197) ได้กล่าวว่า อาคารสถานที่ของโรงเรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าเรามุ่งให้การเรียนการสอนบรรลุผลอย่างสมบูรณ์แล้ว ก็จำเป็นต้องจัดอาคารสถานที่ของโรงเรียนให้อยู่ในสภาพดีถูกหลักวิชาเอื้อต่อกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุด และประหยัดที่สุดด้วย

อุบล บุญชุ่ม (2548: 21) กล่าวว่า อาคารสถานที่ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าต้องการให้การเรียนการสอนบรรลุผลอย่างสมบูรณ์แล้วจำเป็นต้องจัดอาคารสถานที่ให้อยู่ในสภาพที่ดีถูกหลักวิชา เอื้อต่อกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุดและประหยัดที่สุดด้วย จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า อาคารสถานที่ เป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีส่วนสำคัญสนับสนุนให้งานด้านการศึกษาพัฒนาดำเนินไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จได้ หากสามารถจัดการได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมจากกระบวนการและส่วนประกอบของทฤษฎีอาคารสถานที่

กิติมา ปรีดีดิลก (2532: 197) ที่กล่าวว่า อาคารสถานที่ของโรงเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพถ้าเราอยากให้การเรียนการสอนบรรลุผลสมบูรณ์ตามต้องการแล้ว ก็จำเป็นต้องจัดอาคารสถานที่ของโรงเรียนให้อยู่ในสภาพดีถูกหลักวิชา เอื้อต่อกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุดและประหยัด

ศานิตย์ เขยชุ่ม. (2543: 44 – 45) ได้เสนอแนะขอบข่ายงานอาคารสถานที่ควรครอบคลุมลักษณะงาน 4 อย่างคือ

1. การจัดสร้างอาคารสถานที่รวมถึงการวางผังบริเวณที่ตั้งของอาคาร การควบคุมก่อสร้าง การตกแต่ง ตลอดจนการรื้อถอน
2. การใช้อาคารสถานที่ หมายถึงการวางแผนใช้อาคารสถานที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของนักเรียน
3. การบำรุงรักษาอาคารสถานที่และการซ่อมแซมให้สภาพคงเดิม
4. การควบคุมดูแลอาคารสถานที่ คือ กำกับ ติดตามผลการใช้ การ

บำรุงรักษา รวมถึงการควบคุมการปฏิบัติงานอาคารสถานที่เพื่อเป็นข้อมูลไว้สำหรับการวางแผนการดำเนินงาน

บาเรนไทน์. (Ballantine. 1993: 252 – 253) กล่าวว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลและความสัมพันธ์ต่อระบบของโรงเรียนและกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2540: 101 – 107 อ้างถึงใน สุขมณฑา จุลชาติ. 2546: 43) กำหนดรายละเอียดของการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนก่อนประถมศึกษา มีความสำคัญต่อเด็ก เนื่องจากธรรมชาติของเด็กในวัยนี้สนใจที่จะเรียนรู้ ค้นคว้า ทดลอง และต้องการสัมผัสกับสิ่งล้อมรอบ ๆ ตัว ดังนั้นการจัดการเตรียมสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมตามความต้องการของเด็ก จึงมีความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของการเรียนรู้ของเด็กมาก เด็กสามารถเรียนรู้จากการเล่นที่เป็นประสบการณ์ตรงที่เกิดจากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 จึงจำเป็นต้องจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อส่งผลให้บรรลุจุดมุ่งหมายในการพัฒนาเด็ก การจัดสภาพแวดล้อมจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

- 1.) ความสะอาดปลอดภัย
- 2.) ความมีอิสระอย่างมีขอบเขตในการเล่น
- 3.) ความสะดวกในการทำกิจกรรม
- 4.) ความพร้อมของอาคารสถานที่ เช่น ห้องเรียน ห้องน้ำห้องส้วม สนามเด็กเล่น
- 5.) ความเพียงพอเหมาะสมในเรื่องขนาด น้ำหนัก จำนวน สีของสื่อของเครื่องเล่น
- 6.) บรรยากาศในการเรียนรู้ การจัดที่เล่นและมุมประสบการณ์ต่าง ๆ

ฟิงค์ และคณะ (ปัญญา คงศรี, 2538. หน้า 26 อ้างอิงจาก Fink & others, 1983. pp. 92-100) ได้ศึกษาบรรยากาศโรงเรียน พบว่า บรรยากาศที่ส่งเสริมความสำเร็จในการบริหารจัดการโรงเรียนประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่ผสมผสานกัน ดังนี้

1. เป้าหมาย (Goal)
2. โครงสร้าง (Structure)
3. รางวัล (Reward)
4. ขนาด (Size)
5. สถานที่ตั้งองค์การ (Geographic Location)
6. การจัดสภาพทางกายภาพ (Physical Setting)
7. ปทัสถาน (Norms)
8. การติดต่อสื่อสาร (Communications)

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอาคารสถานที่ หมายถึงการดำเนินงานจัดการเกี่ยวกับการตกแต่งและจัดบริเวณ การใช้ การบำรุงรักษา ตลอดจนการควบคุมดูแลอาคารสถานที่

ทำให้การจัดการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก็จำเป็นต้องจัดการอาคารสถานที่ของโรงเรียนให้อยู่ในสภาพดีถูกหลักวิชา เอื้อต่อกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากและประหยัดที่สุด

2.5.4 บรรยากาศของโรงเรียน

โรงเรียนจัดว่าเป็นองค์การ ๆ หนึ่ง ที่มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคลากรกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนผลของการปฏิสัมพันธ์ทำให้เกิดบรรยากาศในโรงเรียน ซึ่งบรรยากาศในโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียน นั้นหมายถึงว่าถ้าบรรยากาศในโรงเรียนดีบุคลากรก็จะปฏิบัติงานได้บรรลุตามจุดหมายที่ต้องการ บุคลากรมีขวัญและกำลังใจในการทำงาน สามารถเสริมสร้างความคิด คุณธรรม มีความพึงพอใจ ภาคภูมิใจและอบอุ่น มีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของและอยากมาโรงเรียน แต่ถ้าบรรยากาศในโรงเรียนไม่ดีจะทำให้บุคลากรในโรงเรียนขาดขวัญกำลังใจ เบื่อหน่าย ท้อถอยในการทำงาน และไม่อยากมาโรงเรียน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบรรยากาศโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียน

ชเนศ ขำเกิด (2533: 36 – 39) ได้อธิบายถึงการสร้างบรรยากาศโรงเรียนไว้ว่า บรรยากาศโรงเรียนเป็นภาพรวมของความรู้สึกที่บุคคลมีต่อโรงเรียน ถ้าเป็นบรรยากาศที่ดีก็จะส่งผลให้บุคลากรในโรงเรียนเกิดความรักความผูกพัน ความพอใจ อบอุ่น ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ยากต่อการแบ่งประเภทได้ แต่เพื่อความสะดวกต่อการพิจารณาสร้างเสริม จึงแบ่งประเภทบรรยากาศโรงเรียน ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. บรรยากาศด้านกายภาพ ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เป็นวัตถุที่มีอยู่ในบริเวณโรงเรียนหรือภายในห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ราชนัย บัญธิมา (2542: 77) ซึ่งกล่าวว่า เป็นการสร้างบรรยากาศหรือสภาพห้องเรียนที่มีผลต่อการสอนและทัศนคติของผู้เรียน ห้องเรียนที่มีบรรยากาศทางกายภาพเหมาะสม ได้แก่ มีสีสันทนดู สบายตา อากาศถ่ายเทสะดวก ปราศจากเสียงรบกวน มีขนาดกว้างขวางเพียงพอกับจำนวนผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีอิสระต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นกลุ่ม เหมาะกับความเคลื่อนไหวในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกประเภท สะอาดถูกสุขลักษณะ เป็นระเบียบเรียบร้อย สิ่งที่อยู่ในห้องเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ และสื่อการสอนสามารถดัดแปลงให้เอื้อต่อการสอนและการจัดการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้ เป็นต้น

2. บรรยากาศด้านวิชาการ ได้แก่ สภาพการจัดการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ชาญชัย อาจิดสมจาร (2544: 42 – 53) ได้กล่าวถึงบรรยากาศในชั้นเรียนและบทบาทของครูว่า พฤติกรรมของครูสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบรรยากาศในชั้นเรียน ขณะเดียวกันก็สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ด้วย ครูสามารถทำได้เป็นอย่างมาก เพื่อก่อให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ในทางบวกโดยประกันว่า ชั้นเรียนเป็นสถานที่ที่มีความปลอดภัย เป็นระเบียบครูมีความสามัคคีและมีความเป็นมิตรในการทำงาน ครูสามารถทำ 7 ประการต่อไปนี้ให้ประสบความสำเร็จ

สำเร็จ คือ 1) เป็นตัวอย่างเจตคติและพฤติกรรมทางบวกและสร้างสรรค์ต่อเพื่อนร่วมงาน นักเรียน และผู้ปกครอง 2) ใช้อำนาจหน้าที่อย่างยุติธรรม 3) ให้ความอบอุ่นในการสนับสนุน 4) ส่งเสริมความคิดหรือความร่วมมืออิสระตามความเหมาะสม 5) กระตุ้นนักเรียนให้เรียนรู้และให้มาตรการในการเลือกแก้ไขในกระบวนการเรียนรู้ 6) ประกันความสมดุลที่มีเหตุผลระหว่างผลสะท้อนกลับในทางบวกและทางลบ 7) หาโอกาสเพื่อทำให้นักเรียนมีความรู้สึกว่าได้รับการสนับสนุนการยอมรับ มีคุณค่า ประสบความสำเร็จ มีความมั่นคงทางอารมณ์ ซึ่งพ่อแม่ของเด็ก ครูและชุมชนของทุกวันนี้ โดยทั่วไปแล้วดูเหมือนว่าจะตัดสินความมีประสิทธิภาพของโรงเรียนด้วยผลสัมฤทธิ์ของโรงเรียนเท่านั้น โดยไม่ได้ดูที่บรรยากาศทางวิชาการ

3. บรรยากาศด้านการบริหาร ได้แก่ สภาพการดำเนินการใด ๆ ภายในโรงเรียนให้ปฏิบัติงานสำเร็จลงด้วยความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรโดยเฉพาะ วาริน แซ่ตัน (2543: 10) กล่าวว่า ผู้บริหารจะต้องบริหารไปในทางที่จะทำให้สถานศึกษาเต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งมิตรภาพ เพื่อนร่วมงานภายในสถาบันมีความอบอุ่น มีความรู้สึกว่ามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ มีความสุขสบายใจอยากมาทำงาน มีความกระตือรือร้นอยากรู้อยากเห็น จะเห็นได้ว่าการบริหารงานที่ดีมีประสิทธิภาพจะต้องมีสภาพที่คล่องตัวมีอิสระในการดำเนินการทั้งในด้านการบริหารงานบุคคล การบริหารด้านงบประมาณ และการบริหารด้านวิชาการ สอดคล้องกับ อุทัย บุญประเสริฐ (2545: 42) ซึ่งกล่าวว่า ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานความสัมพันธ์ของคนในโรงเรียนจะเป็นแบบการร่วมมือ และบรรยากาศจะเป็นบรรยากาศแบบเปิด มีการทำงานเป็นทีม ความสัมพันธ์ของคนในองค์กรเป็นแบบผูกพันกัน ในทางตรงกันข้าม การบริหารแบบมีการควบคุมมาจากภายนอกจะเน้นการบังคับบัญชา การใช้คำสั่ง ความสนใจของคนในแต่ละระดับจะแตกต่างกัน ความสัมพันธ์ของคนในองค์กรจะมีลักษณะแบบปิด บรรยากาศขององค์กรจะไม่ค่อยดี ยิ่งถ้าหัวหน้าไม่สนใจในงานบรรยากาศก็จะเข้าสู่สภาพที่เป็นแบบไร้หัวหน้า ถ้าครูส่วนใหญ่ไม่สนใจในงาน และหัวหน้าไม่เข้ามามีบทบาท หรือมีส่วนช่วย ก็จะกลายเป็นบรรยากาศแบบปล่อยปละละเลย แต่ถ้าหัวหน้าควบคุมอย่างเข้มงวด บรรยากาศก็จะเป็นแบบเข้มงวด ซึ่งบรรยากาศทั้ง 3 แบบนี้ไม่เป็นผลดีต่อการบริหารและการจัดการเรียนการสอน และมีผลเสียต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนด้วย สอดคล้องกับ ธนิศร บิบูลแถว (2542: 51) ที่สรุปไว้ว่า ธรรมชาติของบรรยากาศองค์กรมีลักษณะเชื่อมโยงลักษณะขององค์กรที่มองเห็นได้ เข้าใจได้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งทางลบและทางบวก และมีอิทธิพลต่อบุคลากรในองค์กร เป็นตัวแปรที่สำคัญที่กำหนดพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน กระตุ้นให้มีเจตคติที่ดีต่อองค์กร และความพึงพอใจของบุคคลที่อยู่ในองค์กร ถ้าเป็นบรรยากาศที่ดีย่อมส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพต่อองค์กร ถ้าเป็นบรรยากาศที่ไม่ดีย่อมส่งผลตรงกันข้าม หากมีการเสริมสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงานแล้วก็จะช่วยให้องค์กรมีประสิทธิภาพมากขึ้น และบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้เร็วขึ้น บรรยากาศจึงเป็นสิ่งที่เกิด

มาควบคู่กับการบริหารองค์การ ที่บุคลากรทุกคนในองค์การควรมีส่วนและมีสิทธิในการสร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดขึ้นในองค์การ

จากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บรรยากาศองค์การ เป็นลักษณะของสภาพแวดล้อมขององค์การ ที่มีผลต่อการรับรู้หรือความรู้สึกของบุคคล ทั้งทางตรงและทางอ้อมและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงาน ทำให้เกิดเจตคติที่ดี ตลอดจนความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทุกคนต้องช่วยกันสร้างให้เกิดบรรยากาศที่ดีในองค์การ

1) ความหมายของบรรยากาศโรงเรียน

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของ “บรรยากาศโรงเรียน” ไว้ดังนี้

มารศรี สุธานี (2540: 15) กล่าวว่า บรรยากาศโรงเรียน หมายถึง คุณลักษณะที่เกิดขึ้นในโรงเรียน อันเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารโรงเรียนกับคณะครูและระหว่างคณะครูด้วยกัน ซึ่งทำให้โรงเรียนแตกต่างไปจากอีกแห่งหนึ่งและอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลในโรงเรียน

อักษร เมธสุทธิ์ (2540: 17) กล่าวว่า บรรยากาศในโรงเรียน คือ สภาพแวดล้อมในระบบงานของแต่ละสถานที่ กล่าวคือ บุคคลย่อมจะต้องมีบุคลิกภาพที่แสดงถึงความเป็นตนของตนเององค์การแสดงลักษณะเฉพาะในด้านบทบาทของหน่วยงาน

เทพพนม เมืองแมน และสวิง สุวรรณ (2540: 20 – 21) ได้กล่าวถึง บรรยากาศองค์การว่า หมายถึง ตัวแปรชนิดต่าง ๆ เมื่อนำมารวมกันจะมีผลกระทบต่อบรรยากาศการทำงาน หรือการปฏิบัติงานของผู้ดำเนินงานภายในองค์การ แต่อย่างไรก็ตาม ตัวแปรของบรรยากาศองค์การนี้จะมีผลกระทบแตกต่างกันสุดแล้วแต่ที่ผู้ปฏิบัติงานนั้น ๆ เป็นอย่างไร แตกต่างกันอย่างใดด้วย

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า บรรยากาศของโรงเรียน หมายถึง การรับรู้หรือความรู้สึกบุคคลที่มีต่อคุณลักษณะของสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน อันเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารและบุคคลที่ปฏิบัติงานร่วมกัน ส่งผลต่อขวัญกำลังใจ ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลในโรงเรียน ก่อให้เกิดบรรยากาศในโรงเรียน

2) ความสำคัญของบรรยากาศโรงเรียน

บรรยากาศของโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการรับรู้ หรือความรู้สึกของบุคลากรทุกคนในโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนจะกระทำได้โดยการสร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดในโรงเรียนอันจะเป็นผลให้ครูมีขวัญและกำลังใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้นนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความเห็นดังนี้

มารศรี สุธานี (2540: 61) กล่าวว่า บรรยากาศองค์การมีอิทธิพลในการจูงใจบุคลากรในองค์การให้ความเต็มใจและความพยายามที่จะปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จและ

บรรยากาศในโรงเรียนที่มีประสิทธิผลมักจะเป็นบรรยากาศแบบเปิดหรือบรรยากาศแบบแจ่มใส ซึ่งทำให้ขวัญของครูสูง และสนับสนุนในการเรียนของนักเรียนดีขึ้น

สมถวิล แก้วปลั่ง (2542: 27 – 28) ได้กล่าวถึงความสำคัญของบรรยากาศองค์การว่า

1. บรรยากาศองค์การแบบหนึ่ง อาจทำให้การปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งดีกว่า บรรยากาศองค์การแบบอื่น ๆ เช่น บรรยากาศแบบซีเมซา มีผลทำให้บุคลากรในองค์การมีความพึงพอใจในงานที่ได้รับมอบหมายน้อย ตรงกันข้ามกับบรรยากาศแบบแจ่มใสผู้ปฏิบัติงานมีขวัญกำลังใจสูง ร่วมมือกันปฏิบัติงานด้วยความสนิทสนมกลมเกลียว จะมีผลทำให้บุคลากรมีความพึงพอใจในงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นต้น

2. ผู้บริหารมีอิทธิพลต่อบรรยากาศในองค์การ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบแผนในองค์การคือแบบแผนการเป็นผู้นำ เจตคติและวิธีการของผู้บริหารที่ใช้กับผู้ใต้บังคับบัญชามีผลกระทบต่อบรรยากาศขององค์การ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบของการเป็นผู้นำของผู้บริหารระดับสูงจะถูกปฏิบัติ ตาม โดยผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความเข้าใจว่า เป็นแนวทางที่ถูกต้องของการปฏิบัติบุคลากรและองค์การมีความสำคัญต่อการกำหนดผลการปฏิบัติงาน บุคลากรในองค์การที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบ จะทำให้ผลผลิตต่ำ บุคลากรจะมีความรู้สึกไม่พึงพอใจในงาน ไม่เกิดความคิดริเริ่ม และมีเจตคติที่ไม่พึงประสงค์ต่อกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน ส่วนในองค์การที่การประสานสัมพันธ์และเน้นความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในหมู่บุคลากร จะทำให้เกิดความพอใจในงาน มีเจตคติที่ดีต่อบุคลากรในองค์การ เกิดความริเริ่มสร้างสรรค์ แต่ผลงานยังอยู่ในระดับต่ำ และในองค์การมีบรรยากาศมุ่งผลสำเร็จของงาน

สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2542: 43-49) กล่าวว่า วัฒนธรรมอาจมองได้ 2 รูปแบบ คือ วัฒนธรรมเชิงลบ จะเห็นได้จากการที่ครูบางคนต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ชอบนิินทา ชอบปล่อยข่าวของความล้มเหลว ผิดหวัง และสิ้นหวัง ทั้งโรงเรียนไม่มีใครดี และไม่มีอะไรดีสักอย่าง เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของสถานศึกษาเป็นอันมาก วัฒนธรรมเชิงบวกจะเห็นได้จากการที่ครูอุทิศตนเพื่อการสอน ทำงานร่วมกันด้วยความเป็นมิตร ส่งเสริมคนทำดีและส่งเสริม วัฒนธรรมความสำเร็จของสถานศึกษา

Peterson and Deal (1998: 28-31) กล่าวถึง บรรยากาศของโรงเรียนว่า เป็นสภาวะการณ์และวัฒนธรรมของโรงเรียนอันอาจจะอุปมาอุปมัยได้กับกระแสนมองไม่เห็นของแนวปฏิบัติ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และพิธีการ ซึ่งสะสมเป็นเวลานานจนกลายเป็นแนวทางที่ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง และนักเรียนทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาและเผชิญสถานการณ์ บรรยากาศของโรงเรียนส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยทางด้านสถานศึกษาได้แก่ ขนาด และแหล่งที่ตั้งของโรงเรียน บรรยากาศของโรงเรียนนี้อาจพัฒนากลายเป็นวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในโรงเรียน เช่น การแต่งกาย การพูดจา ความเต็มใจในการเปลี่ยนแปลงภายในสถานศึกษา และความ

จริงจังในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อความคาดหวัง การคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนมาก ซึ่งอาจส่งผลต่อการพัฒนาสถานศึกษาไปสู่คุณลักษณะของสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จได้ง่ายหรือยากต่อไปในอนาคต

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การจัดสร้างบรรยากาศที่ดีในโรงเรียน คือ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยและสภาวะที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคลากร ซึ่งมีอิทธิพลต่อความรู้สึกและพฤติกรรมการบริหาร และแรงจูงใจในการปฏิบัติงานบุคลากรในโรงเรียน ก่อให้เกิดบรรยากาศภายในโรงเรียนที่ดี บุคลากรในโรงเรียนจะมีขวัญกำลังใจ ในการปฏิบัติงาน รวมทั้งส่งผลถึงสภาพที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนอีกด้วย

2.5.5 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมกับชุมชน

ในสภาวะการณ์ที่ประเทศไทยต้องเผชิญวิกฤตหลายด้าน ทำให้เกิดแนวคิดทางสังคมในมุมมองใหม่ว่า ชุมชนเป็นรากฐานสำคัญที่ส่งผลต่อความมั่นคงและยั่งยืนของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงการศึกษา ประเทศที่มีชุมชนเป็นรากฐานที่มั่นคงและเข้มแข็งเท่านั้น ก็จะมีความพร้อมในการแข่งขัน ต่อสู้ เพื่อความอยู่รอดและดำรงประเทศอยู่ได้ตลอดจนมีความสามารถในการแข่งขันกับนานาประเทศ ขึ้นอยู่กับศักยภาพของคน และทรัพยากรสำคัญที่เสริมศักยภาพของคนได้ก็คือ การศึกษาที่มีคุณภาพ รุ่ง แก้วแดง (2542: 45) สำหรับประเทศไทย คณะกรรมการสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เลือกรูปแบบคณะกรรมการที่มาจากชุมชนมีบทบาทหลักโดยมีสัดส่วนคณะกรรมการที่มาจากชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่า และ ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีจำนวนมากที่สุด (กรมสามัญศึกษา: 2)

สมศักดิ์ เทียงธรรม (2542: 126 - 128) ได้ให้แนวคิดบทบาทผู้เกี่ยวข้องทั้งในและนอกสถานศึกษาดังนี้

1. การมีส่วนร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้ การศึกษาแบบเก่าทำให้ผู้เรียนขาดการมีส่วนร่วมทางด้านสติปัญญาและอารมณ์ เพราะเนื้อหาวิชาไม่เอื้อทำให้ผู้เรียนเบื่อ ไม่สนุก และเนื้อหาทางการเรียนไม่ตอบสนอง ความแตกต่างหลากหลายของผู้เรียนทั้งไม่เชื่อมโยงกับความเป็นจริงในชีวิตและชุมชนเป็นการตัดขาดกระบวนการถ่ายทอด วิถีชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรม และการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนั้นการเปิดโอกาสให้สังคม ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้หลากหลาย เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าจากชุมชน เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาจากวิทยากรท้องถิ่น

2. การมีส่วนร่วมบริหารจัดการศึกษา ซึ่งชุมชนผู้ปกครอง เข้ามามีส่วนร่วมเป็น คณะกรรมการจัดการศึกษาของโรงเรียน เพื่อดำเนินงานได้แก่ การวางแผนนโยบาย ธรรมนูญ โรงเรียน การจัดการสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอน การบริหารงบประมาณ

3. การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน หลักสูตร การทำกิจกรรม โดยมีพ่อแม่ ผู้ปกครองบุคลากรในชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถด้านใดด้านหนึ่งเข้ามาเป็นครู วิทยากรเสริม ความรู้แก่นักเรียน หรือนำพาผู้เรียนออกไปเรียนรู้โดยตรง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ทั้งในรูปแบบคณะกรรมการ สถานศึกษาของโรงเรียน หรือการที่ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาจากรัฐสู่ชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการ จัดการศึกษาของโรงเรียน ได้ให้การสนับสนุน ร่วมมือ เพื่อเป็นการสร้างความผูกพัน

1) ความหมายของการมีส่วนร่วมกับชุมชน

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของชุมชนไว้มากมายด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ปัจจัยพื้นฐานหลายอย่างซึ่งมีความหมายที่สัมพันธ์กับพื้นที่ กลุ่มคน และจารีตประเพณีกลุ่มคน ดังนี้

ประเวศ วะสี (2541: 13) ได้กล่าวถึงความหมายของชุมชนว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน

จิรพันธ์ ไตรทิพย์จรัส (2542: 5) กล่าวถึงความหมายของชุมชนว่า หมายถึง หมู่ชน กลุ่มชนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ภิญโญ สาร (2544) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนที่น่าจะมีต่อโรงเรียนว่า ในฐานะที่โรงเรียนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม และเป็นสังคมประชาธิปไตย โรงเรียนจึงควรเป็นของ ประชาชน จัดการเรียนการสอนโดยการรู้เห็น และความร่วมมือของประชาชน เพื่อประโยชน์ของ ประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีความสำคัญ เนื่องจากทำให้ประชาชนได้ทราบเกี่ยวกับ กิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เป็นการสร้างความเชื่อถือ ความมั่นใจ และความนิยมที่มีต่อโรงเรียนให้ เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน นอกจากนี้ยังเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามาช่วยเหลือเกื้อกูลกิจกรรม ต่าง ๆ ของโรงเรียน ทั้งในด้านการเงิน พัสดุ แรงงาน และกำลังใจส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจ ความสำคัญของการศึกษา และให้ประชาชนให้ความสำคัญว่าหน้าที่ของประชาชนในระบอบ ประชาธิปไตยทุกคนต้องให้ความสนใจ และมีส่วนร่วมดูแลการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ชาญวุฒิ เจริญจรรย์ (2548: 59) กล่าวว่า ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือคนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการ

ตัดสินใจร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ มีการติดต่อสื่อสาร มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำและมีการจัดการ

สุชาดา จักรพิสิทธิ์ (2549: 3 – 4) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมคือ การที่องค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งครู ผู้เรียน ผู้บริหารการศึกษา ผู้นำชุมชน หรือสมาชิกชุมชน มาร่วมกันดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยในการดำเนินการนั้นมีลักษณะของกระบวนการ (Process) มีขั้นตอนที่มุ่งหมายจะให้เกิดการเรียนรู้ (Learning) อย่างต่อเนื่อง มีพลวัต (Dynamic) คือมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ มีการแก้ปัญหา การร่วมกันกำหนดแผนงานใหม่ ๆ เพื่อสร้างความยั่งยืนในความสัมพันธ์ของทุกฝ่ายที่เข้าร่วม ซึ่งมีความหลากหลายตามความเกี่ยวข้องของกิจกรรมที่จะทำ หัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วมคือ การระดมความคิดอันเป็นการกระจายอำนาจและความสัมพันธ์ที่เป็นแนวราบเสมอภาคกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งมีความแตกต่างจากความร่วมมือ (Cooperation) เพราะความร่วมมือ หมายถึง การที่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของงาน หรือกิจกรรมนั้น ๆ แล้วขอให้ฝ่ายอื่น ๆ เข้าร่วมในลักษณะเกิดขึ้นเป็นครั้ง ๆ ไป ไม่มุ่งความต่อเนื่องและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เข้าร่วม แต่มุ่งจะให้กิจกรรมหรืองานนั้นเสร็จตามความต้องการของฝ่ายเจ้าของงาน

จากคำจำกัดความข้างต้นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยในบริเวณเดียวกันมีวิถีทางดำเนินชีวิต จารีตประเพณีที่มีความคล้ายคลึงกัน มีการจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมและภารกิจต่าง ๆ ของสังคมให้บรรลุถึงความต้องการขั้นพื้นฐานและมีผลประโยชน์ร่วมกันนอกจากนี้ยังเป็นการสนับสนุนช่วยเหลือเกื้อกูลกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ทั้งในด้านการเงิน พัสดุ แรงงาน และกำลังใจ ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา

2) ความสำคัญของการมีส่วนร่วมกับชุมชน

อิสลามได้ให้ความสำคัญในเรื่องการมีส่วนร่วมเป็นหลักการที่มาจากอัลกุรอาน และอัลหะดีษ ซึ่งได้กำหนดในรูปแบบการปรึกษาหารือ (Shura) ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นก่อนการดำเนินกิจการใด ๆ ถือเป็นแนวทางที่ยิ่งใหญ่และมีคุณค่าในการดำเนินชีวิตของบุคคลและสังคม การปรึกษาต้องเริ่มต้นตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ในครอบครัวดังที่จากอัลลฮอ ﷺ ได้ทรงตรัสว่า

﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ۖ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنْفِقَ مِنْهُنَّ الرِّضَاعَةَ ۖ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَارُّ وَالِدَةٌ بَوْلِدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَالِدِهِ ۚ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ ۚ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۚ﴾

وَأَنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

ความว่า “และมารดาทั้งหลาย นั้นจะให้นมแก่ลูก ๆ ของนางภายในสองปีเต็ม สำหรับผู้ที่ต้องการจะให้ครบถ้วนในการให้นม และหน้าที่ของพ่อเด็กนั้นคือปัจจัยยังชีพของพวกนางและเครื่องนุ่งห่มของพวกนางโดยชอบธรรม ไม่มีชีวิตใดจะถูกบังคับนอกจากเท่าที่ชีวิตนั้นมีกำลังความสามารถเท่านั้น มารดาก็จงอย่าได้ก่อความเดือดร้อน (ให้แก่สามี) เนื่องด้วยลูกของนาง และพ่อเด็กก็จงอย่าได้ก่อความเดือดร้อน (ให้แก่ภรรยา) เนื่องด้วยลูกของเขาและหน้าที่ของทายาทผู้รับมรดกก็เช่นเดียวกันแต่ถ้าทั้งสองต้องการหย่านม อันเกิดจากความพอใจ และการปรึกษารือกันจากทั้งสองคนแล้ว ก็ไม่มีบาปใดๆ แก่เขาทั้งสอง และหากพวกเจ้าประสงค์ที่จะให้มีนมเพิ่มขึ้นแก่ลูก ๆ ของพวกเจ้าแล้วก็ย่อมไม่มีบาปใด ๆ แก่พวกเจ้า เมื่อพวกเจ้าได้มอบสิ่งที่พวกเจ้าให้ (แก่นางเป็นค่าตอบแทน) โดยชอบธรรมและจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด และพึงรู้ด้วยว่า แท้จริงอัลลอฮ์นั้น ทรงเห็นในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ” (อัล-บะเกาะเราะฮ์: 233)

จากโองการนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการปรึกษารือกันแม้กระทั่งวิถีชีวิตใน ครอบครัวระหว่างสามีภรรยาในการดูแลบุตร เช่น การให้นม การหย่านม ดังนั้นยังเป็นกิจกรรมเกี่ยวข้องกับสังคมการปรึกษารือกันมีความจะเป็นอย่างยิ่ง ดังที่จากอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงตรัสว่า

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ ۗ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ۗ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۗ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾

ความว่า “เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์นั่นเอง เจ้า (มุฮัมมัด) จึงได้สุภาพอ่อนโยนแก่พวกเขา และถ้าหากเจ้าเป็นผู้ประพฤติดุร้ายซ้า และมีใจแข็งกระด้างแล้วไซ้ร้ แน่นอนพวกเขาที่ย่อมแยกตัวออกไปจากรอบ ๆ เจ้ากันแล้ว ดังนั้นจงอภัยให้แก่พวกเขาเถิด และจงขอรอภัยให้แก่พวกเขาด้วย และจงปรึกษารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ครั้นเมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมายแด่อัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย” (อาลิอิมรอน: 159)

อัลลอฮ์ ﷻ กำหนดให้มุสลิมช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องที่ดีงาม ดังทรงตรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَنْتَعُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا ۗ وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ۗ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا ۗ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۗ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۗ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

ความว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงอย่าให้เป็นที่อนุมติซึ่งบรรดาเครื่องหมายแห่งศาสนาของอัลลอฮ์และเดือนที่ต้องห้ามและสัตว์พลี และสัตว์ที่ถูกสามเครื่องหมายไว้ที่คอเพื่อเป็นสัตว์พลีและบรรดาผู้ที่มุ่งสู่บ้านอันเป็นที่ต้องห้ามโดยแสวงหาความโปรดปราน และความพอพระทัยจากพระเจ้าของพวกเขา แต่เมื่อพวกเขาเปลื้องอิหฺรอมแล้วก็จงล่าสัตว์ได้ และจงอย่าให้การเกลียดชังแก่พวกหนึ่งพวกใดที่ขัดขวางพวกเขาให้เข้ามาศยิดฮะรอม ทำให้พวกเขากระทำการละเมิดและพวกเขาช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกันและฟิงกลัวเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรุนแรงในการลงโทษ” (อัลมาอิดะฮ์: 2)

จากอัลกุรอานข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงใช้ให้ใช้กระบวนการปรึกษาหารือ (Shura) ในหมู่คณะในกิจการต่าง ๆ เพราะการใช้กระบวนการปรึกษาหารือจะยังประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมมาเป็นการสร้างความชอบธรรม ความยุติธรรมและการตัดสินใจที่รอบคอบและรอบด้าน ดังนั้นในการจัดการศึกษาจะให้เกิดความสำเร็จจะต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้น สถานศึกษากับชุมชนจะต้องมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ซึ่งจะทำให้เกิดแรงผลักดัน ส่งเสริมให้ผู้ปกครองและบุคลากรในชุมชนเกิดความเต็มใจและพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษา

เมตต์ เมตต์การุณจิตร์ (2541: 53) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมิใช่มีจุดมุ่งหมายที่จะเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เฉพาะงานรื่นเริงสังสรรค์เท่านั้น แต่สถานศึกษาเป็นหน่วยงานของสังคมที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของสังคม โดยมีชุมชนเป็นสิ่งแวดล้อมและมีอิทธิพล เพราะเป็นที่ยอมรับว่าสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้สูงนั้นต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษา บ้าน และชุมชนเป็นอย่างดี ดังนั้น ประชาชนจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา เพราะการศึกษาที่ดีจะต้องจัดให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทราบถึงความต้องการของท้องถิ่น

กมล ตราชู (2542: 38-41) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชนเป็นงานที่เน้นถึงความเข้าใจและความร่วมมือที่ดีของสถานศึกษากับท้องถิ่น บทบาทของสถานศึกษาเป็นผู้ให้และผู้รับ เพราะสถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน

ทิพทยา สุวรรณภูมิ (2544: 21) ได้สรุปความมุ่งหมายของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชนไว้ว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจการดำเนินงานของสถานศึกษาทุกด้าน อย่างชัดเจนและถูกต้อง และทราบว่าประชาชนมีความรู้สึกร้อย่างไรต่อสถานศึกษา เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกันเพื่อให้ประชาชนทำงานร่วมกับสถานศึกษา และร่วมแก้ปัญหาทางการศึกษา

ทัศนาศาสตร์ (2548: 43) กล่าวว่า การศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับคนใน ชุมชน ทุกคน และถือว่า ชุมชนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการการศึกษา การจัดการศึกษาที่ดี จะต้องคำนึงถึงชุมชนท้องถิ่น สนองความต้องการของคนในท้องถิ่น บุคคลที่อยู่ในชุมชนจะต้องมีส่วนในการตัดสินใจในกิจกรรมการเรียนการสอนของสถานศึกษา

อุเทน ทองสวัสดิ์ (2548: 3-5) ได้ให้ความเห็น เกี่ยวกับชุมชน ว่า ชุมชนเป็นปัจจัย สำคัญต่อประสิทธิภาพของสถานศึกษา ทั้งด้านการบริหาร การจัดการศึกษารวมทั้งคุณภาพผู้เรียน สถานศึกษาต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นโดยอาศัยความร่วมมือจาก ชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุน และช่วยเหลือการดำเนินงานของสถานศึกษา เพื่อ ความสำเร็จของสถานศึกษา และส่งผลต่อผู้เรียนซึ่งเป็นบุตรหลานของชุมชนโดยสถานศึกษาสามารถ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการของสถานศึกษา

ณัฐวุฒิ หลวงธิดา (2549: 6) ได้ให้คำนิยามของความสำเร็จการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษาว่า การที่ชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในฐานะต่าง ๆ เพื่อร่วมกันประชุม วางแผน การประสานงาน การจัดแสวงหาทรัพยากร การประเมินผล ร่วมกับสถานศึกษาสนับสนุน นักเรียน และโรงเรียนทั้งในและนอกโรงเรียน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ปัจจัยด้านชุมชน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ ต่อการจัดการศึกษา โดยเฉพาะความร่วมมือของชุมชน เนื่องจากการจัดการศึกษาของสถานศึกษา จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยชุมชนสามารถพัฒนาได้มากขึ้น เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพการศึกษาของบุตรหลานของคนในชุมชนนั้น ๆ ดังนั้น สถานศึกษาจึงควร นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการ และด้านวิชาการ

3) ชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

จากการที่รัฐได้มีนโยบายให้ชุมชนหรือองค์กรชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคม แห่งการเรียนรู้ได้ นักวิชาการได้กล่าวถึงบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาดังนี้

อภิญา เวชยชัย (2544: 15) ได้กล่าวถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้ปกครองในการพัฒนาการศึกษาที่สำคัญ ดังนี้

1. แนวคิดการมีส่วนร่วมในฐานะเป็นหุ้นส่วนของโรงเรียนหรือเป็นแบบ เพื่อน ผู้ปกครอง และชุมชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกกระบวนการ โดยมุ่งเน้นการทำงาน กันอย่างเสมอภาคมากกว่าความร่วมมือที่เป็นพิธีการ หรือเป็นความร่วมมือที่ฝ่าย ผู้ปกครอง ชุมชน

เป็นฝ่ายให้และโรงเรียนเป็นฝ่ายรับอย่างเดียว เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน

2. แนวคิดการสร้างสัมพันธภาพที่เหมาะสม โดยอยู่บนพื้นฐานความเป็นตัวของตัวเอง ยอมรับความแตกต่างของบุคคล เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติมากกว่าเป็นแบบทางการ และควรเป็นความสัมพันธ์แบบสองทาง มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจำเป็นต้องมีการฝึกทักษะในการสื่อสาร การยอมรับฟังความเห็นต่าง ๆ การเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างความสัมพันธ์ต่อเนื่องสม่ำเสมอ

3. การสื่อสารข้อมูลข่าวสารสองทาง ทำให้เกิดความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ ข้อมูลข่าวสาร ต้องเป็นข้อมูลจริง โปร่งใส มีการใช้การสื่อสารหลาย ๆ รูปแบบ มีความจริงใจ ใช้ภาพที่ง่าย ไม่เป็นทางการ และมีการสื่อสารที่สม่ำเสมอ

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545: 56 – 57) ได้กล่าวถึงบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้ว่า ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ ประชาชน และสถาบันจัดการศึกษา ต้องมีบทบาทในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. ร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรหลานตน เช่น เลือกสถานศึกษาให้บุตรหลานร่วมตัดสินใจทิศทางการศึกษาของบุตรหลาน

2. ร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตร พัฒนาการของบุตรหลานและการเรียนการสอนประจำวัน

3. ร่วมจัดทำหลักสูตรและติดตามผลการศึกษา เช่น ร่วมแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ติดตามการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษาและครู ให้ข้อคิดเกี่ยวกับปัญหา และให้ข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

4. ร่วมในบรรยากาศการเรียนการสอนของสถานศึกษา ผู้ปกครองอาจได้ร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน หรือร่วมกิจกรรมอื่นที่สถานศึกษาจัด ซึ่งหากสถานศึกษามีแนวทางสนับสนุนที่ดีก็ส่งผลดีต่อการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

5. ร่วมสนับสนุนกิจการการศึกษา โดยสนับสนุนด้านความคิดการเป็นผู้นำ การเป็นกรรมการ การร่วมประชุม การให้คำปรึกษาแนะนำ การให้ข้อมูลความคิดเห็น การปกป้องดูแลการสนับสนุนทรัพยากรการเงิน วัสดุอุปกรณ์ การร่วมดำเนินโครงการ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545: 127-128) ยังได้ให้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาได้ดังนี้

1. ต้องร่วมคิดระหว่างประชาชนด้วยกันเองและกับเจ้าหน้าที่ของภาครัฐหรือองค์กรภาคเอกชนในการจัดการเรียนการสอน โดยดำเนินการกันเองตามความสามารถ เช่น จัดชั้นเรียนโดยครอบครัวในชุมชนร่วมกันจัดขึ้น และขอความร่วมมือจากวิทยากรจากเขตพื้นที่การศึกษา

2. แสดงความคิดเห็นโต้แย้งการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย การกำหนดหลักการ วิธีการเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ได้อย่างกว้างขวาง และมีสิทธิที่จะขอให้ผู้รับผิดชอบนำข้อขัดแย้งมาประชุมปรึกษาหารือกันกับประชาชนหรือองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อปรับปรุงดำเนินการด้านการศึกษาให้เหมาะสม

3. ร่วมคิด ร่วมรับผิดชอบกำหนดหลักสูตรวิชาที่จะให้มีการเรียนการสอนในโรงเรียนให้ตรงความต้องการและความจำเป็นในการใช้ความรู้ ให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน

4. คัดเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการในสถานศึกษาในชุมชนนั้น เพื่อช่วยเหลือบริหารจัดการศึกษา ทั้งในด้านการจัดการอุปกรณ์การเรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์จำเป็นต้องใช้รวมถึงงบประมาณด้วย

5. สามารถเข้ามามีส่วนร่วมให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการการศึกษาเมื่อเห็นว่าการดำเนินการไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

6. มีสิทธิในการติดตามและประเมินผลการบริหารจัดการด้านการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทุกระดับ เพื่อกระตุ้นให้ทำงานอย่างจริงจัง ทุ่มเทกับการทำงานเต็มความสามารถ

7. มีส่วนร่วมดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นและติดตามการดำเนินงานตลอดไป กิจกรรมไม่เหมาะสมช่วยกันแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสม

8. ร่วมกิจกรรมการศึกษาขององค์การภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรประชาชน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540: 21-25) กล่าวว่า เพื่อให้การศึกษาของชุมชนเจริญก้าวหน้า ทันต่อความเจริญของสิ่งอื่น ๆ ชุมชนจะต้องรับผิดชอบพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจัง ซึ่งสามารถดำเนินการ ได้ดังนี้

1. ชุมชนต้องถือว่าเป็นหน้าที่ที่มีความจำเป็นที่จะต้องร่วมกันพัฒนาการศึกษาในชุมชนให้เจริญก้าวหน้า เพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาลูกหลานของชุมชนให้มีคุณภาพโดยพยายามผลักดันให้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นหน่วยงานที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

2. ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ เพื่อหาจุดพัฒนาการศึกษาให้ลูกหลานร่วมกับคณะครูในโรงเรียน โดยร่วมแสดงความคิดเห็นและแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ได้รับความสำเร็จ

3. ชุมชนต้องร่วมกันค้นหาผู้ที่มีความสามารถในท้องถิ่น เข้ามาร่วมให้การศึกษาในโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของชุมชน ท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่ที่ทางโรงเรียนจัดให้

4. ชุมชนต้องเข้ามาร่วมปฏิบัติงานช่วยเหลือ สนับสนุน พัฒนาโรงเรียน เช่น การซ่อมแซม อาคารเรียน อาคารประกอบ จัดและตกแต่งสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ร่วมรณรงค์หาทุนการศึกษา เพื่อพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน ตลอดจนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้มีขึ้น

5. ร่วมตรวจสอบผลการพัฒนาโรงเรียน การจัดการศึกษาของโรงเรียน หากพบปัญหาหรือ ข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นก็ร่วมแก้ปัญหาและอุปสรรคนั้น

6. สร้างความภาคภูมิใจในผลงานของการพัฒนาการศึกษาร่วมกัน โดยชุมชนร่วมรับรู้ความ เจริญก้าวหน้าของโรงเรียน และร่วมภาคภูมิใจในผลงานการพัฒนาโรงเรียน การพัฒนาการศึกษาที่ ประสบผลสำเร็จ โดยชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นลำดับตลอดมา

ทัศนศาสตร์ (2546: 12) ได้กล่าวโดยสรุปว่า โดยทั่วไปการจัดการศึกษาควร ให้สอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชน และสังคม โดยพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นส่วน หนึ่งของชุมชน และให้ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของสถานศึกษา จะทำงานแยกอิสระจากกันไม่ได้ จำเป็น ต้องพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สถานศึกษาต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และชุมชนต้องมีส่วน ร่วมในการจัดการศึกษาเช่นกัน การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและ ประชาชนชาวบ้านเข้ามาในสถานศึกษา การให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน ทำให้นักเรียนเกิด ความรู้ความเข้าใจ เกิดความรัก ความหวงแหน เห็นคุณค่าในท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง มากขึ้น อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2550: 198-199) ได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่าง ชุมชน และโรงเรียนว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียนได้เปลี่ยนไปตามสภาพ ชุมชนส่วนใหญ่เห็น ว่า การจัดการศึกษาเป็นเรื่องของสถานศึกษา แต่ชุมชนยังคงให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ แต่เป็นการ ร่วมแสดงความสนใจต่อบุตรหลานของตนเป็นการเฉพาะมากกว่า ความสัมพันธ์ด้านการมีส่วนร่วม เป็นกรรมการสถานศึกษาอำนาจตัดสินใจอยู่ที่สถานศึกษา ส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์แบบหนุนช่วย ทรัพยากรทางการบริหารเป็นส่วนใหญ่

จากที่กล่าวมาข้างต้น ชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอาจสรุปได้ว่า ชุมชนมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาโดยเป็นผู้ร่วมพัฒนาโรงเรียน ในการดำเนินของโรงเรียน ชุมชนจะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ การให้คำปรึกษาในด้านการกำหนดนโยบายการบริหาร จัด การศึกษาของโรงเรียน ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้การจัดการศึกษาในโรงเรียน ประสบผลสำเร็จ

4) ขอบข่ายการมีส่วนร่วมของชุมชน

กรมสามัญศึกษา (2543: 5) ได้กล่าวถึงแนวทางเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อ

การจัดการศึกษาตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ครั้งที่ 2) พ.ศ. 2544 มีดังนี้

1. แนวทางการจัดการศึกษา สถานศึกษา และชุมชนมีการประสานความร่วมมือในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์พัฒนาระหว่างชุมชน

2. การบริหารและการจัดการศึกษา กำหนดให้องค์กรชุมชนร่วมเป็นคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งจะรองรับการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาจากกระทรวงใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป

3. การระดมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นกำหนดให้หน่วยงานทางการศึกษา ระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ระดมทรัพยากรและลงทุนจากชุมชนมาใช้จัดการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

นงรัตน์ ศรีพรหม (2543: 22 – 24) กล่าวถึงแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษามีหลายรูปแบบ ดังนี้

1. การเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการ สถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชนเข้ามามีบทบาทในรูปแบบคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ของสถานศึกษา การเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ สถานศึกษาจะมีผู้ร่วมให้คำปรึกษาร่วมตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ช่วยสอดส่องดูแลและวางแผนพัฒนาสถานศึกษา สถานศึกษามีกิจกรรมหลากหลายที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ได้แก่ การร่วมกำหนดเป้าหมายของสถานศึกษา ร่วมจัดทำธรรมนูญสถานศึกษา จัดหาทุนการศึกษา การพัฒนาบุคลากร การพัฒนาอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก สถานศึกษาการจัดอาหารเสริม (นม) อาหารกลางวัน จัดโครงการเยี่ยมบ้าน การประชาสัมพันธ์ สถานศึกษา

2. การเข้ามามีส่วนร่วมในด้านวิชาการ ผู้ปกครอง ชุมชน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนได้หลายรูปแบบ ได้แก่ การเป็นผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กที่บ้าน การเป็นวิทยากร การเป็นผู้ช่วยครูเป็นผู้ร่วมประเมินผลและกิจกรรมอื่น ๆ

3. ด้านกิจกรรมอื่น ๆ ในโรงเรียน ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมโดยการรับเชิญเป็นแขกของโรงเรียนหรือร่วมเป็นคณะกรรมการจัดงานในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางศาสนา การแข่งขันกีฬา การจัดนิทรรศการแสดงผลงานของนักเรียน เป็นต้น

สยาม สุ่มงาม (2541: 39) รวบรวมลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งออกเป็น 11 ลักษณะ ดังนี้ 1) การร่วมประชุม 2) การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ 3) การตีปัญหาให้กระจ่าง 4) การออกเสียงสนับสนุนคัดค้านปัญหา 5) การออกเสียงเลือกตั้ง 6) การบริจาคเงิน 7) การบริจาควัตถุ 8) การช่วยเหลือด้วยแรงงาน 9) การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง 10) การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ 11) การทำงานกับตัวนำการเปลี่ยนแปลง

ชาญวุฒิ เจริญจำรูญ (2548: 61) กล่าวสรุปคุณลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา มีหลายลักษณะดังนี้ 1) ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย นโยบายและทิศทางของสถานศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ 2) การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการและการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากขึ้น 3) การบริหารและการจัดการ สถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชนเข้ามา มีบทบาทในรูปคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ของสถานศึกษา การเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบนี้สถานศึกษาจะมีผู้ร่วมให้คำปรึกษาพร้อมตัดสินใจ 4) ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการรวมทั้งวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า ขอบข่ายของการมีส่วนร่วมของชุมชน คือการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย นโยบายและทิศทางของสถานศึกษาและช่วยระดมทรัพยากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยชุมชนต้องถือว่าเป็นภาระหน้าที่ โดยเป็นผู้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ให้คำปรึกษาหารือในด้านกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการศึกษา ตลอดจนการระดมทุนด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ปัจจัยที่ส่งเสริมความสำเร็จโรงเรียนในด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านอาคารสถานที่ ด้านบรรยากาศ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ศรีทิพย์ ลาดวัลย์ (2540) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษา กรณีศึกษาวิทยาลัยพณิชยการพระเชตุพน” พบว่า

1. ปัจจัยในการบริหารที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของสถานศึกษาในระดับมากได้แก่ พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหาร พฤติกรรมของครู อาจารย์ และพฤติกรรมของนักเรียน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของสถานศึกษาระดับมาก คือ ปัจจัยด้านนักเรียน นักศึกษาและด้านสถานภาพของวิทยาลัย

3. ปัจจัยในการบริหารทุกด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสำเร็จของสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารมีค่าสหสัมพันธ์มากที่สุด

4. ปัจจัยด้านพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารและปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู อาจารย์ กับนักเรียน นักศึกษา เป็นตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ความสำเร็จของสถานศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สาระสำคัญของการศึกษาวิจัยที่นำมากล่าวแสดงข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่สัมพันธ์ประสิทธิผลขององค์การ หรือสถานศึกษามีหลายประการ โดยเฉพาะตัวผู้บริหารองค์การ หรือผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีลักษณะของผู้นำ บุคลากรในองค์กรมีความรู้ความสามารถ การบริหารจัดการที่ดี อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์เหมาะสมเพียงพอ ผู้ปกครองให้ความร่วมมือ ความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งสถานที่ตั้งเหมาะสม เหล่านี้นับว่าเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กับประสิทธิผล การบริหารสถานศึกษา ซึ่งมีทั้งปัจจัยภายในสถานศึกษาและปัจจัยจากภายนอกสถานศึกษา

มนัส จุติพรประสิทธิ์ (2543) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหาร โรงเรียนตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารโรงเรียน มีทั้ง 6 ด้าน คือ

1. ด้านวิชาการ พบว่าผู้บริหารที่ให้ความจำเป็นในการปฏิบัติอยู่ระดับสูงสุดคือ การมอบหมายการปฏิบัติงานด้านวิชาการแก่ครู-อาจารย์ รองลงมาคือ ด้านประชุมชี้แจงให้ข้อมูลข่าวสารด้านนโยบายในการดำเนินงานด้านวิชาการ และลำดับสุดท้าย คือการสำรวจปัญหาและความต้องการวัสดุ ประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอนของครูอาจารย์

ด้านกิจกรรมนักเรียน พบว่า ผู้บริหารที่ให้ความจำเป็นในการปฏิบัติอยู่ระดับสูงสุด

คือ มีการวางแผนโครงการบริหารงานด้านกิจการนักเรียนตลอดปีการศึกษา รองลงมาคือ การมอบหมายการปฏิบัติงานด้านกิจการนักเรียนแก่ครู-อาจารย์ และลำดับสุดท้าย คือการจัดสรรงบประมาณค่าใช้จ่ายในการดำเนินการกิจการนักเรียนอย่างเหมาะสม

2. ด้านบุคลากร พบว่า ผู้บริหารที่ให้ความจำเป็นในการปฏิบัติอยู่ระดับสูงสุดคือ การมอบหมายการปฏิบัติงานด้านครู-อาจารย์ รองลงมาคือ ด้านการประชุมชี้แจงให้ข้อมูลข่าวสาร ด้านนโยบายในการดำเนินงานบุคลากรและลำดับสุดท้าย คือการปฐมนิเทศเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบปฏิบัติงานโรงเรียน

3. ด้านธุรการ การเงิน พัสดุ พบว่า ผู้บริหารที่ให้ความจำเป็นในการปฏิบัติอยู่ระดับสูงสุด

คือ การมอบหมายการปฏิบัติงาน รองลงมาคือ กำหนดขอบข่ายและอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงาน ธุรการ การเงิน และพัสดุให้กับครู-อาจารย์ และลำดับสุดท้าย คือการประสานงานครู-อาจารย์ บุคลากรภายนอกในการดำเนินงานธุรการ การเงิน พัก

4. ด้านอาคารสถานที่ พบว่า ผู้บริหารที่ให้ความสำคัญในการปฏิบัติอยู่ระดับสูงสุด คือ การวางแผนโครงการ การบริหารงานอาคารสถานที่ตลอดปีการศึกษา รองลงมาคือ กำหนด ขอบข่ายและอำนาจหน้าที่ และมอบหมายงานในการปฏิบัติงานอาคารสถานที่ และลำดับสุดท้าย คือ การประสานงานครู-อาจารย์ บุคลากรภายนอกในการดำเนินงานอาคารสถานที่

5. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พบว่า ผู้บริหารที่ให้ความสำคัญในการ ปฏิบัติอยู่ระดับสูงสุด คือ การวางแผนโครงการบริหารงานความสัมพันธ์กับชุมชนตลอดปีการศึกษา รองลงมา คือ มอบหมายงานในการปฏิบัติงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชนแก่ครู-อาจารย์ และลำดับ สุดท้าย คือ จัดให้มีการเยี่ยมเยียนชุมชน เพื่อรับทราบความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน ของโรงเรียน

กมลวรรณ ชัยวานิชศิริ (2542) ได้ทำการศึกษาวิจัย ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหาร ที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านโรงเรียน ปัจจัยด้าน ชีวสังคมของผู้บริหาร ปัจจัยด้านพฤติกรรมกรรมการบริหาร และปัจจัยด้านครู สัมพันธ์กับประสิทธิผลของ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ย่อมแสดงให้เห็นว่า สถานศึกษาขั้น พื้นฐานมีความสำเร็จในการบริหารจัดการ

สัมพันธ์ อูปลา (2542: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการ จัดการศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่สำคัญคือ ชุมชนเข้าใจว่า ภารกิจจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของโรงเรียนเท่านั้น สำหรับข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ บุคลากรใน โรงเรียนควรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน และชุมชนควรมีส่วนร่วมรับรู้การตัดสินใจ กำหนดนโยบายของโรงเรียน

ประสิทธิ์ สาระสันต์ (2544: บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง พฤติกรรมการบริหารที่เกี่ยวข้อง กับความสำเร็จทางการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งพบว่า พฤติกรรม การบริหารสามารถจำแนกความสำเร็จ ทางการบริหารระหว่างผู้บริหารโรงเรียนดีเด่นกับโรงเรียนไม่ ดีเด่นได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนดีเด่นจะใช้พฤติกรรมการบริหารและ กระบวนการบริหารจัดการในทุกรูปแบบสูงกว่ากลุ่มผู้บริหารโรงเรียนที่ไม่ดีเด่นอย่างชัดเจน และ พบว่า พฤติกรรมการบริหาร 4 ด้าน ได้แก่ ภาวะผู้นำ การตัดสินใจ แรงจูงใจและด้านการสื่อสาร มี ส่วนสนับสนุนให้ผู้บริหารโรงเรียนมีความสำเร็จทางการบริหารอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ประทีน วิเศษสุวรรณ (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารการศึกษาที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชน ประเภทสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูเอกชน ประเภทสามัญศึกษา ให้กำกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เขตการศึกษา 1 จำนวน 366 คน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยการบริหารการศึกษาของโรงเรียนเอกชน ประเภทสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 ด้านพฤติกรรมกรรมการบริหาร ซึ่งได้แก่ พฤติกรรมผู้นำทางวิชาการ และพฤติกรรมผู้นำการเปลี่ยนแปลง และปัจจัยด้านวัฒนธรรม โรงเรียนอยู่ในระดับมาก

2. ประสิทธิผลของการจัดการศึกษาโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษา เขต 1 ได้แก่ วิวัฒนาการของโรงเรียน และการประสานงานเพื่อความสัมพันธ์ของบุคลากรในโรงเรียนอยู่ในระดับมาก

3. ปัจจัยการบริหารการศึกษา ซึ่งได้แก่ พฤติกรรมผู้นำทางการบริหาร พฤติกรรมการเป็นผู้นำวิชาการ พฤติกรรมผู้นำทางการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยด้านวัฒนธรรมโรงเรียนและปัจจัยด้านขนาดโรงเรียน มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญเขตการศึกษา 1 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ปัจจัยการบริหารการศึกษา ที่มีอำนาจในการพยากรณ์ประสิทธิผลของการจัดการศึกษาของโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่ปัจจัยด้านวัฒนธรรมโรงเรียน และปัจจัยด้านบริหาร คือ พฤติกรรมการเป็นผู้นำบริหาร พฤติกรรมการเป็นผู้นำวิชาการ พฤติกรรมผู้นำทางการเปลี่ยนแปลง ตามลำดับ โดยสามารถร่วมพยากรณ์ได้ร้อยละ 81.80

อำนาจ จอมใจ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จการบริหารโรงเรียนแกนนำปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จการบริหารโรงเรียนแกนนำปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ในระดับมากทุกด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยคือ บุคลากรภายในสถานศึกษา การบริหารจัดการ บุคลากรภายนอกสถานศึกษา งบประมาณ อาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จการบริหารงานตามเงื่อนไขเวลาที่เข้าสู่โรงเรียนแกนนำปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ตามความเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูวิชาการ และประธานคณะกรรมการสถานศึกษา พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จการบริหารงานโรงเรียนแกนนำปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ตามขนาดโรงเรียน พบว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน

ทัศนีย์ หมู่คำ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ความสำเร็จในการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 1) ปัจจัยด้านผู้บริหาร ด้านครูผู้สอน ด้านการวางแผน ด้านมีส่วนร่วม ด้านชุมชน ด้านการเรียนการสอนและด้านประกันคุณภาพการศึกษาอยู่ในระดับมาก 2) ปัจจัยด้านผู้บริหาร ด้านผู้สอน ด้านการวางแผน ด้านมีส่วนร่วม ด้านชุมชน ด้านการเรียนการสอนและด้านประกันคุณภาพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสำเร็จในการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดกำแพงเพชร

อัครเดช นนทะสุต (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยในการบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพตามการรับรู้ของผู้บริหารและครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานองบัวลำภู เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีการรับรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารโรงเรียนอยู่ในระดับ “มาก” โดยมีค่าเฉลี่ยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การใช้แผนยุทธศาสตร์ การจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และการประกันคุณภาพทางการศึกษา

ชาญวุฒิ เจริญจำรูญ (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ ผลวิจัยพบว่า 1) ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละปัจจัย พบว่าทุกปัจจัยอยู่ในระดับมาก เรียงจากลำดับมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา การทำงานเป็นทีม และวิสัยทัศน์ ปรัชญาและเป้าหมายตามลำดับ ส่วนการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในลำดับสุดท้าย

สมจิตร อุดม (2548) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในภาคใต้ ซึ่งความสำเร็จในการบริหารโรงเรียนได้แก่ ด้านการบริหารโรงเรียน ด้านการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ด้านการพัฒนาบุคลากร และด้านการบริหารและสนับสนุนและผลการศึกษา พบว่า

1. ปัจจัยระดับผู้บริหาร และบรรยากาศโรงเรียน ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในภาคใต้
2. ปัจจัยระดับครู เกี่ยวกับคุณภาพการสอนของครู ความพึงพอใจในการทำงานและการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของครู ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในภาคใต้
3. ปัจจัยระดับนักเรียน เกี่ยวกับพฤติกรรมด้านสังคมกับกลุ่มเพื่อน พฤติกรรมด้านการ

เรียนของนักเรียน และเจตคติต่อการเรียนของนักเรียน ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารโรงเรียน เอกชน ระดับประถมศึกษาในภาคใต้

สายันต์ โพธิ์สิงห์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องวิจัยและกระบวนการบริหารที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการเป็นวัดตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในเขตปกครองสงฆ์จังหวัดขอนแก่น พบว่า 1) ในภาพรวมปัจจัยและกระบวนการบริหารการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในเขตปกครองสงฆ์จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมาก และภาวะผู้นำด้วยความเสมอภาคอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 3.30$) 2) ในภาพรวม ปัจจัยความสำเร็จในการเป็นวัดตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในเขตปกครองสงฆ์จังหวัดขอนแก่น อยู่ระดับมากที่สุด ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม หรือธรรมศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.38$) เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของปัจจัยและกระบวนการบริหารกับลักษณะความสำเร็จในการเป็นวัดตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในเขตปกครองสงฆ์จังหวัดขอนแก่น พบว่า ภาวะผู้นำ บทบาทของชุมชน บทบาทขององค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การวางแผน การจัดองค์การ การประสานงาน และการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในทิศทางบวกในระดับปานกลาง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

หน่วยศึกษานิเทศก์, สำนักการศึกษา (2549 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษารณิตัวอย่างโรงเรียนคุณภาพในระดับมัธยมศึกษาขนาดกลาง สรุปผลการวิจัย ดังนี้ 1) ปัจจัยที่นำไปสู่โรงเรียนดีที่ทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพ ประกอบด้วยผู้นำและบุคลากรมีความเข้มแข็ง การบริหารจัดการได้แก่หลักการบริหารยุทธศาสตร์การวางแผนดำเนินงาน การนิเทศ ติดตามและประเมินผล ระบบข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียน และการจัดการอาคารสถานที่ และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ได้แก่ ผู้ปกครองและชุมชนมีความสัมพันธ์และให้ความร่วมมือกับโรงเรียน ผู้บริหารและครูสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน และบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน

จาก กเอกสารและ วิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จเป็นโรงเรียน คุณภาพได้รับรางวัลดีเด่นต่าง ๆ มีปัจจัยหลายด้าน ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา สภาพการดำเนินงานของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ที่ได้รับเหรียญทอง 5 ด้าน 1) ด้านบุคลากร 2) ด้านงบประมาณ 3) ด้านอาคารสถานที่ 4) ด้านบรรยากาศ 5) ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน